

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Rosalie Telska

**Sekundární viktimizace obětí sexuálních
trestných činů orgány činnými v trestním řízení**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.

Katedra: trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu) : [8. 6. 2021]

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 174.647 znaků včetně mezer.

Rosalie Telska

V Praze dne 8. 6. 2021

Zde bych velice ráda poděkovala mé rodině a mým přátelům, kteří se mnou měli nekonečnou trpělivost nejen během psaní diplomové práce, ale především v průběhu celého mého studia, podporovali mě a zvládali všechny moje nálady a výlevy. Zejména chci poděkovat Markovi, který mě podpořil před každou mojí zkouškou, i když to se mnou nebylo jednoduché. Dále chci poděkovat kamarádovi, který přestože zpočátku mým studiím na právech nevěřil, mi nakonec pomohl zprostředkovat jeden z rozhovorů, který je přílohou této diplomové práce. Jsem vděčná i svému kamarádovi, za to že se mi otevřeně svěřil s tím, že se stal obětí vztahového znásilnění a v některých věcech mi otevřel oči.

Nakonec chci poděkovat doc. PhDr. Ludmile Čírtkové, CSc. nejen za odbornou pomoc s vedením této práce, ale především za to, že se věnuje osvětě v oblasti viktimologie a boření stereotypů, které panují o obětech trestné činnosti a které jsou hlavní příčinou sekundární viktimizace.

Obsah

Úvod	1
1. Právní úprava problematiky obětí a jejich ochrany v právu ČR	4
1.1. Historie právní ochrany obětí trestných činů v právu ČR	4
1.2. Současná právní ochrana obětí v ČR	5
2. Charakteristika pojmů sekundární viktimizace obětí sexuálních trestných činů orgány činnými v trestném řízení	8
2.1. Viktimizace	8
2.1.1. Sekundární viktimizace	8
2.2. Oběti trestných činů	12
2.2.1. Zvlášť zranitelná oběť	15
2.3. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti	17
2.3.1. Znásilnění	18
2.3.2. Sexuální nátlak	21
2.3.3. Pohlavní zneužití	22
2.4. Orgány činné v trestním řízení	24
2.4.1. Policie ČR	24
2.4.2. Státní zastupitelství	25
2.4.3. Soud	26
3. Specifické problémy sekundární viktimizace	27
3.1. Mýtus o pomstychtivé oběti	27
3.2. Mýty o znásilnění	28
3.3. Mýtus o ideální oběti	32
3.4. Očerňování oběti	33
4. Analýza jednání s oběťmi sexuálních trestných činů v různých stádiích trestního řízení	36
4.1. Předsoudní stádium trestního řízení	36
4.1.1. Oznámení trestného činu	37
4.1.2. Poučení oběti	39
4.1.3. Výslech oběti v průběhu trestního řízení	41
4.1.4. Jednání s obětí v průběhu trestního řízení	45
4.2. Řízení před soudem	49
4.2.1. Hlavní líčení	50

4.2.2. Rozhodnutí v trestním řízení	54
4.3. Specifika jednání s oběťmi mladšími 18 let	58
4.3.1. Psychologická doporučení pro jednání s dětskými oběťmi	59
4.3.2. Ustanovení upravující jednání s dětskými oběťmi	62
Závěr	67
Seznam zkratk	70
Seznam použitých zdrojů	72
Příloha č. 1	78
Příloha č. 2	82
Příloha č. 3	85
Název diplomové práce v českém jazyce, abstrakt v českém jazyce a 3 klíčová slova v českém jazyce	88
Název diplomové práce v anglickém jazyce, abstrakt v anglickém jazyce a 3 klíčová slova v anglickém jazyce	89

Úvod

Dříve bylo hlavním předmětem kriminologie zkoumání pachatelů trestných činů, jejich motivů, osobností a typologie. V posledních letech se pozornost stále více obrací i na druhou stranu této problematiky, tedy na ty komu je trestným činem ublíženo a jak tento zásah ovlivňuje jejich život. Teprve v druhé polovině minulého století se z kriminologie vyčlenil samostatnější podobor viktimologie, která se zabývá výhradně zkoumáním obětí a všeho, co s nimi souvisí.

Postupným rozvojem viktimologie vyšlo najevo, že újma oběti není striktně omezena jen na trestný čin, ale naopak, že jí může být způsobena mnohem větší psychická újma po ukončení primární viktimizace ze strany pachatele. Újma, která je oběti způsobována ze strany jejího okolí a osob, které se s ní dostávají do kontaktu po trestném činu, se označuje jako viktimizace sekundární. A právě tato druhotná újma je hlavní předmětem této diplomové práce.

Přestože velkým krokem v ochraně obětí před sekundární viktimizací bylo přijetí zákona č. 45/2013 Sb., který dokonce právu na ochranu před druhotnou újmou věnuje celý 5. díl, stále je mezi námi velké množství obětí, které jsou sekundárně viktimizovány a se kterými není zacházeno adekvátně vzhledem k traumatu, které jim bylo způsobeno ze strany pachatele. Tento problém nastává zejména u obětí trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. Je to způsobeno tím, že tyto trestné činy jsou stále opředeny značným množstvím mýtů a stereotypů, které se pak následně promítají do přístupu k obětem.

Autorka se rozhodla v práci zaměřit právě na oběti této kriminality a na sekundární újmu, která je jim způsobována v trestním řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení. A to z důvodu, že OČTŘ by měly představovat pro všechny oběti ochranu, důvěru a jistotu. Každá oběť trestné činnosti by měla mít pocit, že se může na jakýkoli z těchto orgánů obrátit a že s ní v průběhu trestního řízení bude zacházeno s důstojností a lidskostí. A tyto jistoty potřebují zejména právě oběti trestných činů v sexuální oblasti, protože mezi odborníky panuje všeobecně rozšířený názor, že tyto trestné činy jsou těmi nejhoršími, které lze přežít oběti způsobit. A jedná se tak o trestné činy, které působí největší traumata.

Cílem této práce je vysvětlit problematiku sekundární viktimizace, zejména pak její příčiny v průběhu trestního řízení. Dále si klade za cíl zdůraznit nejrozšířenější mýty, které o obětech mravnostní kriminality a o této kriminalitě samotné panují, a uvést je na pravou míru. Posledním cílem je rozebrat podrobně trestní řízení z pohledu obětí, vyzdvihnout všechna úskalí a situace, které jsou z hlediska druhotné újmy klíčové, a ukázat možnosti, jak zlepšit postavení oběti v průběhu trestního řízení. Důvodem, proč se autorka rozhodla věnovat právě tomuto tématu, je skutečnost, že i odborníci z oblasti práva mají stále nedostatečné znalosti ohledně obětí trestných činů, správného přístupu k nim, ale i o tom, jak často samotná viktimizace probíhá.

Jako podklad pro tuto práci by autorka ráda použila i praktické výzkumy postupů a zkušenosti OČTŘ a osob, které s oběťmi skutečně pracují. Autorka má v plánu setkat se s Npor. Mgr. Kofroňovou, která pracuje na oddělení PČR, kde vyšetřuje mravnostní kriminalitu, a zeptat se na její osobní zkušenosti s jednáním s oběťmi TČ. Dále by se autorka ráda spojila s krajskými soudy a požádala je o přístup do anonymizovaných spisů, popř. alespoň o protokoly z hlavních líčení, aby mohla uvést praktické příklady, kde dochází k sekundární viktimizaci. A následně se ještě autorka chce spojit s neziskovými organizacemi, které se přímo zabývají pomocí obětem trestných činů, a to i v rámci trestního řízení, a které tak mají s oběťmi sexuální kriminality a tím, co jim hrozí, bohaté zkušenosti.

Z obsahového hlediska je práce členěna do čtyř kapitol. První kapitola obecně zařadí problematiku obětí do našeho právního řádu. Nejprve bude rozebrán historický vývoj, tedy první zákony, které se oběťmi vůbec zabývaly a poskytly jim určitý způsob odškodnění za trestný čin. Poté bude rozebrána současná právní úprava, která už obětem nepřiznává pouze odškodnění za trestný čin, ale i ochranu nejen před reviktimizací, ale především před sekundární újmou.

Druhá kapitola bude čistě teoretického rázu. V této kapitole budou postupně představeny nejdůležitější pojmy, kterými se tato diplomová práce zabývá. Postupně tedy budou definovány pojmy: viktimizace a její dělení, oběť se zaměřením na zvlášť zranitelnou oběť, trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti a orgány činné v trestním řízení. Každý termín bude nejen vysvětlen, ale hlavně i zařazen do českého právního řádu.

Následující část práce bude věnována problematice, která způsobuje sekundární viktimizaci v praxi. Jak již bylo výše nastíněno, tato kapitola se zaměří na nejčastější mýty a stereotypy, které jsou aplikovány na jednání s oběťmi trestné činnosti. Autorka si vybrala několik nejběžnějších mýtů, které se rozhodla důkladněji rozebrat a hlavně vyvrátit. Budou i uvedeny důvody, proč tyto mýty vznikají, ale i jaká je realita.

Poslední kapitola bude hlavním těžištěm celé práce. V této části autorka bude postupně analyzovat celé trestní řízení z pohledu oběti. Také se zaměří na konkrétní příklady, během kterých je obětí působena druhotná újma. Autorka chce v této části vysvětlit, čemu oběti musí čelit před samotným podáním trestního oznámení, proč z něj mají obavy a raději o své viktimizaci mlčí. Budou rozebrány nedostatky právní úpravy ohledně informování obětí a vedení výslechu. Na to naváže oddíl, který se bude věnovat konkrétním příkladům a doporučením, jak s obětí jednat a na co dát přesně pozor.

Následně práce zhodnotí řízení před soudem, jaká jsou rizika z hlediska sekundární viktimizace, čeho se oběti nejvíce obávají a jak je jim možno pomoci a vše usnadnit. Tato část bude rozdělena do dvou oddílů, kdy první se bude orientovat na hlavní líčení a jeho průběh, a druhý na vydání samotného rozhodnutí v řízení. Druhý oddíl rozebere konkrétní rozsudky a statistické údaje týkající se rozhodnutí v trestním řízení ve věcech konkrétních sexuálních trestných činů v posledních letech. Zejména se autorka chce zaměřit na to, zda vůbec došlo k odsouzení pachatele, jaké jsou nejčastější tresty a také na odškodňování obětí.

V úplném závěru práce bude zpracována problematika dětských obětí mravnostní kriminality, a specifikům které jednání s nimi v průběhu trestního řízení obnáší. Bude popsána speciální právní úprava v souvislosti s oběťmi mladšími 18 let a také zásady, které by ze strany OČTŘ měly být dodržovány.

1. Právní úprava problematiky obětí a jejich ochrany v právu ČR

1.1. Historie právní ochrany obětí trestných činů v právu ČR

Historicky byla role oběti vždy podřízena zájmům trestního stíhání. Oběť byla brána pouze jako subjekt a důkazní prostředek v trestním řízení, v některých případech byl i zdůrazňován podíl oběti na trestném činu, jako účastníka.¹ Tento přístup ovšem pouze nahrával následnému očerňování oběti, a tedy sekundární viktimizaci.

V České republice se poprvé termín „oběť“ objevil v zákoně č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti. V tomto zákoně byla oběť definována jakožto fyzická osoba, které vznikla škoda na zdraví v důsledku trestného činu, popř. osoba pozůstalá po zemřelé oběti trestného činu.² Z uvedeného vyplývá, že na našem území se ochrana obětí trestných činů začala v platném právu objevovat až koncem 90. let minulého tisíciletí. Do této doby byla oběť brána pouze jako důkazní pramen a veškeré její zájmy byly podřízeny zájmu na vyšetření trestné činnosti, odhalení pachatele a jeho potrestání.

Další posun nastal v roce 2008, kdy se aktivně začala projednávat možnost samostatné právní úpravy práv obětí trestných činů. Zákon začal vznikat v roce 2010 a na jeho tvorbě se, kromě právníků a orgánů činných v trestním řízení, podílely i instituce, jako je Probační a mediační služba, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, nevládní organizace, jež mají zájem na ochraně obětí trestných činů, např. Bílý kruh bezpečí, Liga lidských práv, La Strada nebo In Justitia.³

První návrh znění zákona o obětech trestných činů byl výsledkem kompromisu a dlouhého jednání, na jedné straně stáli ti, kteří požadovali pro oběti mnohem širší rozsah práv a větší ochranu, a na druhé straně konzervativci, kteří vyznávali užší ochranu práv obětí s tím, že stále nad právy obětí převažuje zájem na šetření trestné činnosti.

Důležitým podkladem pro nový zákon bylo i evropské právo, a to především povinnost implementace rámcového rozhodnutí Rady 2001/220/SVV o postavení oběti v trestním

¹ VAN DIJK J.J.M., Introducing victimology. In: Caring for Crime Victims– Selected proceedings of the 9 International Symposium on Victimology [online], 1999 [cit. 10. 2. 2021], 1881798143, p. 1- 12 Dostupné z: <https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1411974/INTRODUC.PDF>

² Zák. č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, § 2 odst. 1, 2

³ GRĚVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 563 s., 2014, s. 14-15.

řízení.⁴ Dané rozhodnutí bylo přijato primárně za tím účelem, aby sjednotilo právní úpravu všech členských států EU a zároveň tím zajistilo náležitou ochranu pro všechny oběti trestných činů napříč členskými státy.⁵ Dalším účelem bylo, aby se pohlíželo k potřebám obětí a nedocházelo k situacím, které by mohly způsobit druhotné poškození.⁶ Tedy už v tomto dokumentu bylo nahlíženo na sekundární viktimizaci jako na něco, co lze ovlivnit postupy při vyšetřování a čemu je nezbytné předcházet.

Vláda nakonec předložila návrh zákona dne 27. 2. 2012, přičemž k projednání ústavněprávnímu výboru se dostal až 29. 11. 2012.⁷ Platnosti pak zákon nabyl 25. 2. 2013 a s účinností od 1. 8. 2013. Dá se konstatovat, že přijetí tohoto zákona bylo jedním z nejdůležitějších kroků na cestě k ochraně obětí trestných činů, kterým došlo k výraznému sjednocení právní úpravy.

Tímto zákonem byla zakotvena naším právním řádem dosud neznámá práva obětí, která je měla chránit ne před primární viktimizací, která už proběhla, ale právě před viktimizací sekundární. Takováto ochrana obětí v našem právním řádu do té doby téměř absentovala.

1.2. Současná právní ochrana obětí v ČR

Od přijetí zákona o ochraně obětí prošla právní úprava této problematiky dalším vývojem. Samotný zákon prošel dvěma novelami, a to novelou č. 77/2015 Sb. a č. 56/2017 Sb.⁸ První novela č. 77/2015 Sb. proběhla jen v návaznosti na změnu zákona č. 104/2013 Sb., zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních.⁹ Žádné podstatnější změny tím tak do zákona přijaty nebyly.

Druhá a podstatnější novela dále rozvinula tendenci zlepšovat a chránit postavení obětí trestných činů. Především došlo k rozšíření a přesnějšimu vymezení práv obětí, rozšíření

⁴ Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV), OJ. L 82, 22. 3. 2001, s. 1-4.

⁵ Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV), OJ. L 82, 22. 3. 2001, s. 1-4.

⁶ Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV), OJ. L 82, 22. 3. 2001, s. 1-4. (4)

⁷ GRIVNA T., ŠAMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 563 s., 2014, s. 14 - 15

⁸ GRIVNA T., ŠAMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020. s. 1.

⁹ Zákon č. 77/2015 Sb., Zákon, kterým se mění zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, a další související zákony

pojmu „zvlášť zranitelná oběť“ a také k zajištění nároku na poskytnutí bezplatné právní pomoci. Do této novely již byly zahrnuty poznatky z praxe při používání původního znění zákona o obětech. Zároveň došlo k odstranění nedostatků legislativně technického rázu a řádné implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. 10. 2012,¹⁰ neboť dosavadní právní úprava nesplňovala všechny standardy, které měly být směrnicí zakotveny.

Tato směrnice věnuje ochraně před druhotnou újmou kapitolu č. 4,¹¹ kde jsou stanoveny standardy, které by měly být dodrženy orgány činnými v trestním řízení v rámci jednání s obětí během vyšetřování. V rámci implementace směrnice se dané standardy projeví například v úpravě ustanovení §20, které v odst. 2 nově stanoví, že výslech zvlášť zranitelných obětí provádí vyškolená osoba v prostorách pro tento účel upravených a přizpůsobených.¹² Dále bylo rozšířeno právo oběti na informace, kdy ust. §8(1) zákona o obětech¹³ bylo rozšířeno o dvě písmena, která obsahují další informace, které musí být oběti sděleny. Problémem je, že sdělení všech informací, které jsou uvedeny v §8, by bylo v některých situacích spíše kontraproduktivní. Aby byly oběti sděleny jen pro ni užitečné informace, bylo do zákona dále doplněno ust. §13¹⁴, který stanoví, že obětem mají být poskytnuty informace vždy s ohledem na její potřeby a dále na individuální specifika trestného činu.¹⁵

Tento zákon se snaží poskytovat komplexní úpravu ochrany práv obětí namísto původní roztržité úpravy. Přesto ale stále můžeme najít další právní předpisy, které práva obětí také upravují. Zejména se pak jedná o trestní řád¹⁶, kde je upravena většina práv poškozených v trestním řízení.¹⁷ Trestní řád tak zajišťuje, aby řízení bylo vedeno s ohledem na osobu poškozeného a byla šetřena jeho osobnost před sekundární viktimizací.¹⁸ Dále jsou v trestním

¹⁰ GRIVNA, T., VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. Trestněprávní revue. 2017, č. 9, s. 195

¹¹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, Úř. věst. L 315, 14. 11. 2012, s. 57-73., kap. 4.

¹² Zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, §20(2)

¹³ Zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, §8 (1)

¹⁴ Zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, §13

¹⁵ GRIVNA, T., VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. Trestněprávní revue. 2017, č. 9, s. 195

¹⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

¹⁷ pozn.: o rozdílu oběti a poškozeného viz další kapitoly

¹⁸ GRIVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020. s. 242,243.

řádu upravena různá specifika, jako je například zveřejňování informací o trestním řízení a zúčastněných osobách¹⁹, předběžná opatření k ochraně oběti²⁰, výslech dítěte²¹, postavení oběti v řízení před soudem²² atp.

Dále je problematika obětí upravena v dalších právních předpisech, jako je občanský zákoník²³, zákon o sociálních službách²⁴ nebo zákon o PČR²⁵ apod., kdy každý z těchto předpisů upravuje různé specifické instituty ochrany práv obětí, které ale nejsou pro tuto práci podstatné.

¹⁹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním §8a – 8d

²⁰ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním §67 a násl.

²¹ Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním §102

²² Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním §196a a násl.

²³ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

²⁴ Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

²⁵ Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

2. Charakteristika pojmů sekundární viktimizace obětí sexuálních trestných činů orgány činnými v trestném řízení

V této části diplomové práce budou osvětleny základní pojmy, stěžejní pro tuto práci. Jelikož hlavním tématem práce je sekundární viktimizace obětí sexuálních trestných činů orgány činnými v trestném řízení, považuje autorka za vhodné nejprve všechny pojmy jednotlivě osvětlit, a to s přihlédnutím k aktuální právní úpravě.

2.1. Viktimizace

Viktimizace je proces, během kterého se oběť trestného činu stává obětí, a to vlivem pachatele, kdy je jí působena újma z jeho strany.²⁶ Obvyklý začátek procesu viktimizace je interakcí pachatele s obětí, kdy pachatel počíná působit na oběť. Po skončení trestné činnosti ale viktimizace zpravidla nekončí, jelikož oběť je vystavena dalším vlivům, byť už ne ze strany pachatele. Ukončením jednání pachatele je zakončena pouze fáze primární viktimizace.²⁷ Jak je tedy nastíněno, viktimizaci obětí trestných činů můžeme dělit na jednotlivé fáze: primární a sekundární a někteří odborníci zavádí ještě třetí, tj. terciární fázi.²⁸ V průběhu každé z fází je oběť vystavována jiným specifickým nebezpečím.

2.1.1. Sekundární viktimizace

Pro tuto práci je nejdůležitější fází sekundární viktimizace, kdy je oběť po spáchání trestného činu vystavena dalším zraňujícím událostem.²⁹ Sekundární viktimizaci lze dle odborné literatury definovat následovně: „*újma vznikající v důsledku reakcí formálních instancí sociální kontroly nebo formálního sociálního okolí např. [...]traumatizující projednávání věci před soudem*“³⁰.“ Tato část viktimizace je bohužel velice častá, ale není nezbytná, a proto je důležité zkoumat, jak jí co nejefektivněji předcházet a v ideálním případě ji úplně eliminovat.³¹

²⁶ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol.: Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80 – 246 -1293 – 3, s. 137

²⁷ VELIKOVSKÁ M., Psychologie obětí trestných činů, Grada Publishing a.s. 2016, 168 s., ISBN 978 – 80 – 271 -9172 – 7, s. 53

²⁸ ČÍRTKOVÁ L., Policejní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 309 s., ISBN 80 – 86898 – 73 – 3, s. 203 – 204, s. 204

²⁹ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol.: Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80 – 246 -1293 – 3, s. 137

³⁰ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 103

³¹ JELÍNEK J., GŘIVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s. 131

Sekundární viktimizace neboli druhotná újma je výslovně definována i v českém právním řádu, a to v ust. §2(5), zákona o obětech, který stanoví: „*Druhotnou újмой se pro účely tohoto zákona rozumí újma, která nebyla oběti způsobena trestným činem, ale vznikla v důsledku přístupu Policie České republiky, orgánů činných v trestním řízení a dalších orgánů veřejné moci, poskytovatelů zdravotních služeb, subjektů zapsaných v registru poskytovatelů pomoci obětem trestných činů, znalců, tlumočnicků, obhájců a sdělovacích prostředků k ní.*“³²

Je důležité konstatovat, že sekundární viktimizace se liší od reviktimizace neboli opakované, též mnohočetné viktimizace, se kterou bývá někdy zaměňována.³³ Sekundární viktimizace se vždy vztahuje k primární viktimizaci, tedy k trestnému činu, který byl oběti způsoben. Oproti tomu reviktimizace je proces, při kterém se oběť znovu, v relativně krátké době, stává obětí trestného činu, přičemž časový interval obvykle nepřesahuje půl roku až rok.³⁴ Stejně jako u sekundární viktimizace je i zde problémem, že oběť se nestačí vyrovnat s první trestnou činností, kterou je jí způsobena velká a nečekaná rána, a v zářetí je jí způsobena další.³⁵ Jedná se o pojem tzv. kumulativního traumatu, kdy je jedinec vystaven sledu po sobě jdoucích traumatizujících situacích, aniž by měl čas se vyrovnat s předcházející. Tento pojem zavedl roku 1963 M. Khan.³⁶ Princip kumulativního traumatu je důvodem, proč je sekundární viktimizace i reviktimizace pro oběť tak nebezpečná. Oběť je primární viktimizací psychicky destabilizována a musí se vyrovnat se stresem, který jí byl způsoben. Ale namísto toho, aby jí byl poskytnut čas k zotavení se, je nucena čelit dalším stresujícím okamžikům, se kterými se její psychika musí vyrovnat.³⁷

Za typické a nejčastější zdroje sekundární viktimizace jsou považovány zejména: OČTŘ, média a okolí oběti.³⁸

³² Zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, §2(5)

³³ ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 62

³⁴ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 66

³⁵ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80 – 246 -1293 – 3, s. 139

³⁶ ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 62

³⁷ Ibid.

³⁸ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 17

Možností, jak může k sekundární viktimizaci dojít je bezpočet a vždy záleží na konkrétní situaci a oběti. Ze strany OČTŘ lze uvést například nevhodné jednání s obětí, které nezohledňuje její stav, je necitlivé, nepřiměřené, oběť je přehlcena informacemi, kterým nerozumí.³⁹ Ze strany médií se pak jedná například o zveřejnění nebo velkou medializaci trestného činu a ze strany okolí oběti to jsou nevhodné reakce, kdy se okolí chová, jako kdyby k trestnému činu nedošlo, nebo se oběti vyhýbá.⁴⁰ Nejhorší případy druhotné újmy pocházejí z míst, kde oběť nejvíce očekává pomoc, od lidí, kteří po činu ovlivňují její život a interpretují nejen samotný trestný čin, ale i roli, kterou v něm oběť hrála.⁴¹

Dále se i různé příčiny sekundární viktimizace. Ty je možné rozdělit do tří kategorií: strukturální, sociálně psychologické a individuální. Strukturální příčiny jsou dány formálními právními a jinými předpisy, tedy stanoveným postupem při vyšetřování trestné činnosti.⁴² Typickou strukturální příčinou sekundární viktimizace je tak setkání oběti s pachatelem během vyšetřování nebo opakovaný výslech v různých stádiích trestního řízení.⁴³ Mezi sociální psychologické příčiny patří nejrůznější mýty a stereotypy rozšířené o obětech, např. očerňování oběti nebo mýtus o ideální oběti. Individuální příčiny jsou dány postoji konkrétních jedinců, kteří se setkávají s obětí, a jako příklad zde lze uvést vyhýbání se oběti, nebo naopak přehnanou fascinaci konkrétním trestným činem.⁴⁴

Na rozdíl od primární viktimizace, kdy je obětím ubližováno po fyzické, emoční nebo finanční stránce a je přímo narušována jejich osobní integrita, během sekundární viktimizace vznikají tzv. sekundární rány, které jsou výhradně psychologického rázu. A pro oběť mohou být mnohdy krutější, neboť jsou nečekané, nepochopitelné a především přicházejí z míst, kde oběť očekávala pomoc. V obětech se pak nejčastěji mísí trojice pocitů: nespravedlnost,

³⁹ ČÍRTKOVÁ L., Policejní psychologie, Praha: Portál, 2000, 254 s., ISBN 80 – 7178 – 475 – 3, s. 181

⁴⁰ JELÍNEK J., GRÍVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s.132

⁴¹ ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 62

⁴² ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 18

⁴³ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ŠIMEK Milan., Oběť znásilnění a trestní řízení, 2. slide

⁴⁴ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 18

nedůstojnost a izolace.⁴⁵ Tyto pocity jsou vytvářeny frustrací základních potřeb: informací, bezpečí, důvěry a respektu.⁴⁶

Nespravedlnost vyvolává především zdlouhavé trestní řízení bez dostatku informací, vyšetřování pachatele na svobodě a následně jeho neodsouzení nebo velmi mírný trest. Oběť má pocit, že pachatel nebyl adekvátně potrestán vzhledem k tomu, co svým jednáním oběti způsobil.⁴⁷ Pocity nedůstojnosti jsou spojovány s reakcemi dalších lidí, se kterými se oběť po trestném činu setkává, ať už z jejího okolí nebo i při vyšetřování trestného činu. Nejčastější příčinou je necitlivé jednání při výslechu nebo celkově nevhodné reakce na chování oběti ať už v průběhu viktimizace nebo po ní. Většina společnosti má totiž tendenci se obětí trestných činů vyhýbat, neboť se domnívají, že oběť si částečně primární viktimizaci způsobil určitým způsobem sama, a tudíž na činu nese svůj podíl viny. Jakmile je tento názor promítán do jednání s oběťmi, oběti se cítí ponížené a stigmatizované.⁴⁸ Pocity izolace oběti od společnosti navazuje právě na náhled společnosti na oběť jako na spoluviníka trestného činu. Tento pocit nejčastěji přichází z blízkého okolí oběti. Po trestném činu se mění jejich postoj k oběti a projevuje se sklon se jí vyhýbat. Oběť toto samozřejmě pocítuje a trápí se tím.⁴⁹

Obecně je zásada ochrany před druhotnou újmou zakotvena v zákoně o obětech v §3(2), kde je řečeno, že vyjmenované subjekty mají povinnost respektovat osobnost a důstojnost oběti, musí k ní přistupovat zdvořile a šetrně, podle možností jí vycházet vstříc a zároveň při jednání s ní musí postupovat s přihlédnutím k jejímu věku, stavu, vyspělosti a kulturní identitě, tak aby za prvé nedocházelo k prohlubování již způsobené újmy a za druhé nebyla oběti způsobována druhotná újma.⁵⁰ Dle tohoto ustanovení se všechny vyjmenované subjekty musí chovat k obětem co nejšetrněji, není na místě, aby trestný čin nebo újmu, která byla oběti způsobena, bagatelizovaly nebo úplně popíraly. A zároveň je nežádoucí, aby kdokoli z těchto subjektů tvrdil, že oběť měla na trestné činnosti podíl nebo si za ni může částečně sama.⁵¹

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ L., Policejní psychologie, Praha: Portál, 2000, 254 s., ISBN 80 – 7178 – 475 – 3, s. 182

⁴⁶ JELÍNEK J., GRÍVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s. 133

⁴⁷ ČÍRTKOVÁ L., Policejní psychologie, Praha: Portál, 2000, 254 s., ISBN 80 – 7178 – 475 – 3, s. 182

⁴⁸ Ibid., s. 182, 183

⁴⁹ Ibid., s. 183

⁵⁰ Zák. č. 45/2013 Sb., §3(2)

⁵¹ GRÍVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020. s. 36

2.2. Oběti trestných činů

Osoba, které byla trestnou činností způsobena újma na životě, zdraví, majetku, cti, svobodě nebo jiných právech, je označována jako oběť trestné činnosti.⁵²

Základní definice přímé oběti trestného činu je definována v §2(2) zákona o obětech, který stanoví: „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“⁵³ Tato definice vychází z již výše zmiňované směrnice Evropského parlamentu a Rady, která stanoví ve čl. 2(1) a i, *obětí se rozumí fyzická osoba, která utrpěla újmu včetně fyzické, duševní či citové újmy či hmotnou ztrátu, které byly přímo způsobeny trestným činem.*⁵⁴

Ovšem v případě, že došlo během trestné činnosti k usmrcení přímé oběti, jsou za oběti považovány i konkrétně vymezené osoby blízké za předpokladu, že jim byla smrtí přímé oběti způsobena újma.⁵⁵ Tento okruh nepřímých obětí byl zúžen novelou provedenou zák. č. 56/2017 Sb., která zavedla právě výše zmíněnou nutnost způsobené újmy, aby byl pozůstalý považován za oběť.⁵⁶ I zde se česká legislativa musela přizpůsobit výše popsané směrnici, neboť dané ustanovení vychází z definice nepřímé oběti v čl. 2(1) a ii.⁵⁷

Zákonodárce v §2(1)⁵⁸ pomýšlel i na případy, kdy dojde k činu, který jiné zákony označují za čin jinak trestný⁵⁹. Tedy pro účely tohoto zákona a s tím spojených práv budou za oběti považovány i osoby, na kterých byl spáchán čin jinak trestný. Toto ustanovení zaručuje, že i v případě, že dojde ke spáchání činu, jenž není přímo považován za trestný čin, ale zároveň újma způsobená oběti je srovnatelná s újmou oběti trestného činu, bude mít taková oběť

⁵² GRIVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., Kriminologie., Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 -3, s. 112

⁵³ Zák. č. 45/2013 Sb., §2(2)

⁵⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, Úř. věst. L 315, 14. 11. 2012, s. 57-73., čl. 2(1) a i

⁵⁵ Zák. č. 45/2013 Sb., §2(3)

⁵⁶ Zák. č. 56/2017 Sb., čl. 1(2)

⁵⁷ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, Úř. věst. L 315, 14. 11. 2012, s. 57-73., čl. 2(1) a ii

⁵⁸ Zák. č. 45/2013 Sb., §2(1)

⁵⁹ Zák. č. 141/1961 Sb. §28 – 32, §99 – 100, §360 nebo zák. č. 218/2003 §2(2)a ZSVM

všechna práva zaručená tímto předpisem. Příkladem může být znásilnění pachatelem, který byl v době činu nepřičetný.⁶⁰

Statut oběti je ještě rozšířen slovním spojením „*bylo nebo mělo být*“.⁶¹ To znamená, že není důležité, zda došlo k dokonání trestné činnosti, tedy dle terminologie trestního práva není podstatné, že došlo k pouze k přípravě nebo pokusu. Zatímco trestní zákoník považuje přípravu za trestnou jen u některých trestných činů⁶² a trestní odpovědnost za přípravu i za pokus zaniká dle stanovených podmínek,⁶³ dle zákona o obětech stačí, že pachatel zamýšlel újmu způsobit.⁶⁴

Jde tedy o poměrně široké vymezení toho, kdo je pro účely zákona o obětech považován za oběť a komu tak náleží práva s tímto statutem spojená. Z tohoto důvodu jsou v některých ustanoveních týkajících se konkrétního využití práv nastaveny korektivy, které brání, aby byl status oběti zneužit. Např. v §3(1) je uvedeno, že nesmí jít zcela zjevně o zneužití postavení oběti⁶⁵, nebo dle §5(1)⁶⁶ mají právo na bezplatnou odbornou pomoc pouze oběti, které tuto pomoc přímo potřebují.⁶⁷

V případech, kdy je sporné, zda jedinec obětí je nebo není, dle zásady, která je uvedena v §3(1), je potřeba považovat za oběť každého, kdo se jako oběť cítí. Na to nemůže mít vliv ani stav trestního řízení, tedy například zda se ví, kdo je pachatelem trestného činu, nebo že ještě nebyl ve věci vydán pravomocný rozsudek.⁶⁸ Tato zásada byla do zákona zakotvena proto, aby nedocházelo k prodlevě, než bude oběti poskytnuta adekvátní péče a zacházení do doby, než bude znám výsledek řízení.⁶⁹

⁶⁰GŘIVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020, s. 23

⁶¹Zák. č. 45/2013 Sb., §2(2)

⁶²Zák. č. 40/2009 Sb., §20(2)

⁶³srov. §20(3) TZ a §21(3) TZ

⁶⁴GŘIVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 563 s., 2014, s. 29

⁶⁵Zák. č. 45/2013 Sb., §3(1)

⁶⁶Zák. č. 45/2013 Sb., §5(1)

⁶⁷GŘIVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020, s. 23

⁶⁸Zák. č. 45/2013 Sb., §3(1)

⁶⁹JELÍNEK J., GŘIVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s. 27

Také je důležité dbát na odlišení pojmu oběť od poškozené osoby. Termín poškozený je užíván v procesním smyslu a je definován v §43(1) trestního řádu.⁷⁰ Přestože mají oba instituty některé společné rysy, nelze je zaměňovat. Ze zákona o obětech plyne, že obětí může být jenom fyzická osoba, a nikoli právnická osoba, která však může být poškozeným, neboť i jí může vzniknout hmotná újma. Je to dáno skutečností, že pouze fyzická osoba, jakožto člověk, je schopna pociťovat emoční útrapy a být subjektem sekundární viktimizace, a tudíž má nárok na zvláštní zacházení v souvislosti s trestným činem.⁷¹ Zároveň jako taková potřebuje speciální péči a ochranu, tedy nikoli jen kompenzaci způsobené újmy, ale především, aby byl zmírněn dopad trestného činu na ni.⁷² Tímto je tedy oběť vymezena úžeji než poškozený. Jak je ale uvedeno výše, dle zákona o obětech lze v případě smrti primární oběti považovat za oběti i některé pozůstalé osoby.⁷³ V tomto ohledu je pak definice oběti širší než pojem poškozeného.

Přestože nelze oba pojmy naprosto striktně oddělit, existuje mezi nimi několik základních rozdílů, dle kterých mohou být přesněji vymezeny. Poškozený je subjektem trestního řízení a jako takový má procesní práva a povinnosti, které jsou ale omezeny účelem trestního řízení. Naproti tomu oběť je subjektem specifických práv ze strany státu na kompenzaci způsobené újmy. Tento institut je zaveden, protože stát selhal v ochraně jedinců před primární viktimizací.⁷⁴ Poškozený je pouze ten, komu byla trestným činem způsobena újma (materiální, nemateriální nebo na zdraví).⁷⁵ Pod pojmem oběť rozumíme jen fyzické osoby, na kterých byla spáchána trestná činnost, nebo některé pozůstalé dle zákona o obětech.⁷⁶ Poškozeným může být i právní nástupce, zatímco oběť je konkrétní subjekt, který svá práva nemůže na nikoho převést.⁷⁷

⁷⁰ *Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil (poškozený), má právo činit návrh na doplnění dokazování, nahlížet do spisů (§ 65), zúčastnit se sjednávání dohody o vině a trestu, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání nebo o schválení dohody o vině a trestu a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Jde-li o trestný čin zanedbání povinné výživy (§ 196 trestního zákoníku), rozumí se pro účely tohoto zákona majetkovou škodou, jež byla poškozenému způsobena trestným činem, i dlužné výživné.*

⁷¹ JELÍNEK J., GRÍVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s. 25

⁷² GRÍVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020, s. 12

⁷³ Zák. č. 45/2013 Sb., §2(3)

⁷⁴ GRÍVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020, s. 11-12

⁷⁵ Zák. č. 141/1961 Sb., §43(1)

⁷⁶ Zák. č. 45/2013 Sb.,

⁷⁷ GRÍVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020, s. 12

Věda zabývající se naukou o obětech se nazývá viktimologie, z latinského *victima* = oběť.⁷⁸ Předmětem jejího zkoumání není jen oběť samostatně, ale i její biosociální a psychologické charakteristiky, procesy viktimizace, vztahy mezi obětí a pachatelem, role oběti v trestním řízení a zároveň pomoc obětem, odškodnění a rehabilitace a také zabránění další viktimizaci.⁷⁹ Mezi odborníky nepanuje shoda, zda brát viktimologii jako samostatnou sociální vědu, nebo úžeji jako součást kriminologie.⁸⁰ V případě širšího pojetí by se viktimologie měla zabývat všemi oběťmi, tedy i oběťmi válek, přírodních katastrof nebo dopravních nehod.⁸¹ Mezi těmito oběťmi a oběťmi trestné činnosti ale existují podstatné rozdíly, a proto je viktimologie vnímána častěji z kriminologického užšího pohledu.⁸² Bezesporu se ale jedná o poměrně mladý vědní obor, který vznikl až v polovině minulého století, kdy začal být kladen větší důraz na problematiku obětí trestné činnosti a ne jen na pachatele a činy jako takové.⁸³

V současné době stále dochází k velkému rozvoji viktimologie, protože problematika obětí stále není důkladně prozkoumána a v ochraně obětí panují velké nedostatky. Navíc díky výzkumům viktimizace dochází k odhalování tzv. latentní kriminality, tedy trestné činnosti, která nebyla oběťmi oznámena.⁸⁴

2.2.1. Zvlášť zranitelná oběť

Zvlášť zranitelná oběť je definována v §2(4) zákona o obětech. Jedná se o oběť dle definice v ust. §2(2), a zároveň o dítě, osobu vysokého věku, osobu stíženou mentálním, fyzickým nebo psychickým hendikepem nebo smyslovým postižením, pokud dané skutečnosti mohou vzhledem k okolnostem případu a poměrům osoby bránit plnému a účelnému uplatnění ve společnosti ve srovnání s ostatními členy společnosti, oběť trestného činu obchodování s lidmi dle §168 trestního zákoníku, oběť teroristického útoku dle §311 trestního zákoníku nebo oběť trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti, trestného činu, jenž

⁷⁸ JELÍNEK J., GRÍVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, str. 131

⁷⁹ KUČHTA J., VÁLKOVÁ H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. I. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, 544 s., ISBN 80 – 7179 – 813 – 4, s. 156.

⁸⁰ Ibid..

⁸¹ GRÍVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., Kriminologie., Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 -3, s. 113

⁸² KUČHTA J., VÁLKOVÁ H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. I. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, 544 s., ISBN 80 – 7179 – 813 – 4, s. 156.

⁸³ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 11

⁸⁴ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 11

zahrnoval nátlak, násilí či pohrůzku násilí, trestného činu spáchaného pro příslušnost k národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo obětí trestného činu spáchaného ve prospěch organizované zločinecké skupiny, pokud je v daném případě zvýšené nebezpečí způsobení druhotné újmy s ohledem na její věk, pohlaví, rasu, národnost, sexuální orientaci, náboženské vyznání, zdravotní stav, rozumovou vyspělost, vyjadřovací schopnosti, současnou životní situaci nebo s ohledem na vztah k osobě podezřelé ze spáchání trestného činu, popř. závislost na takové osobě.⁸⁵ Obětem, které spadají do této kategorie, zákon přiznává další práva nebo ochranu oproti obětem mimo toto vymezení.⁸⁶ Důvodem pro toto dělení obětí je skutečnost, že přestože každá oběť si zaslouží citlivé a důstojné zacházení, existují určité kategorie obětí, u kterých hrozí zvýšené riziko sekundární viktimizace, popř. reviktimizace. A z tohoto důvodu je třeba jim přiznávat speciální dále uvedená práva, která snižují nebezpečí sekundární viktimizace.⁸⁷

Definice zvláště zranitelných obětí byla přijata z původního návrhu Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU.⁸⁸ Daná směrnice však byla v průběhu schvalování pozměněna a tyto změny již nebyly zařazeny do novely zákona o obětech.⁸⁹ Dle dané Směrnice závisí status zvláště zranitelné oběti na individuálním posouzení, zejména pak na osobní charakteristice oběti, druhu a povaze trestného činu a jeho okolnostech.⁹⁰ Podle evropského práva by tak měl být každý případ individuálně posouzen z hlediska, zda oběti hrozí zvýšené riziko a měla by mít nárok na zvláštní zacházení. Oproti tomu v našem národním právu stačí, aby oběť naplnila znaky uvedené v daném ustanovení, a musí být považována za zvláště zranitelnou. Tímto je národní vymezení širší než evropské.

Zvláště zranitelné oběti mají nárok například na bezplatnou odbornou pomoc,⁹¹ omezení kontaktu s pachatelem,⁹² výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví dle jejich výběru⁹³

⁸⁵ Zák. č. 45/2013 Sb., §2(4)

⁸⁶ JELÍNEK J., GRÍVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s. 26

⁸⁷ GRÍVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020, s. 27

⁸⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, Úř. věst. L 315, 14. 11. 2012, s. 57-73.

⁸⁹ GRÍVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020, s. 27

⁹⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, Úř. věst. L 315, 14. 11. 2012, s. 57-73, čl. 22(1)(2)

⁹¹ Zák. č. 45/2013 Sb., §5(1)

nebo mají další i speciální práva ohledně provádění výslechu.⁹⁴ Většina těchto práv je důkladněji popisována v dalších kapitolách této práce.

Ustanovení §2(4)d zákona o obětech stanoví, že oběti trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou považovány za zvláště zranitelné oběti dle posouzení konkrétních případů s ohledem na jejich osobu.⁹⁵ Z tohoto vyplývá, že pro účely této diplomové práce bude většina obětí považována za zvláště zranitelné s nárokem na speciální zacházení.

2.3. Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti spadají pod tzv. mravnostní kriminalitu. Mravnostní kriminalita je spjata s pohlavním pudem a základní lidskou sexuální potřebou. V různých společnostech panují odlišné pohledy na to, co je možné ještě tolerovat a co by už mělo být považováno za trestné, a tak celá tato oblast trestního práva stojí na morálních zásadách, které se vyvíjejí s časem.⁹⁶

Trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou primárně upraveny v hlavě III. trestního zákoníku.⁹⁷ Jedná se o trestné činy, jejichž podstatou je jednání, které se neslučuje s celkovým mravním pohledem společnosti na sexuální oblast života. Zvláštní ochrana před těmito činy náleží zejména dětem a ženám, neboť ony jsou těmito činy ohroženy více. Samozřejmě tím nejsou vyloučeny situace, kdy se obětí této trestné činnosti může stát muž.⁹⁸

Pojem trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti ale nemůže být vykládán restriktivně, a tudíž je zapotřebí jej vztahovat i na další trestné činy mimo hlavu III. trestního zákoníku. Pod tento pojem můžeme zařadit i trestné činy jako je svádění k pohlavnímu styku

⁹² Zák. č. 45/2013 Sb., §17(2)

⁹³ Zák. č. 45/2013 Sb., §19(1)

⁹⁴ Zák. č. 45/2013 Sb., §20

⁹⁵ Zák. č. 45/2013 Sb., §2(4)d

⁹⁶ GRIVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., Kriminologie., Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 -3, s. 246

⁹⁷ Zák. č. 40/2009 Sb., hlava III.

⁹⁸ ŠÁMAL P. a kol.: Trestní zákoník, komentář 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012 3614 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 425 – 5, s. 1832

dle §202 TZ,⁹⁹ přestože je tento trestný čin zařazen do hlavy IV. TZ chráněným objektem jsou podobné hodnoty jako u trestných činů v hlavě III.¹⁰⁰

V hlavě III. trestního zákoníku je především chráněna svoboda rozhodování v sexuálních vztazích, nerušený mravní a tělesný vývoj dětí nevhodným jednáním v pohlavní sféře, morální zásady společnosti ve věci sexuálních vztahů a mravní výchova mládeže.¹⁰¹ Co se týká subjektivní stránky, u trestné činnosti z této hlavy je vždy třeba úmyslu pachatele.¹⁰² Pachatelem těchto trestných činů může být fyzická osoba, v případě některých ustanovení¹⁰³ i osoba právnická.¹⁰⁴

V následujících podkapitolách budou rozebrány některé vybrané trestné činy v sexuální oblasti, které zanechávají na obětech nejhorší traumata a jsou následně nejvíce spojovány se sekundární viktimizací.

2.3.1. Znásilnění

Trestný čin znásilnění je upraven v §185 trestního zákoníku, kdy ve skutkové podstatě alinea 1 se jedná o čin, kdy pachatel jiného násilím, pohlavím násilím, pohlavím jiné těžké újmy nebo alinea 2 zneužitím bezbrannosti oběti donutí oběť k pohlavnímu styku. Okolnostmi podmiňujícími použití vyšší trestní sazby jsou případy dle odstavce druhého §185, kdy pachatel spáchá daný trestný čin souloží nebo jiným pohlavním stykem srovnatelným se souloží, na dítěti, se zbraní, dále dle odstavce třetího na dítěti mladším 15 let, na místě, v němž je omezována osobní svoboda (zejm. ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, ochranného léčení, zabezpečovací detence, ochranné nebo ústavní výchovy apod.), nebo způsobí oběti těžkou újmu na zdraví.¹⁰⁵ V odstavci čtvrtém je pak samostatně upravena situace, kdy pachatel svým jednáním způsobí smrt.¹⁰⁶

⁹⁹ Zák. č. 40/2009 Sb., §202

¹⁰⁰ JELÍNEK J., PELC V., „Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. Bulletin – advokacie: odborný časopis české advokacie [online], 11. 12. 2015 [cit. 10. 5. 2020], ISSN 1210-6348, Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni>

¹⁰¹ ŠAMAL P. a kol.: Trestní zákoník, komentář 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012 3614 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 425 – 5, s. 1832

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Zák. č. 40/2009 Sb., §186, §187, §189 atd.

¹⁰⁴ Zák. č. 418/2011 Sb., §7

¹⁰⁵ Definice těžké újmy na zdraví srov. zák. č. 40/2009 Sb., §122(2)

¹⁰⁶ Zák. č. 40/2009 Sb., §185

Objektem tohoto trestného činu je svobodné rozhodování o pohlavním životě každého jedince v každém věku. Je třeba mít na paměti, že pro spáchání znásilnění není ani podstatný předchozí způsob života oběti, a to včetně sexuální oblasti, ani její vztah s pachatelem.¹⁰⁷ Tedy skutková podstata trestného činu může být naplněna i v případech, kdy pachatel donutí k pohlavnímu styku svého partnera, druhu nebo manžela. Účelem ustanovení je chránit důstojnost a svobodné rozhodování v pohlavní sféře bez ohledu na vztah mezi obětí a pachatelem.¹⁰⁸ Pachatelem znásilnění je pak z podstaty věci pouze fyzická osoba a jedná se o úmyslný trestný čin.¹⁰⁹

K dokonání znásilnění je potřeba jednak jednat za užití násilí, pohrůžky násilí, zneužití bezbrannosti a zároveň dokonání pohlavního styku, jinak čin zůstává ve stadiu pokusu.¹¹⁰ Pohlavním stykem se rozumí ukájení pohlavního pudu prostřednictvím fyzického kontaktu s druhou osobou. Jedná se o široce vymezený okruh činností, který zahrnuje například soulož, orální pohlavní styk, anální pohlavní styk, zasouvání předmětů do ženského pohlavního ústrojí, osahávání genitálií nebo tzv. erotické masáže apod. Z takto široce určeného spektra možností spáchání znásilnění je zřejmé, že se jedná o trestný čin, který je velmi závažným zásahem do sféry oběti, a který s sebou nese traumatizující následky.¹¹¹ Je totiž překonávána svobodná vůle oběti, což s sebou přináší psychickou újmu.¹¹² Důležitým judikátem pro právní posouzení znásilnění je rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 3. 2014 č.j. 11 Tdo 294/2014 – 15, ve kterém se Nejvyšší soud zabýval aktivní obranou oběti. Dle tohoto Usnesení nemusí oběť klást aktivní fyzický odpor, ale stačí, pokud je z jejího jednání pachateli zjevný nesouhlas se sexuální aktivitou.¹¹³ Vyžadování aktivní obrany oběti během znásilnění totiž plyne z jednoho ze stereotypů, který je se sexuálním násilím spojen.

¹⁰⁷ ŠÁMAL P. a kol.: Trestní zákoník, komentář 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012 3614 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 425 – 5, s. 1836

¹⁰⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, č. R 97/1955 Sb.

¹⁰⁹ ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5 s. 1835- 1836.

¹¹⁰ pokus je definován v §21 TZ

¹¹¹ ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5 s. 1836 - 1840.

¹¹² GRIVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., Kriminologie., Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 -3, s. 250

¹¹³ Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 3. 2014 č.j. 11 Tdo 294/2014 – 15

Obecně je znásilnění považováno za jeden z nejtěžších trestných činů pro oběť, a to hned po vraždě.¹¹⁴ Z výzkumů, které se věnovaly průběhu znásilnění a emocím obětí této trestné činnosti, vyšlo najevo, že oběti nejčastěji prožívaly strach ze smrti (až v 90 %), bezmoc (60 %), vztek (55 %), ponížení (40 %), hnus (40 %) a jen ve 20 % případů si dokázaly zachovat odstup a následně řešit krizovou situaci racionálně.¹¹⁵

Oběti znásilnění jsou často poznamenány silnými traumatickými zážitky, které se v odborné literatuře shrnují pod pojem tzv. „*rape trauma*“ nebo česky „*trauma ze znásilnění*“. Rozlišují se následky bezprostřední a dlouhodobé. Zatímco do dlouhodobých následků patří nejrůznější projevy PTSP, ty bezprostřední, které se odehrávají ihned po trestném činu, bývají velmi často důležité při právním posouzení činu v průběhu trestního řízení. Zároveň však dochází k jejich špatné interpretaci a bývají ovlivněny mýty o obětech znásilnění.¹¹⁶

Chování oběti ihned po trestném činu záleží na způsobu provedení a individuálním posouzení konkrétního znásilnění. A i zdánlivě smírná reakce oběti se znásilněním nemusí znamenat její přijetí a vyrovnání se s tímto činem, ale naopak jen krátkodobou psychologickou reakci na prožitý závažný stres.¹¹⁷ Oběti jsou totiž po takovémto typu traumatu psychicky nestabilní a zdánlivě paradoxní chování je naprosto běžné a jeho nesprávný výklad nesmí vést k bagatelizaci újmy, kterou oběť vytrpěla.¹¹⁸

Pro znásilnění je také typická vysoká míra latence, kdy z průzkumů uskutečněných do roku 2014 vyšlo najevo, že ohlášena byla pouze 1/10 až 1/3 všech spáchaných znásilnění. Jedním z důvodů je i nedůvěra v orgány činné v trestním řízení, jejich chování vůči oběti nebo obava z nedostatku důkazů, a tedy neusvědčení pachatele.¹¹⁹ Pravděpodobnost, že oběť trestný čin neoznámí, se ještě zvyšuje, čím více měla s pachatelem blízkých vztah, byla mladší, nebo čím více traumatizující pro ni trestný čin byl.¹²⁰

¹¹⁴ KOVÁŘ P., *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978/ 80 -7345 – 161 – 5, s. 61

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 64

¹¹⁶ *Ibid.*, s. 66

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 67

¹¹⁸ ČÍRTKOVÁ L., *Vybrané poznatky o obětech sexuálního násilí*, In: *Právo a rodina*, Praha: Wolters Kluwer a.s., 2021, č. 5/2021, s. 24, ISSN: 1212-866X

¹¹⁹ GŘIVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., *Kriminologie.*, Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 -3, s. 250

¹²⁰ ČÍRTKOVÁ L., *Vybrané poznatky o obětech sexuálního násilí*, In: *Právo a rodina*, Praha: Wolters Kluwer a.s., 2021, č. 5/2021, s. 24, ISSN: 1212-866X

2.3.2. Sexuální nátlak

Sexuální nátlak dle §186 trestního zákoníku je trestný čin, kdy pachatel dle alinea 1 násilím, pohrůžkou násilí nebo jiné těžké újmy nebo dle alinea 2 zneužívá bezbrannosti oběti ji donutí k pohlavnímu sebeukájení, obnažování nebo jinému srovnatelnému chování. V druhém odstavci předmětného paragrafu je zvlášť uveden pachatel, který k dokonání trestného činu zneužije závislost oběti, své postavení a s tím spojenou důvěryhodnost nebo vliv, a zároveň je zde rozšíření o pohlavní styk. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou případy, kdy pachatel spáchá čin na dítěti, nejméně se dvěma osobami, dále pak dle odst. 4 se zbraní, v místě, kde je omezena osobní svoboda, nebo jakožto člen organizované skupiny. Samostatně je zase zvýšena trestní sazba, pokud je obětí dítě mladší 15 let, byla-li způsobena těžká újma na zdraví nebo pak dle odst. 6 smrt.¹²¹

Objektem je, stejně jako v případě trestného činu znásilnění, svobodné rozhodování o pohlavním životě osoby bez rozdílu pohlaví, a nadto je chráněn i mravní vývoj zneužité oběti, neboť tímto trestným činem bývají častěji postiženy mladší osoby¹²². Pachatelem může být fyzická i právnická osoba.¹²³

U tohoto trestného činu je zvlášť uvedena situace, kdy pachatel zneužije závislosti oběti nebo svého postavení a s tím spojené důvěryhodnosti a vlivu. Je zřejmé, že v tomto případě je postihováno jednání pachatele v závislosti na jeho vztahu s obětí, přičemž za závislost je považována situace, kdy pachatel má dohled nad obětí, například jako opatrovník, vychovatel ve výchovném ústavu či jako příslušník vězeňské stráže. Zneužití postavení je navíc ještě širší pojem, kdy pachatel vzbuzuje vůči oběti určitou autoritu, má její důvěru nebo je schopen ji svým postavením ovlivňovat. Sem spadá například vztah podřízenosti a nadřízenosti v zaměstnání, vedoucího uměleckého kroužku nebo oddílu nebo obdobné vztahy, kdy pachatel je uznáván jako autorita v daném společenském uskupení.¹²⁴

Tímto ustanovením jsou chráněny oběti trestného činu, při kterém nedochází k přímému fyzickému kontaktu s pachatelem, ale jsou jím nuceny, aby samy jednaly tak, aby docházelo

¹²¹ Zák. č. 40/2009 Sb., §186

¹²² ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5 s. 1853

¹²³ Zák. č. 418/2011 Sb., §7

¹²⁴ ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5 s. 1855

ke vzrušení pachatele. Přestože se zdánlivě jedná o méně společensky škodlivé jednání, stále může v obětech zanechat velké trauma a nemělo by být opomíjeno nebo zlehčováno.

2.3.3. Pohlavní zneužití

Dle §187 je skutková podstata trestného činu pohlavního zneužití naplněna vykonáním soulože s dítětem mladším patnácti let nebo jiným obdobným způsobem pohlavního zneužití. V druhém odstavci je pak okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, a to v případě, že pachatel spáchá čin na dítěti mladším patnácti let, které mu bylo svěřeno do dozoru, za zneužití závislosti oběti nebo postavení pachatele a z něj plynoucí důvěryhodnosti nebo vlivu nad obětí. Okolnosti podmiňujícími použití vyšší trestní sazby jsou způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti.¹²⁵ Oficiální a mezinárodně uznávané vymezení sexuálního zneužívání dětí je definováno jako: „*Veškerá interakce mezi dítětem a dospělým, při níž je dítě poníženo na objekt uspokojení sexuálních nebo sexualizovaných potřeb dospělého.*“¹²⁶

Jako objekt trestného činu je chráněn mravní a tělesný vývoj dětí mladších 15 let, neboť se má za to, že pro tento vývoj je důležitá jejich pohlavní nedotknutelnost.¹²⁷ Pachatelem může být jak osoba fyzická, tak právnická.¹²⁸ Obětí tohoto trestného činu může být pouze osoba mladší patnácti let a dá se tedy konstatovat, že oběť tohoto trestného činu bude vždy považována za zvlášť zranitelnou dle §2(4)a zákona o obětech. Zároveň nezáleží na psychické či fyzické dospělosti oběti, není tak podstatné, zda oběť již před pohlavním zneužitím byla sexuálně aktivní či zda má dostatečné informace o sexuálním životě. K tomuto trestnému činu může dojít i za konsensu oběti, na základě iniciativy z její strany nebo v rámci citového vztahu s pachatelem, aniž by to ovlivnilo trestnost daného činu.¹²⁹

K dokonání trestného činu pohlavního zneužití je třeba soulož nebo pohlavní zneužití provedené jiným způsobem. Kromě pohlavního styku stačí, aby došlo dostatečným způsobem k zásahu do pohlavní sféry oběti, tedy například orálním pohlavním stykem, osaháváním pohlavních orgánů, ukájením pohlavního pudu jak na těle oběti, tak na těle pachatele.

¹²⁵ Zák. č. 40/2009 Sb., §187

¹²⁶ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 165

¹²⁷ ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5 s. 1861

¹²⁸ Zák. č. 418/2011 Sb., §7

¹²⁹ ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5 s. 1862

Postačuje tedy aktivní jednání oběti, a to například ohmatáváním pohlavních orgánů pachatele.¹³⁰

Pohled na pohlavní zneužívání se v odborné společnosti v posledních desetiletích zásadně proměnil. Původně byl tento trestný čin považován za spíše výjimečně se vyskytující delikt, který se týkal nižších sociálních vrstev. Ohledně pachatelů převažoval názor, že se jedná o duševně nemocné jedince, kteří se s obětí před činem neznali a zároveň nejsou extrémně nebezpeční, neboť je zde poměrně nízké riziko recidivy. Zároveň byly dětské oběti přehlíženy, protože se vycházelo z domněnky, že trestná činnost spáchaná na dítěti nezanechává závažnějších následků, dětská psychika je flexibilní a nepotřebuje speciální odbornou pomoc.¹³¹

Na základě výzkumů latentní kriminality se postupem času zjistilo, že se jedná o jeden z nejčastějších trestných činů v sexuální oblasti, který má ale nejvyšší míru latence. Zneužívání není vázáno na konkrétní vrstvu nebo zázemí, ale zkušenosti s ním mají jedinci napříč celou společností. Pachatelé nejsou obvykle duševně nemocní a jsou si vědomi svého jednání. Většinou si také vybírají oběti ze své blízkosti, které znají, navíc u nich hrozí velmi vysoké riziko recidivy. Dětské oběti zneužívání jsou silně traumatizovány, hrozí u nich rozvoj PTSP, často mají dlouhodobé psychické obtíže a speciální odborná péče je naprosto nezbytná.¹³²

Je nezbytné poznamenat, přestože se poměrně velké množství lidí domnívá, že je zde vysoká četnost falešných obvinění, kriminologové uvádějí, že nepravdivých je maximálně 10 % ze všech podaných obvinění.¹³³ Dle různých výzkumů se počet obětí, které se setkaly s pohlavním zneužíváním, může pohybovat u žen mezi 10 – 20 % a u mužů mezi 5 – 10 %. Je na místě konstatovat, že tato čísla, naprosto neodpovídají policejním statistikám. Vysoká míra latence u tohoto typu kriminality pramení právě z toho důvodu, že většina této trestné činnosti se odehrává v rodinách. Rodinné vztahy bývají považovány za soukromou věc, a tudíž jsou

¹³⁰ ŠÁMAL, P. In: ŠÁMAL, P. kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. 1464 s. ISBN 978-80-7400-428-5 s. 1861 - 1862

¹³¹ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 164

¹³² Ibid.

¹³³ Ibid., s. 167

děti pod tlakem, aby vše zůstalo v tajnosti. K policii se tak dostává pouze každý šestý až desátý případ pohlavního zneužívání.¹³⁴

Psychické následky na obětech jsou velmi rozmanité a ani z nich se nedá jednoznačně určit, zda jedinec byl obětí zneužívání. U nejmladších dětí může být patrna tělesná újma a urogenitální problémy, naproti tomu u starších dětí už tento druh fyzického poškození nebývá. Nejčastější psychické problémy pramení z traumatické sexualizace, pocitů zrady, bezmoci a stigmatizace. Většina obětí si pak nese psychické obtíže až do dospělosti.¹³⁵ Viktimizace je ve většině případů o to bolestnější, že pachatel bývá pro oběti blízkou a důvěryhodnou osobou.¹³⁶

2.4. Orgány činné v trestním řízení

Jak již bylo výše uvedeno, z odborné literatury vyplývá, že právě orgány činné v trestním řízení patří mezi nejčastější zdroje sekundární viktimizace. Dokonce dle výzkumu BKB byly OČTŘ původci sekundární viktimizace ve 30 % zkoumaných případů.¹³⁷ Z tohoto důvodu se autorka rozhodla zaměřit ve své práci na to, jaký mají vliv na oběť trestného činu, a zejména na to, do jaké míry se podílejí na sekundární viktimizaci obětí sexuálních trestných činů, popř. jaká opatření fungují, aby tomuto bylo předcházeno. V této části diplomové práce bude objasněno, co jsou orgány činné v trestním řízení. OČTŘ jsou dle zákona policejní orgán, nejčastěji útvary PČR, státní zástupce a soud a každý z nich má zákonem přesně definovanou působnost v průběhu celého trestního řízení.¹³⁸

2.4.1. Policie ČR

Za orgán činný v trestním řízení je považován policejní orgán jakožto celek.¹³⁹ Dále je pak taxativně vyjmenováno, které všechny útvary a orgány pod toto vymezení spadají.¹⁴⁰ Pro tuto diplomovou práci jsou nejdůležitější útvary Policie České republiky, neboť většinu trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti vyšetřují právě ony.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Ibid., s. 174

¹³⁶ ČÍRTKOVÁ L., Vybrané poznatky o obětech sexuálního násilí, In: Právo a rodina, Praha: Wolters Kluwer a.s., 2021, č. 5/2021, s. 24, ISSN: 1212-866X

¹³⁷ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů

příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s.22

¹³⁸ Zák. č. 141/1961 Sb., §12(1)

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid., §12(2)

Policie České republiky je jednotný ozbrojený bezpečnostní sbor, který je ustanoven dle zákona č. 273/2008 Sb., zákon o PČR. Úkolem PČR v rámci trestního řízení je shromažďování všech informací o trestném činu, a to zejména, kdo jej spáchal a jak, kdy a kde k činu došlo. Přesně je toto definováno v §89(1) TRŘ, kde je vyjmenováno, co vše musí být v trestním řízení v nezbytném rozsahu dokázáno.¹⁴¹

Hlavní těžiště činnosti PČR leží v přípravném řízení, tedy po zahájení trestního stíhání a před podáním obžaloby. V této části trestního řízení je úkolem PČR zajistit dostatečný skutkový podklad pro rozhodnutí o tom, jak má být ve věci dále pokračováno, tedy zda má být věc na základě podané obžaloby přesunuta před soud, zda může být použit odklon, nebo má být věc ukončena jinak.¹⁴²

Jelikož trestní stíhání sexuálních trestných činů bývá zahájeno nejčastěji na podnět oběti, jsou to právě policisté, kdo první vstupují do kontaktu s obětí. Navíc následně musí oběť (často opakovaně – jak je vysvětlováno níže) vyslechnout. Z tohoto důvodu je způsob, jakým budou s obětí jednat, naprosto klíčový pro vnímání spravedlnosti očima oběti, pro její pohled na trestní řízení a ochotu spolupracovat.¹⁴³

2.4.2. Státní zastupitelství

Primární role státního zastupitelství je stanovena již v Ústavě ČR, kde je v čl. 80(1) uvedeno, že státní zastupitelství zastupuje veřejnou žalobu v trestním řízení.¹⁴⁴ Další pravomoci a činnosti státního zastupitelství jsou stanoveny zákonem č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.¹⁴⁵ Státní zastupitelství je orgánem veřejné žaloby v trestním řízení¹⁴⁶ a zároveň by se v souladu se zákonem mělo na základě dané působnosti podílet na poskytování pomoci obětem trestné činnosti.¹⁴⁷

¹⁴¹ Zák. č. 141/1961 Sb., §89(1)

¹⁴² ŠÁMAL P. a kol.: Trestní řád, komentář 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 4700 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 465 – 0, s. 1320

¹⁴³ JELÍNEK J., GRÍVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s. 59

¹⁴⁴ Ústavní zák. č. 1/1993 Sb., čl. 80

¹⁴⁵ Zák. č. 283/1993 Sb.

¹⁴⁶ Ibid., §4(1)a

¹⁴⁷ Ibid., §4(2)

Státní zástupce provádí v přípravném řízení dozor nad zachováním zákonnosti a může dávat pokyny PČR ohledně její práce a postupů.¹⁴⁸ Následně pak rozhoduje, zda ve věci podá obžalobu, nebo zda bude věc vyřízena jiným způsobem.¹⁴⁹ V případě podání obžaloby zastupuje státní zástupce stát v jednání před soudem a je povinen dokazovat vinu obžalovaného.¹⁵⁰

Z podstaty činnosti státního zástupce v rámci trestního řízení vyplývá, že sekundární viktimizace, která bude z jeho strany způsobena oběti, by měla být nulová. Jako zástupce veřejné žaloby stojí de facto na stejné straně jako oběť, neboť jeho zájmem je, aby došlo ke spravedlivému odsouzení a potrestání pachatele. Přesto pokud bude státní zástupce s obětí jednat, měl by mít na paměti základní zásady jednání s obětí trestného činu. Zacházet s ní s úctou a s respektem a s vědomím, že za to, co jí bylo způsobeno, nenese žádnou vinu. Dále by ani státní zástupce neměl na oběť tlačit, pokud nechce vypovídat nebo vzhledem ke způsobu, jakým se vyrovnává s traumatem, nedokáže poskytnout 100% součinnost. Opačným postupem nebo kladením nevhodných otázek během výslechu může i státní zástupce způsobit oběti druhotnou újmu.

2.4.3. Soud

Soud je nezávislou institucí, jejímž hlavním úkolem v trestním řízení je věc projednat a rozhodnout v trestní věci.¹⁵¹ Po skončení přípravného řízení se trestní řízení nejčastěji přesouvá před soud, aby soud mohl na základě podané obžaloby rozhodnout o vině a trestu obžalovaného.¹⁵²

Po doručení obžaloby a celého trestního spisu jej předseda senátu přezkoumá a následně rozhodne, zda je možno nařídít hlavní líčení¹⁵³, neboť soud rozhoduje o vině a trestu ve veřejném hlavním líčení.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Zák. č. 141/1961 Sb., §174(1,2)

¹⁴⁹ Zák. č. 141/1961 Sb., §2(8)

¹⁵⁰ Zák. č. 141/1961 Sb., §2(5,8)

¹⁵¹ Zák. č. 6/2002 Sb., §1, §2(2)

¹⁵² Zák. č. 141/1961 Sb., §180(1)

¹⁵³ Zák. č. 141/1961 Sb., §185(1)

¹⁵⁴ Zák. č. 141/1961 Sb., §199(1)

Během hlavního líčení je přednesena žaloba, soud provádí dokazování, tedy jsou provedeny všechny důkazy, většinou včetně opakované výpovědi oběti trestného činu.¹⁵⁵ Jak je uvedeno v dalších kapitolách, oběť se obvykle musí hlavního líčení zúčastnit osobně, což je dalším významným zdrojem sekundární viktimizace. Před soudem si totiž oběť veřejně připomíná zraňující událost, je vystavena setkání s pachatelem, obhájce pachatele se často snaží cíleně znevažovat její situaci a také může být nevhodně probírána její minulost, soukromí nebo i chování po činu, které musí ospravedlňovat.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Zák. č. 141/1961 Sb., §207 a násl.

¹⁵⁶ KOVÁŘ P., *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 118

3. Specifické problémy sekundární viktimizace

Jednání s oběťmi a obecně pohled na oběti trestných činů, zvláště těch závažnějších, jako jsou právě trestné činy z kategorie mravnostní kriminality, je stále zatíženo mnoha mýty. Představy laické společnosti, ale mnohdy i orgánů činných v trestním řízení se mýjí s realitou, jak doopravdy probíhá viktimizace tímto druhem kriminality. A nepochopení, které na základě těchto nepravdivých představ vzniká, může být příčinou sekundární viktimizace. Je nutné podotknout, že riziko aplikace mýtů navíc stoupá v důkazně slabších případech, které ale tvoří převážnou část sexuálních trestných činů.¹⁵⁷ V této kapitole autorka přiblíží některé z nejčastějších mýtů a stereotypů, které jsou promítány do jednání s oběťmi. Zároveň se autorka setkala se skutečnou obětí vztahového znásilnění, která jí pro účely této práce vyplnila krátký dotazník.¹⁵⁸

3.1. Mýtus o pomstychtivé oběti

Většina lidí se domnívá, že oběť, která nahlásila trestný čin, očekává od OČTŘ, že dopadnou pachatele z toho důvodu, aby mu byl následně uložen trest za to, co oběti způsobil.¹⁵⁹ Zároveň panuje obecný předpoklad, že žádný trest nemůže být pro pachatele z pohledu oběti dostatečný.¹⁶⁰ Pravda je ale jinde. Většina obětí násilných trestných činů trpí pocitem narušené bezpečnosti, a tak od trestního řízení nečeká trest pro pachatele stylem „oko za oko“, ale spíše doufají, že se jim vrátí pocit bezpečí a že je systém ochrání před další viktimizací.¹⁶¹ S tím souvisí i to, že pro oběť je důležitější než trest samotný, jak se pachatel chová v průběhu řízení. Aby byla důvěra oběti ve spravedlivý proces zachována, je pro ni nejdůležitější, zda je pachatel schopen přiznat svou vinu a cítit zodpovědnost a především lítost za své činy.¹⁶²

Zároveň i sama spravedlnost trestního řízení může být vnímána z úhlu oběti dvěma pohledy. Distribuční spravedlnost reflektuje samotný výsledek řízení, tedy obsah rozsudku co do určení viny a trestu pachatele. Ta je ale pro oběť méně podstatná než procesní spravedlnost, která reflektuje samotné postupy v řízení. Tedy zda a jak byla oběť do procesu zapojena a zda jí

¹⁵⁷ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ČÍRTKOVÁ L., Co potřebují oběti znásilnění, 5. slide

¹⁵⁸ Příloha č. 3

¹⁵⁹ ČÍRTKOVÁ L., *Viktimologie pro forenzní praxi*, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 136

¹⁶⁰ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů* příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 41

¹⁶¹ *Ibid.*, s. 40

¹⁶² *Ibid.*, s. 41

bylo dostatečně nasloucháno.¹⁶³ Pokud má oběť v průběhu řízení pocit, že není brána jen jako důkazní prostředek, ale jako skutečný člověk, kterému bylo trestným činem ublíženo, je podstatně sníženo riziko sekundární viktimizace ze strany OČTŘ. Samotné praxi ukládání trestů za tento druh trestných činů pak autorka níže věnuje samostatnou podkapitolu.

Agentura EU pro základní práva vydala v roce 2019 report, ve kterém shrnula, co je pro oběti trestné činnosti nejdůležitější, aby považovaly trestní řízení úspěšné. Pro oběti byly nejdůležitější následující body: vyšetřování ze strany policie probíhalo rychle a důkladně, v průběhu řízení byl kladen důraz na názor a pohled oběti, pachatel si uvědomil podstatu toho, co oběti udělal a na základě toho přijal trest, a následně dle daného změnil i své chování a postoje a součástí trestního řízení byla náhrada škody pro oběť.¹⁶⁴

Názorný příklad z praxe je vidět i v dotazníku vyplněném obětí pro účely této práce. Na otázku ohledně důležitosti potrestání pachatele v trestním řízení, oběť odpověděla, že pro ni osobně to velkou roli nehraje, důležitější pro ni byla upřímná lítost, omluva a uvědomění si pochybení. Zároveň ale chtěla, aby pachatelé jiné sexuální trestné činnosti byli trestně stíháni a odsouzeni.¹⁶⁵ Z tohoto vyplývá, že sama oběť nevidí důležitost v potrestání „svého“ pachatele pro to, aby měla pocit spravedlnosti, ale pro ostatní pachatele už v daném spravedlnost vidí. V případě vlastní viktimizace má oběť jiný pohled než má na ostatní případy.

3.2. Mýty o znásilnění

Nejvíce mýtů v této problematice se týká samotného průběhu znásilnění. Způsob, jak k celému činu došlo, jak probíhal a jak se následně chovala oběť, má vliv nejen na názor laické veřejnosti, ale především na názor OČTŘ. Tedy i na průběh trestního řízení a následné odsouzení pachatele.¹⁶⁶

¹⁶³ ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 137

¹⁶⁴ FRA, EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS, Sanctions that do justice: Justice for victims of violent crime, Part III., Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, s. 50, ISBN 978 – 92 -9474 – 353 – 4, s. 41

¹⁶⁵ Příloha č. 3

¹⁶⁶ ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 61

Většina společnosti přijímá jako „pravé nebo skutečné“ znásilnění jen trestný čin spáchaný neznámým pachatelem za použití násilí, bez ovlivnění alkoholem nebo jinou omamnou látkou a za aktivní obrany oběti. Podle tohoto stereotypu by oběť měla mít na těle výraznější zranění.¹⁶⁷ Jakmile se znásilnění liší od této šablony, společnost má tendenci celou událost podceňovat nebo bagatelizovat.¹⁶⁸ To se samozřejmě týká i OČTŘ, neboť i ony jsou jen lidmi, kteří jsou ovlivňováni tradičními stereotypy.¹⁶⁹ Příkladem je i studie, která prokázala, že předchozí flirt nebo jiný kontakt oběti s pachatelem a následné znásilnění v soukromém bytě ovlivňuje negativně pohled OČTŘ na oběť a ty pak mají tendenci podceňovat dopad na její psychiku.¹⁷⁰

Kromě mýtu o průběhu znásilnění panují obecné domněnky, že pachatelé jsou z velké části psychicky nemocní jedinci,¹⁷¹ oběť si za znásilnění částečně může sama nebo si o něj přímo říkala, následně má tendenci přehánět o tom, co se jí stalo, a po činu by měla ihned opustit pachatele. Neprodleně by měla vše oznámit na policii, přičemž čím delší je prodleva mezi oznámením a samotným znásilněním, tím klesá její věrohodnost.¹⁷² Další část společnosti zastává názor, že se jedná pouze o sex, a ten nemůže proběhnout proti ničí vůli, takže se vlastně o nic moc nejedná, nebo že muže je úplně nemožné znásilnit proti jeho vůli.¹⁷³

Z empiricky ověřených faktů ale vyplývá, že „pravé“ znásilnění tvoří mizivé procento ze všech případů znásilnění. Naopak v 70 % případů mravností kriminality je mezi obětí a pachatelem blízký vztah a konkrétně u trestného činu znásilnění to je až v 31 % případů.¹⁷⁴ Také je důležité si uvědomit, že tyto statistiky vycházejí jen z oznámené kriminality a mravnostní trestné činy, zejména pak ty mezi partnery nebo blízkými osobami, se stále potýkají s vysokou latencí, tudíž skutečná čísla jsou pravděpodobně mnohem vyšší.

¹⁶⁷ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace VITOUŠOVÁ P., Potřeby obětí znásilnění ČR/2017, 16. slide

¹⁶⁸ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 42

¹⁶⁹ Ibid..

¹⁷⁰ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 190

¹⁷¹ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 44

¹⁷² ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 66

¹⁷³ GRIVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., Kriminologie., Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 -3, s. 252, Příloha č. 3

¹⁷⁴ GRIVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., Kriminologie., Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 -3, s. 118

V jedné zahraniční studii bylo dokonce zjištěno, že z celého zkoumaného vzorku bylo 85 % znásilnění spácháno známým pachatelem a v 62 % případů nebyla oběti způsobena výraznější fyzická poranění.¹⁷⁵ Lze tedy konstatovat, že znásilnění, které odpovídá stereotypním představám, tvoří ve skutečnosti pouze minoritu spáchaných činů.

Co se týká samotného průběhu znásilnění, to se většinou odehrává v soukromí a oběti po prožití obrovského psychického šoku nemají tendenci hned utíkat, ale klidně si s pachatelem zapálí cigaretu nebo se nechají odvést domů. Jedná se v takém případě o normální reakci na prožitý stres.¹⁷⁶ Zároveň během samotného aktu jsou oběti spíše pasivnější, většina totiž samotné znásilnění vnímá nejen jako nechtěný pohlavní styk, ale jako skutečné ohrožení života a jsou paralyzovány strachem, kdy mozek v rámci modu aktivovaného na pouhé přežití omezí jakékoli reakce, aby pachatel neměl důvod k větší agresivitě.¹⁷⁷ Během vyšetřování dochází jen zřídka k rekonstrukci zločinu z pohledu oběti a v trestním řízení není přihlíženo k tomu, že se skutečně bála o život. Stále panují představy, že oběť se má buď pokoušet o útěk nebo se bránit. OČTŘ během vyšetřování vůbec neberou v potaz, jak velký šok a pocit existenčního ohrožení oběť během znásilnění prožívá.¹⁷⁸ Naopak pokud je zjištěno, že se oběť nesnažila utéct, byť k tomu měla příležitost nebo se nebránila, je znásilnění kladeno za vinu jí.¹⁷⁹ Přitom tzv. asociativní stupor je normální nouzová reakce těla na stres. Oběť je během pachatelova jednání natolik ochromena, že prakticky není schopna ovládat své tělo a reakce.¹⁸⁰

Kvůli těmto mýtům o průběhu trestné činnosti jsou postupy OČTŘ primárně nastaveny na „pravé“ znásilnění, a naopak téměř vůbec nepočítají se statisticky mnohem čtenějším

¹⁷⁵ CAMPBELL R. What really happened? A validation study of rape survivors' help – seeking experiences with the legal and medical systems, In: Violence and victims, Springer Publishing Company, 2005 Vol. 20, No. 1, ISSN: 1945 - 7073

¹⁷⁶ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 37

¹⁷⁷ Ibid., s. 43

¹⁷⁸ ČÍRTKOVÁ L., Vybrané poznatky o obětech sexuálního násilí, In: Právo a rodina, Praha: Wolters Kluwer a.s., 2021, č. 5/2021, s. 24, ISSN: 1212-866X

¹⁷⁹ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ČÍRTKOVÁ L., Co potřebují oběti znásilnění, 16. slide

¹⁸⁰ ČÍRTKOVÁ L., Vybrané poznatky o obětech sexuálního násilí, In: Právo a rodina, Praha: Wolters Kluwer a.s., 2021, č. 5/2021, s. 24, ISSN: 1212-866X

vztahovým znásilněním.¹⁸¹ Pokud oběť nahlásí trestný čin, který se vymyká stereotypnímu pohledu na znásilnění, panují tendence oběť odmítat, rozmlouvat jí podání trestního oznámení a tím ji také sekundárně viktimizovat. Navíc čím více se případ liší, tím více OČTŘ prosazují presumpce nevin pachatele, ovšem samozřejmě na úkor oslabování věrohodnosti oběti.¹⁸² Pro oběti je pak vidina trestního řízení, ve kterém budou muset opakovaně všechny přesvědčovat, že ke znásilnění došlo a obhajovat své jednání v jeho průběhu, silně demotivující k podání trestního oznámení.¹⁸³

3.3. Mýtus o ideální oběti

Dalším stereotypem, který ovlivňuje jednání OČTŘ s oběťmi, je představa ideální oběti. Ideální oběť existuje hned v několika rovinách.

Společnost si automaticky podvědomě vytváří iluzi spravedlivého a fungujícího světa. Tato iluze je v lidech psychologicky zakódována a následně se pak promítá do názoru na to, kdo se může stát obětí trestné činnosti. Většina lidí chce věřit, že znásilnění nehrozí slušným ženám, tedy takovým, jejichž životní styl vylučuje rizikové situace. To jsou ženy, které nechodí po setmění samy, neoblékají se výstředně nebo se nepohybují v pochybných čtvrtích.¹⁸⁴ S tím souvisí i mýtus o vyzývavých obětech, dle kterého mají větší šanci na znásilnění mladé a hezké ženy, které se atraktivně oblékají a tím vlastně v pachateli vzbuzují choutky.¹⁸⁵

Ani tento názor se ale nezakládá na pravdě, neboť pachatele často více než vzhled oběti motivuje její dostupnost. Znásilněna tak může být i důchodkyně nebo žena, která šla do práce stejnou cestou, jakou chodí každý den.¹⁸⁶ Navíc znásilnění není primárně založeno na pohlavním pudu, ale na touze po moci nad obětí.

¹⁸¹ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ČÍRTKOVÁ L., Co potřebují oběti znásilnění, 3. slide

¹⁸² ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 190

¹⁸³ Příloha č. 3

¹⁸⁴ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 43

¹⁸⁵ ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 67

¹⁸⁶ Ibid., s. 67

Pokud už k trestnému činu dojde, existuje sociální stereotyp, jak by taková oběť měla vypadat, aby nám jí mohlo být líto a mohli jsme s ní soucítit. Ideálně by se mělo jednat o slabší, bezbrannou osobu, např. dítě, seniora nebo mladou ženu, kterou trestný čin zastihl nečekaně naprosto nepřipravenou. Oběť by na trestné činnosti neměla mít žádný podíl, ani by neměla mít s pachatelem žádný předchozí vztah nebo jiný kontakt. Zároveň by oběť měla pocházet ze správné sociální vrstvy, neboť na osoby s vlastní kriminální minulostí, prostitutky nebo lidi z nižších sociálních vrstev bude pohlíženo jinak.¹⁸⁷ Z výzkumů ICVS ale vyplývá, že ideální oběť je jen konstrukt, který neodpovídá skutečnosti, a že představě ideální oběti odpovídá pouze minimální procento opravdových obětí trestných činů.¹⁸⁸

Přestože chybí konkrétní studie, do jaké míry je trestní řízení ovlivněno archetypem ideální oběti, je jisté, že ideální oběť, která v běžném člověku vzbudí mnohem větší lítost a souznění, dostane v trestním řízení jinou pozornost a péči než oběť, která tomuto pohledu nebude odpovídat.

3.4. Očerňování oběti

Tento termín pocházející z anglického „blaming the victim“¹⁸⁹ se ve viktimologii ustálil jako označení myšlenkového pochodu, který vede k výsledku, že oběť si primární viktimizaci zasloužila a má na ní svůj podíl.¹⁹⁰ Tato úvaha vychází z výše popsané iluze spravedlivého světa. Společnost chce věřit, že špatné věci se dějí pouze lidem, kteří si je zaslouží, a slušný a poctivý člověk je v bezpečí.¹⁹¹ V případě znásilnění si společnost nepřipouští, že tento nepochopitelný čin se může stát každému. A čím je tato víra ve spravedlivý svět silnější, tím se zvyšuje riziko sekundární viktimizace.¹⁹²

Obviňování může vyplývat z různých faktorů, ale nejčastěji je to chování, vzhled, minulost, životní styl oběti nebo její přístup k pachateli. Z důvěřivosti se rychle může stát spolupráce a

¹⁸⁷ Ibid., s. 28

¹⁸⁸ INTERNATIONAL CRIME VICTIM SURVEY [online]. ICVS: ©2021 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://wp.unil.ch/icvs/statistics/>

¹⁸⁹ RYAN W., *Blaming the victim*, Vintage Books, 1976, 351 s., ISBN: 978 - 09 Praha: C. H. Beck, 2004, 583 s., ISBN 978 - 03 - 9472 - 226 - 9

¹⁹⁰ ČÍRTKOVÁ L., *Viktimologie pro forenzní praxi*, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 - 80 - 262 - 0582 - 1, s. 63

¹⁹¹ Ibid., s. 69

¹⁹² Ibid.

z naivity riskantní chování. Tyto úvahy v trestním řízení ubírají na věrohodnosti obětí a způsobují jim druhotnou újmu.¹⁹³ Navíc se jedná o nejrozšířenější mýtus v justici.¹⁹⁴

Že nespravedlivé očerňování oběti je skutečně velkým problémem, dokazují i výzkumy. Dle studie neziskové organizace The Fawcett Society ve Velké Británii z roku 2017 vyšlo najevo, že 38 % mužů a 34 % žen souhlasí s tím, že pokud šla žena pozdě večer ven, měla na sobě krátkou sukni a opila se, nese úplně nebo minimálně částečně vinu na tom, co se jí stalo.¹⁹⁵ Česká republika na tom není o nic lépe, dle výzkumu Amnesty International přes 60 % Čechů přisuzuje vinu znásilněné ženě, pokud byla opilá, vyzývavě oblečená nebo s pachatelem před činem flirtovala.¹⁹⁶ A celkově 27 % Evropanů se domnívá, že sex bez souhlasu je v určitých situacích akceptovatelný.¹⁹⁷

Velkou roli v očerňování oběti hraje opět výše zmíněné vztahové znásilnění. V případech, kdy oběť znala svého pachatele před znásilněním, a zejména pokud s ním trávila čas před tím, než došlo k činu, má společnost sklon přisuzovat menší vinu pachateli a větší oběti. Navíc má tendenci posuzovat čin mírněji a souhlasí s nižšími tresty pro pachatele.¹⁹⁸

Značným problémem je přenášení viny na oběť v průběhu hlavního líčení obhájcem pachatele. Přestože v průběhu trestního řízení je třeba objasnit, jak se oběť chovala v genezi trestného činu, nespravedlivé osočování je traumatizující a vede pouze k sekundární

¹⁹³ Ibid., s. 63

¹⁹⁴ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ČÍRTKOVÁ L., Co potřebují oběti znásilnění, 10. slide

¹⁹⁵ The Fawcett Society 2020, Fawcett society report – Sounds Familiar [online]. 20. 1. 2017 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.fawcettsociety.org.uk/News/fawcett-report-hostility-complacency-blame-culture-against-women>

¹⁹⁶ BÁRTOVÁ G., Jak vznikala kampaň Stop násilí na ženách aneb cesta do hlubin duše aktivistky, In Amnesty International Česká republika [online], © Amnesty International Česká republika, 20. 10. 2015 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/1412/kampan-stop-nasili-na-zenach-finisuje>

¹⁹⁷ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ČÍRTKOVÁ L., Co potřebují oběti znásilnění, 7. slide

¹⁹⁸ VIKI G. T., ABRAMS D., MASSER B., Evaluating Stranger and Acquaintance Rape: The Role of Benevolent Sexism in Perpetrator Blame and Recommended Sentence Length, In: Law and Human Behaviour, Springer, 2004, vol. 28, No. 5, ISSN 1573 – 661X, Dostupné z: <file:///C:/Users/Kockovi/Desktop/Diplomka/Evaluating-stranger-and-acquaintance-rape-The-role-of-benevolent-sexism-in-perpetrator-blame-and-recommended-sentence-length.pdf>

viktimizaci.¹⁹⁹ Výslech oběti by měl být kriticky hodnocen jako všechny důkazy v řízení, ale nemělo by tím docházet ke zpochybňování za každou cenu. Oběť by před tímto měla být chráněna a mělo by být více apelováno na profesní etiku obhájců. Přestože jejich úkolem je zastupovat pachatele a je do jisté míry pochopitelné, že stojí proti oběti, měla by obhajoba probíhat v rozumných mezích za zachování důstojnosti oběti.²⁰⁰

I veškeré další poznámky ohledně chování nebo vystupování oběti před trestným činem ze strany policisty či soudce jsou naprosto neakceptovatelné a vedou opět jen k další újmě na psychice oběti.²⁰¹ I když se oběť mohla chovat před činem naivně a zbytečně riskovat, není špatné vyhodnocení situace z její strany, důvodem pro to, aby byla znásilněna. Ani ji to nečiní, byť částečně, vinnou za tento trestný čin. Stejně tak to, že se během primární viktimizace nebránila, nemusí vůbec nic znamenat. Často bývá zmiňována věta: „Co čekala, když šla k němu domu/měla na sobě sukni/šla na rande naslepo.“ Skutečnost, že šla oběť k neznámému pachateli domů, jakkoli oblečená ji nesmí brát právo svobodně rozhodovat o svém sexuálním životě a říct kdykoli ne.

Jako příklad několikanásobného očerňování oběti se dá použít případ znásilnění, který se stal v roce 2011 v Clevelandu. 18 mužů hromadně znásilnilo jedenáctiletou holčičku. Místo toho, aby oběť byla po trestném činu chráněna před další traumatizací, byla vystavena hned několika obviněním, že si za to, co se jí stalo, může sama. Nejprve ji před soudem veřejně obvinil obhájce, že sama pachatele sváděla.²⁰² A následně vyšel v *The New York Times* článek, který naprosto nekriticky zveřejnil rozhovory s několika obyvateli městečka, kteří připisovali vinu oběti, a to na základě toho, že se kamarádila se staršími kluky, chodila oblékaná nevhodně ke svému věku a používala make-up.²⁰³

¹⁹⁹ GŘIVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., *Kriminologie.*, Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 -3, s. 117

²⁰⁰ MUSIL J., KONRÁD Z., SUCHÁNEK J., *Kriminalistika*, Praha: C. H. Beck, 2004, 583 s., ISBN 80 – 7179 – 878 – 9, s. 72

²⁰¹ *Ibid.*, s. 73

²⁰² MARCOTTE A., *Defense Attorney Blames 11-Year-Old Rape Victim Because That's His Job*, In: *Slate* [online]. 29. 11. 2012 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://slate.com/human-interest/2012/11/cleveland-texas-rape-case-defense-attorney-calls-pre-teen-victim-a-spider-but-that-s-his-job.html>

²⁰³ MCKINLEY C. J., *Vicious Assault Shakes Texas Town*, In: *The New York Times* [online]. 8. 3. 2011 [cit. 6. 4. 2021]. ISSN 1553 - 8095 Dostupné z: https://www.nytimes.com/2011/03/09/us/09assault.html?_r=0

4. Analýza jednání s oběťmi sexuálních trestných činů v různých stádiích trestního řízení

Tato kapitola bude zaměřena na to, čemu je oběť postupně vystavena v jednotlivých stádiích trestního řízení, které samo o sobě je velmi zatěžující zkušeností. Postupně se autorka bude věnovat řízení před zahájením trestního stíhání a přípravnému řízení, řízení před soudem, rozhodnutí ve věci a na závěr budou zmíněna některá specifika jednání s oběťmi mladšími 18 let. Zároveň se tato kapitola zaměří na nedostatky v rámci trestního řízení, které mohou a často i vedou, jak vyplývá ze statistik, k sekundární viktimizaci obětí.²⁰⁴ Jako zdroj zde budou využity průzkumy, ve kterých jsou uvedeny zkušenosti lidí, kteří se s oběťmi setkávají v každodenní praxi. Jedná se o rozhovor s npor. Mgr. Kateřinou Kofroňovou, která se v rámci výkonu svého povolání u PČR setkává jako OČTŘ s oběťmi sexuálně motivovaných trestných činů, a dále dotazníky vyplněné neziskovými organizacemi, které nabízejí pomoc těmto obětem.²⁰⁵

4.1. Předsoudní stádium trestního řízení

Přestože úkolem OČTŘ je odhalovat veškerou trestnou činnost, většina trestných činů na poli mravnostní kriminality je téměř nezjistitelná do doby, než se oběť někomu svěří nebo sama podá trestní oznámení. I z tohoto důvodu je v této oblasti velkým problémem latentní kriminalita. Z výzkumu UNICRI plyne, že v Praze bylo v roce 2000 nahlášeno jen 20 % všech trestných činů sexuálního charakteru, které se staly, přičemž celkově ve středovýchodní Evropě to bylo pouhých 10 %.²⁰⁶ BKB zkoumal, jak je to s podáním trestního oznámení u obětí znásilnění, a zjistil, že ze zkoumaného vzorku 80 % obětí trestný čin sice nahlásilo, ale nyní musí čelit sekundární viktimizaci a zbývajících 20 % jej nenahlásilo právě z obavy před sekundární viktimizací. A jak už bylo konstatováno výše, OČTŘ se na sekundární viktimizaci podílejí velkou měrou. Z těchto výzkumů se dá usuzovat, že pokud bude důsledně předcházeno sekundární viktimizaci ze strany OČTŘ, zvýší se procento nahlášených sexuálních trestných činů, což povede k větší ochraně obětí a zároveň k důslednějšímu trestání pachatelů.

²⁰⁴ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 23

²⁰⁵ Příloha č. 1 a 2

²⁰⁶ ALVAZZI DEL FRATE A., VAN KESTEREN J., Criminal Victimization in Urban Europe, In: UNICRI, Turin [online]. 2000 [cit. 19. 5. 2021]. Dostupné z: https://wp.unil.ch/icvs/files/2012/11/Table_ECE.pdf, tabulka č. 6

Přípravné řízení je prvním stádiem trestního řízení a právě zde dochází k prvním kontaktům s obětí. Není potřeba příliš rozebírat, že první kontakt oběti trestného činu s OČTŘ ovlivní to, jak se bude cítit a jak bude přistupovat k celému trestnímu řízení. 80 % obětí znásilnění, které jej nahlásily na PČR a bylo s nimi nevhodně zacházeno člověkem, kterému trestný čin hlásili, následně nechtělo vyhledávat další pomoc.²⁰⁷ Je třeba si uvědomovat, že oběť vidí trestní řízení jako stresující záležitost, které zcela nerozumí a během které bude probírán její osobní život, citlivé otázky před cizími lidmi a bude si muset opakovaně připomínat, co se jí stalo.²⁰⁸ Mezi nejhorší zážitky obětí z trestního řízení patří osobní setkání s pachatelem, dlouhé a táhlé řízení, opakované a konfrontační výsledky, anticipace výsledků a nedostatečné informování o průběhu řízení.²⁰⁹

4.1.1. Oznámení trestného činu

Obvykle se policejní orgán poprvé setká s obětí, když chce oběť trestný čin nahlásit. Už v tu chvíli je třeba uplatňovat jednu ze základních zásad stanovenou zákonem o obětech, tedy že každou osobu, která se cítí jako oběť trestného činu, je nutné za oběť považovat, dokud se neprokáže opak.²¹⁰ Člověk, který trestní oznámení přijímá, by měl mít na vědomí, že jedná s obětí sexuální kriminality, a dle toho k ní přistupovat. Bohužel se ukazuje, že praxe tomu často neodpovídá. Oběti popisují případy, kdy se policisté chovali nevhodně, odmítali trestní oznámení přijmout, nebo jej dokonce oběti rozmlouvali.²¹¹ Z výzkumu Michiganské státní univerzity vyplývá, že s rozmlouváním podání trestního oznámení mělo zkušenosti 69 % obětí znásilnění ze zkoumaného vzorku.²¹² Jako racionální důvod tohoto chování by se nabízelo, pokud by se policisté často setkávali s nepravdivými a vymyšlenými udáními. Falešná obvinění jsou ale naopak spíše výjimkou a předpokládá se, že tvoří pouze 6 – 10 % všech oznámení.²¹³

²⁰⁷CAMPBELL R. What really happened? A validation study of rape survivors' help – seeking experiences with the legal and medical systems, In: Violence and victims, Springer Publishing Company, 2005 Vol. 20, No. 1, ISSN: 1945 - 7073

²⁰⁸GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80 – 246 -1293 – 3, s. 165

²⁰⁹ ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 63

²¹⁰ Zák. č. 45/2013 Sb., §3(1)

²¹¹ KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978/ 80 -7345 – 161 – 5, s. 116

²¹²CAMPBELL R. What really happened? A validation study of rape survivors' help – seeking experiences with the legal and medical systems, In: Violence and victims, Springer Publishing Company, 2005 Vol. 20, No. 1, ISSN: 1945 - 7073

²¹³ KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978/ 80 -7345 – 161 – 5, s. 61

Oběti jsou následně během podání trestního oznámení terčem nevhodných poznámek a otázek, které vyplývají ze stereotypů, které byly popsány v předchozí kapitole, např. ohledně jejich oděvu nebo chování k pachateli.²¹⁴ Výzkum Michiganské státní univerzity ukázal, že většina obětí se setkala během oznamování trestného činu s následujícími otázkami: jestli se aktivně bránily (84 %), zda měly předchozí vztah s pachatelem (71 %), proč byly s pachatelem (56 %), co měly na sobě (44 %) nebo otázky ohledně jejich sexuální minulosti (40 %).²¹⁵ Tyto otázky jenom jasně dokazují, že mezi OČTŘ stále kolují mýty a stereotypy o obětech sexuální kriminality, které ovlivňují jejich přístup. Problémem je, že všechny tyto otázky vzbuzují v obětech pocity vedoucí k jejich sekundární viktimizaci, především sebeobviňování, nedůstojnosti, nedůležitosti činu, který na nich byl spáchán, zklamání nebo frustrace.²¹⁶

Ze zkušenosti neziskové organizace BKB, která se věnuje pomoci obětem, vyplývá, že oběť je vystavena nižšímu riziku, že bude sekundárně viktimizována, pokud se rozhodne trestný čin nahlásit spíše na SKPV, tedy na specializovaném oddělení, než na místní pobočce PČR. Je to z důvodu, že na těchto odděleních mají s oběťmi mravnostní kriminality větší zkušenosti a panuje zde širší povědomí o tom, jak s nimi jednat.²¹⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že první kontakt s OČTŘ při podání trestního oznámení je pro oběť velice důležitý. Už samotná situace, kdy se oběť rozhodně o svém nepříjemném zážitku mluvit a svěřit se s ním neznámé osobě, je hodně stresující a zároveň vyžaduje velkou vnitřní odvalu a odhodlání.²¹⁸ K oběti by proto mělo být přistupováno vždy nanejvýš citlivě. Mezi základní standardy, které pomohou snížit riziko sekundární viktimizace, patří zachování důstojnosti oběti a poskytnutí dostatečného množství informací. Důstojností je míněno, že by

²¹⁴ Ibid., s. 116

²¹⁵ CAMPBELL R. What really happened? A validation study of rape survivors' help – seeking experiences with the legal and medical systems, In: Violence and victims, Springer Publishing Company, 2005 Vol. 20, No. 1, ISSN: 1945 - 7073

²¹⁶ Ibid.

²¹⁷ Příloha č. 2

²¹⁸ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ŠIMEK Milan., Oběť znásilnění a trestní řízení, 7. slide

k oběti mělo být vždy přístupováno objektivně, bez obviňování a empaticky.²¹⁹ Dostatečnému informování se pak věnuje následující podkapitola.

4.1.2. Poučení oběti

Právu na informace oběti TČ je věnován díl 2 zákona o obětech.²²⁰ Právě dostatečné množství informací nejen o trestním řízení, ale i o všech věcech s ním souvisejícím, o právech oběti a možnostech vyhledání pomoci, může signifikantně snižovat riziko sekundární viktimizace. PČR má povinnost oběti při prvním setkání poskytnout i bez žádosti značné množství informací popsanych v §8(1).²²¹ Na toto ustanovení je ale evidováno velké množství stížností ze strany policejního orgánu a i někteří odborníci na trestní právo se shodnou na jeho nešťastné formulaci.²²²

Úskalím je právě neúměrné množství informací a povinnost předat je všechny hned během prvního kontaktu. Nezřídka se tak stává, že policejní orgán se dostane do kontaktu s obětí, která je rozrušená a není ani schopna všechny předané informace vstřebat a porozumět jim. Do toho je oběť zároveň poučována o následcích křivé výpovědi, což v ní může vyvolávat pocit nedůvěry ze strany policejního orgánu.²²³

V praxi to funguje tak, že všechny informace jsou oběti předány najednou písemně na 8 stranách popsanych drobným písmem, kde jsou navíc z větší části jen kopie předmětných ustanovení, o kterých mají být oběti poučeny. Oběti je pak řečeno, že si všechny materiály může doma důkladně prostudovat a v případě, že by něčemu nerozuměla, tak se může obrátit na příslušnou osobu, která řeší její případ. Zároveň jsou oběti ústně sděleny nejdůležitější informace, které jsou relevantní v danou chvíli (např. že má právo na zmocněnce nebo nechat skrýt své osobní údaje).²²⁴ Zpravidla je oběť přímo poučena jen o nejdůležitějších informacích a zbytek je jí předán v písemné podobě ve formě kopií předmětných částí zákona. Obětem také nejsou předávány žádné kontakty na neziskové organizace, kam by se mohly obrátit

²¹⁹ KOVÁŘ P., *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978/ 80 -7345 – 161 – 5, s. 71

²²⁰ Zák. č. 45/2013 Sb., 2. díl

²²¹ Zák. č. 45/2013 Sb., §8(1)

²²² JELÍNEK J., PELC V., *Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení*.

In: *Bulletin – advokacie: odborný časopis české advokacie* [online], 11. 12. 2015 [cit. 10. 5. 2020], ISSN 1210-6348, Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni>

²²³ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*, Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80 – 246 -1293 – 3, s. 165

²²⁴ Příloha č. 1

s žádostí o pomoc nejen v souvislosti s trestním řízením, ale obecně se situací, ve které se nacházejí v souvislosti s trestným činem.

Je zřejmé, že poučení podávané v této formě nebude naplňovat účel ustanovení ohledně práva na informace. Obětem jsou sice předávány všechny informace, jak stanoví zákon, a je i dodržen způsob, rozsah a forma,²²⁵ ale ve skutečnosti si oběť nebude reálně uvědomovat, na jaká všechna práva má nárok. Rozrušená oběť by měla být nejprve poučena o skutečně neodkladných informacích a právech. A až následně bude stabilizován její psychický stav, tak by jí měl policejní orgán předat veškeré další informace.

Tento nedostatek při kontaktu s oběťmi trestných činů ale nelze dávat k tíži OČTŘ, neboť je způsoben nesprávnou formulací v zákoně o obětech. Je na místě alespoň apelovat na PČR, aby dbala na to, že oběť skutečně porozumí předanému poučení, a následně jej s ní ve vhodné chvíli i dostatečně probrala nad rámec povinností stanovených zákonem, tedy i bez toho, aby oběť musela sama aktivně žádat o pomoc.²²⁶ Zároveň by to měl mít na paměti i zákonodárce a novelizovat díl 2 zákona o obětech tak, aby bral v potaz množství informací, které je obětem třeba předat, a jejich psychický stav.

Nadto je třeba upozornit, že zahájením trestního řízení se oběť stává ještě poškozeným a svědkem. S tímto statutem jsou pak spojena další práva a povinnosti, o kterých člověk bez právního vzdání nemá dostatečné povědomí. Poučení týkající se tohoto jsou opět podávána stručně před podáním výslechu.²²⁷ Oběti si proto musí ve většině případů obstarat právní pomoc. Naštěstí právní pomoc spadá pod odbornou pomoc definovanou v ust. §4, zákona o obětech²²⁸ a tato odborná pomoc musí být poskytnuta zvláště zranitelným obětem bezplatně na základě jejich žádosti v případě, že tuto pomoc potřebují.²²⁹ Problém ale nastává v případě, že pokud oběť nebyla dostatečně a srozumitelně poučena už v první fázi, neví, že si vůbec může podat žádost o bezplatnou právní pomoc. Oběť se tak nejprve měla dozvědět, že toto právo má. I z tohoto vyplývá, že dostatečné poučení oběti o všech jejích právech je naprostý základ vedoucí k jejich ochraně. S tímto koresponduje i zkušenost BKB, že oběti, které jsou

²²⁵ Zák. č. 45/2013 Sb., §8(2)

²²⁶ Zák. č. 45/2013 Sb., §7(4)

²²⁷ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 47

²²⁸ Zák. č. 45/2013 Sb., §4

²²⁹ Ibid., §5(1)

dostatečně informovány o svých právech v rámci trestního řízení, těchto práv často využívají.²³⁰

Poučením ale předávání informací obětem nekončí. Dle zákona o obětech má oběť právo na poměrně široké spektrum dalších informací o průběhu trestního řízení a následně i o pachatelově trestu, popř. jeho ukončení nebo přerušení.²³¹ Tyto informace jsou ale opět poskytovány obětem pouze na žádost a pokud oběť nebude informována, že má na takové sdělení nárok, takovou žádost nikdy nepodá. Jak již bylo sděleno opakovaně výše, oběť vnímá spravedlnost i dle toho, jak je do řízení zainteresována. Pokud oběť nebude dostávat informace o řízení nebo nebude vědět, že na takové informace má ze zákona nárok, může pro ni být průběh trestního řízení zklamáním. Takové oběti se při opakované viktimizaci raději trestnímu řízení vyhýbají a trestní oznámení znovu nepodávají.

4.1.3. Výslech oběti v průběhu trestního řízení

Výslech oběti je pravděpodobně nejrizikovějším úkonem z hlediska sekundární viktimizace. Výpověď samotné oběti je v řízení většinou nejsilnějším a často i hlavní důkazem, jelikož oběť bývá jediným svědkem činu, který může poskytnout cenné a jinak nezjistitelné informace. Je tomu tak zejména v případech, kdy k oznámení dojde po delší době od spáchání trestného činu a již absentují biologické a jiné důkazy. Ale každý výslech je pro oběť traumatizujícím zážitkem, který její vzpomínky v paměti více ukotvuje a prohlubuje riziko sekundární viktimizace.²³² A právě zde se nejvíce střetává zájem OČTŘ na dopadení pachatele a ochrana oběti před druhotnou újmou v trestním řízení.

Ideální postup by samozřejmě byl, aby oběť byla v průběhu řízení vyslechnuta pouze jednou a nejlépe stejnou osobou, jak to nastiňuje i zákon.²³³ Praxe tomu ale opět naprosto neodpovídá. Ze sdělení nadporučíka v příloze č. 1 vyplývá, že výslech oběti probíhá opakovaně skoro v každém případě. Je to z důvodu, aby bylo řádně zachováno právo na obhajobu a obhájce nemohl výslech, který by byl přehrán z videozáznamu bez možnosti, aby kladl oběti další otázky, napadnout.²³⁴ Stejně ustanovení zákona zároveň požaduje, aby pokud je to možné,

²³⁰ Příloha č. 2

²³¹ Zák. č. 45/2013 Sb., §11

²³² CHMELÍK J, Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, Praha: Portál, 2003, 201 s., ISBN 80 – 7178 – 739 – 6, s. 122

²³³ Zák. č. 45/2013 Sb., §20(3)

²³⁴ Příloha č. 1

byly zvláště zranitelné oběti vyslýchány v prostorách pro tento účel upravených či přizpůsobených.²³⁵ Ani toto není úplně běžné. Ve speciálních výslechových místnostech jsou v praxi vyslýchány převážně jen mladší děti a dospělé oběti jsou vyslýchány v klasických místnostech pro výslechy.²³⁶ Z evidenčního listu využití SVM za rok 2020 vyplývá, že k výslechu dospělých obětí TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti byly využity pouze v 62 případech.²³⁷ Pokud vezmeme v potaz, že je každý rok hlášeno přibližně 618 případů jen znásilnění, je zřejmé, že většina obětí mravnostní kriminality je vyslýchána v nepříjemném prostředí policejních pracovišť, přestože mají nárok dle zákona o obětech na výslech v přizpůsobených prostorách. Jako logický důvod, že nejsou dostatečně využívány, se nabízí jejich množství a dostupnost v České republice. V současnosti je ale na našem území 74 SVM a stále jsou budovány další. Například v prvním čtvrtletí letošního roku se začalo budovat 6 nových místností, které jsou dotovány z financí EU.²³⁸ Skutečně tedy nelze mluvit o tom, že by jich byl v ČR nedostatek. Naopak se jedná spíše o pohodlnost OČTŘ a nedostatečné povědomí o správném zacházení s oběťmi sexuální kriminality. Odbor prevence kriminality MV, který aktivně podporuje budování dalších speciálních výslechových místností, se navíc zasazuje, aby byly místnosti co nejvíce univerzální a mohly sloužit nejen dětem, ale všem zvláště zranitelným obětem.²³⁹ Pokud by byly SVM v rámci trestního řízení dostatečně využívány, oběti by byly ochráněny před stresujícími výslechy ve strohém policejním prostředí. Zároveň by pro ně bylo jednodušší s OČTŘ komunikovat a výslech by proběhl lépe a efektivněji.²⁴⁰ Podpora častějšího užívání SVM je tedy výhodná pro obě strany.

Také nebývá vždy dodrženo právo oběti na výslech osobou stejného nebo opačného pohlaví.²⁴¹ PČR se sice snaží obětem v tomto vyhovět, ale ne vždy je to možné. Ze zkušeností PČR plyne, že je lepší, pokud výslech provádí osoba, která má zkušenosti s jednáním s tímto typem obětí, než nezkušená osoba, která ale je odpovídajícího pohlaví dle výběru oběti. Ne vždy je ve službě osoba vhodného pohlaví, a tak jelikož prvotní úkony musí být provedeny neodkladně, bývá porušeno právo oběti na výběr pohlaví, aby ji mohl vyslechnout zkušený

²³⁵ Zák. č. 45/2013 Sb., §20(2)

²³⁶ Příloha č. 1

²³⁷ MVČR, Odbor prevence a kriminality, Evidenční list využití SVM za rok 2020

²³⁸ MVČR, Odbor prevence a kriminality, Seznam speciálních výslechových místností k 1. 4. 2021

²³⁹ <https://www.mvcr.cz/clanek/specificke-programy-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Zák. č. 45/2013 Sb., §19(1)

policista.²⁴² Je otázkou, zda je tento postup v nejlepším zájmu oběti. Pravděpodobně je vždy důležité to posoudit vzhledem k okolnostem daného případu.

Oběť je v trestním řízení vyslýchána opakovaně v rámci různých úkonů v řízení. Před zahájením trestního stíhání může být oběť vyslýchána při podání trestního oznámení,²⁴³ pro podání vysvětlení formou sepsání úředního záznamu²⁴⁴ nebo v rámci výslechu svědka, jakožto neopakovatelného nebo neodkladného úkonu.²⁴⁵ Tento první výslech probíhá z podstaty věci bez přítomnosti právního zástupce pachatele a jedná se o první oznámení PČR, že k trestnému činu vůbec došlo. Na jeho základě pak bývá zahájeno trestní stíhání.

Po zahájení trestního stíhání je oběť vyslýchána znovu, tentokrát jako svědek.²⁴⁶ Tohoto výslechu má právo se účastnit obhájce pachatele, který o něm musí být včas vyrozuměn a zároveň může klást oběti otázky.²⁴⁷ Policejní orgán může připustit i účast obviněného,²⁴⁸ k čemuž ale v zájmu ochrany oběti běžně nedochází.²⁴⁹ Aby byla oběť chráněna před sekundární viktimizací ze strany obhájců, může si policejní orgán nechat od obhájce sepsat seznam otázek, které jeho jménem oběti během výslechu položí. Zároveň může tyto otázky zkontrolovat a nepřipustné nebo nevhodné otázky, které se netýkají podstaty trestného činu, zamítnout. Oběť je alespoň částečně chráněna před sekundární viktimizací ze strany obhájce pachatele.²⁵⁰

Dále může být oběť součástí konfrontace²⁵¹ nebo rekognice.²⁵² V případě konfrontace jsou trestním řádem před tímto úkonem chráněny pouze oběti trestných činů v sexuální oblasti mladší 18 let.²⁵³ Jedná se o ustanovení, které má chránit před druhotnou újmou, ale je otázkou, proč by dané nemohlo být rozšířeno na všechny oběti TČ v sexuální oblasti, protože oběť sexuálního násilí by v žádném případě neměla být nucena, aby se s pachatelem znovu

²⁴² Příloha č. 1

²⁴³ Zák. č. 141/1961 Sb., §158(2)

²⁴⁴ Ibid., §158(6)

²⁴⁵ Ibid., §158(9), „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ŠIMEK Milan., Oběť znásilnění a trestní řízení, 2. slide

²⁴⁶ Zákon č. 141/1961 Sb., §164(1)

²⁴⁷ Ibid., §165(2)

²⁴⁸ Ibid., §165(1)

²⁴⁹ Příloha č. 1

²⁵⁰ Ibid.

²⁵¹ Zák. č. 141/1961 Sb., §104a

²⁵² Ibid., §104b

²⁵³ Ibid., §104a(5)

setkala. Z rekognice nejsou přímo vyloučeny žádné oběti, ale dle §104b(7) TR lze rekognici provést i bez bezprostředního setkání s poznávanou osobou.²⁵⁴ I v tomto případě je nesmírně důležité, aby orgán, který případ řeší, posoudil, zda je rekognice skutečně nezbytná a jak ji provést co nejšetrněji vzhledem k oběti. Navíc s tím souvisí i ustanovení zákona o obětech sloužící k ochraně před druhotnou újmou, kdy dle §17(1) má oběť právo požádat, aby byla učiněna potřebná opatření k zabránění jejího kontaktu s pachatelem TČ. Této žádosti jsou OČTŘ povinny vyhovět, pokud se jedná o zvlášť zranitelnou oběť a pokud to nevyklučuje povaha prováděného úkonu.²⁵⁵ Toto ustanovení tak nelze použít ve všech případech, ale jen pokud to nevyklučuje daný úkon. Pokud to povaha úkonu vylučuje, jediná ochrana, která oběti zůstává před setkáním s pachatelem, je před a po úkonu. I zde je možno apelovat na OČTŘ, aby dbaly na důslednou ochranu oběti a skutečně nadbytečně nevystavovaly oběť úkonům, během kterých se setká s pachatelem, pokud to není nezbytně nutné.

Dále může být oběť přizvána k vyšetřovacímu pokusu,²⁵⁶ rekonstrukci²⁵⁷ nebo prověrce na místě.²⁵⁸ U těchto zvláštních způsobů dokazování je oběť chráněna jen ustanovením, že v případě, že je to vzhledem k okolnostem případu nebo osobám nevhodné, tak se k danému úkonu nepřistoupí.²⁵⁹ Ovšem co je a není nevhodné, je jen a pouze na uvážení OČTŘ a je jen na nich, zda budou dané ustanovení vykládat restriktivně ve prospěch vyšetřování, nebo extenzivně ve prospěch oběti. K těmto způsobům dokazování může být přibrána i dětská oběť s tím, že vše musí proběhnout v souladu s §102 TR, jak je popsáno níže.

V rámci dokazování není neobvyklé, že se oběť ještě musí podrobit znaleckému vyšetření, a to z různých lékařských oborů, zejména pak psychiatrie, psychologie nebo sexuologie. Přičemž v důkazně slabých případech mají tyto znalecké posudky často i zásadní význam.²⁶⁰ Oběť si během znaleckého vyšetření musí znovu rozpomínat na celou traumatizující událost, a pokud je dané vyšetření vedeno neprofesionálně, oběť je stigmatizována nebo znalec ve

²⁵⁴ Ibid., §104b(7)

²⁵⁵ Zák. č. 45/2013 Sb., §17(2)

²⁵⁶ Zák. č. 141/1961 Sb., §104c

²⁵⁷ Zák. č. 141/1961 Sb., §104d

²⁵⁸ Zák. č. 141/1961 Sb., §104e

²⁵⁹ Zák. č. 141/1961 Sb., §104c(2)

²⁶⁰ „Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017, prezentace ČÍRTKOVÁ L., Co potřebují oběti znásilnění, 5. slide

znaleckém posudku aplikuje některý z výše uvedených mýtů, může opět docházet k sekundární viktimizaci.

Tomu, jak je vhodné s obětí jednat, ať už během výslechu nebo celého trestního řízení, se bude věnovat následující text.

4.1.4. Jednání s obětí v průběhu trestního řízení

To, jak bude s obětí v průběhu celého řízení zacházeno, je další z faktorů, který může předcházet druhotné újmě. Je důležité, aby po zahájení trestního stíhání nebyla oběť odsunuta jako subjekt trestního řízení do pozadí a nebyla vnímána jen jako svědek, tedy důkazní prostředek, nebo jako poškozený, který se domáhá odškodnění za újmu, která mu byla trestným činem způsobena.²⁶¹ Oběť musí být neustále vnímána především jako někdo, komu bylo trestným činem ublíženo a kdo si zaslouží odpovídající zacházení. Rozhodně by neměla mít v řízení pocit bezmoci, že nic nemůže ovlivnit a jediné, co může dělat, je vyčkávat.²⁶² S tím souvisí výše popsaná důležitost procedurální spravedlnosti pro oběť a také dostatečná informovanost.

Je potřeba, aby OČTŘ měly po celou dobu na vědomí, že oběť prožila stresující zážitek, který si nepřivodila vlastní vinou, a že je naprosto normální, že bude ve stresu, citlivá, nebude si dobře na všechno vzpomínat, bude působit roztěkaně a neklidně nebo reagovat zdánlivě nepatřičně. Během trestního řízení se oběť musí vyrovnávat se stresem a studem, který plyne z toho, musí cizím lidem konkrétně líčit průběh viktimizace.²⁶³ Kdokoli, kdo přijde s obětí do kontaktu, by měl mít na paměti slova eurokomisařky Viviane Reding: „*Konkrétní zločin ovlivnit neumíme, ale můžeme ovlivnit to, jak se s oběťmi zločinu jedná.*“²⁶⁴

²⁶¹KRISTKOVÁ V., LANGHANSOVÁ H., MATIAŠKO M., Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení: Právní analýza a návrhy systémových změn, In: Liga lidských práv: odborný časopis české advokacie [online], Brno, 14. 2. 2007 [cit. 19. 5. 2021], Dostupné z: https://new.llp.cz/wp-content/uploads/Legislativni_ochrana_obeti_trestnych_cinu_pred_druhotnou_viktimizaci_a_prava_obeti_na_soukromi_behem_trestniho_rizeni.pdf s. 4

²⁶² ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů

příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 47

²⁶³ ČÍRTKOVÁ L., Vybrané poznatky o obětech sexuálního násilí, In: Právo a rodina, Praha: Wolters Kluwer a.s., 2021, č. 5/2021, s. 24, ISSN: 1212-866X

²⁶⁴ ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1, s. 135

Navíc pokud nebude s obětí vhodně zacházeno, bude špatně veden její výslech nebo na ní bude přehnaně naléháno, může se stát, že takto získané informace budou nepřesné, zkreslené a jinak sugestivně ovlivněné.²⁶⁵ Takový výslech nemá v řízení hodnotu, může být snadno napaden obhájcem a není možné ho použít jako důkaz. A jelikož jsou sexuální delikty činy, které se odehrávají v soukromí a trpí často důkazní nouzí, bývá výslech oběti klíčovým důkazem.²⁶⁶ Když dojde ke znehodnocení výslechu jako důkazu, je oběť vystavena dalšímu stresu, může mít pocit selhání a dochází k dalšímu prohlubování sekundární viktimizace. Navíc pokud by z důvodu nedostatečného množství důkazů nebyla prokázána vina pachatele, hrozí, že oběť bude mít tendence k sebeobviňování.

Jednání obecně je možné si rozdělit na nonverbální a verbální. Přičemž do verbální oblasti patří jak paralingvistika, tedy způsob mluvy jako takové, tak i obsah sdělení. Všechny tyto kategorie budou postupně probrány v této kapitole.

Pokud by většina obětí měla možnost volby, tak by s OČTŘ volila kontakt neosobní formou, tedy telefonicky nebo korespondenčně.²⁶⁷ Bohužel je ale při většině úkonů v trestním řízení dle českého právního řádu vyžadována její osobní účast. Písemně lze podat například trestní oznámení, ale k výslechu se už oběť musí dostavit osobně, byť má právo na doprovod důvěrníkem.²⁶⁸ Je velice důležité, aby člověk, který s obětí jedná, se choval naprosto profesionálně a dodržoval po celou dobu základní psychologická doporučení. Tento profesionální přístup může nejen snížit riziko PTSP, ale i riziko sekundární viktimizace a minimalizovat stres, který výslech oběti přináší.

Správná nonverbální komunikace je významná, neboť oběti bylo trestným činem ublíženo, došlo k narušení jejího osobního prostoru a porušení důvěry ve fungování společenských zásad a vztahů. Základem neverbální komunikace je nastavení správné vzdálenosti mezi obětí a tím, kdo s ní jedná. Obecná poučka praví, že čím větší vzdálenost mezi dvěma osobami je, tím je jednání více oficiální a neosobní. Už ale neexistuje konkrétní poučka pro to, zda dodržovat větší vzdálenost a působit sice vůči oběti méně osobně, ale nenarušovat její osobní prostor, nebo jí poskytnout méně prostoru, ale zato s ní jednat méně formálně. Vhodné je

²⁶⁵ MUSIL J., KONRÁD Z., SUCHÁNEK J., Kriminalistika, Praha: C. H. Beck, 2004, 583 s., ISBN 80 – 7179 – 878 – 9, s. 70

²⁶⁶ KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978/ 80 -7345 – 161 – 5, s. 57

²⁶⁷ Ibid., s. 116

²⁶⁸ Zák. č. 45/2013 Sb., §21

přizpůsobit vzdálenost konkrétní situaci a nechat na oběti, ať si svůj osobní prostor nastaví dle sebe.²⁶⁹

Při jednání si musí policista hlídat i posturu. Pokud se bude nahýbat směrem od oběti, může jí tím bezděčně naznačovat averzi či nechuť. Vhodné není ani stát naprosto vzpřímeně až toporně, neboť to naznačuje neosobní přístup.²⁷⁰

Poslední složkou neverbální komunikace, která bude zmíněna, je zrakový kontakt s obětí. Ten je totiž pro konverzaci velice významný. Správně držený oční kontakt může posunout konverzaci na vyšší úroveň, dodat oběti důvěru a podnítit ji k rozsáhlejším odpovědím. Jednající by se neměl zaleknout, že oběť bude mít spíše sklopený pohled nebo se bude očnímu kontaktu vyhýbat. I přes to by se měl přirozeně pokusit navazovat oční kontakt a hledět oběti do očí přímo i během kladení nepříjemných otázek. Tento přístup v oběti vyvolává pocit podpory, který je pro ni velice důležitý.²⁷¹

Ve verbální komunikaci konkrétně paralingvistice by si měl jednající hlídat, jakým tempem a jak hlasitě s obětí mluví. Oběť bude samozřejmě lépe reagovat na pomaleji a trpělivě kladené otázky, než když na ni bude vše nahrnuto najednou a rychle, aniž by jí byl poskytnut čas vše vstřebat a zpracovat. Policista by měl umět pracovat i s tichem, tedy ve vhodnou chvíli opustit tendenci vést výslech co nejaktivněji, ale naopak nechat oběti čas na oddech, uklidnění a srovnání myšlenek.²⁷²

Během výslechu by měl po celou dobu být brán ohled na oběť, její stav a psychické rozpoložení. Sekundární viktimizace totiž často vzniká z důvodu netaktně, necitlivě nebo zbytečně dlouho vedeného výslechu. Nevhodným postupem je i nátlak na oběť, aby v případě figurovala jako svědek, pokud se k tomu staví vyloženě odmítavě.²⁷³ Je důležité, aby oběti byl dán prostor k tomu, aby vypovídala dobrovolně a zároveň jí vedení výslechu přizpůsobit. Když oběť začne hovořit, je podstatné pozorně poslouchat a nepřerušovat. Tento dojem může podpořit, pokud vyslychající po konkrétním sdělení vše podstatné shrne a popřípadě se doptá

²⁶⁹ ČÍRTKOVÁ L., *Policejní psychologie*, Praha: Portál, 2000, 254 s., ISBN 80 – 7178 – 475 – 3, s. 192

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² Ibid., s. 193

²⁷³ GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*, Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80 – 246 -1293 – 3, s. 165

na detaily.²⁷⁴ Na tyto detaily by se v žádném případě neměl doptávat v průběhu jejího líčení, protože tím může zhoršit vybavovací schopnosti oběti. Oběť má v paměti trestný čin jako určitý dynamický zážitek. Nevnímá viktimizaci jako něco, co by šlo staticky detailně popsat. Proto je ideální ji nejprve nechat celou vzpomínku převyprávět tak, jak si pomatuje a až následně zjišťovat konkrétní okolnosti.²⁷⁵

Ve vztahu k výsledku oběti se většinou doporučuje spíše osobnější přístup než přílišný formalismus. Pokud se při výslechu policista chová více lidsky, působí to na oběť uklidňujícím dojmem, a navíc to vzbuzuje dojem osobní zainteresovanosti. Je vhodné proto mluvit v 1. osobě jednotného čísla, nebát se vyjádřit city nebo soustrast a ujistit oběť, že OČTŘ jsou tady proto, aby jí pomohly.²⁷⁶

V průběhu trestního řízení ve věcech mravností kriminality je často potřeba obětem pokládat nepříjemné a intimní otázky. Podle výzkumů BKB jsou jedním ze zdrojů sekundární viktimizace ze strany OČTŘ zraňující otázky v intimní oblasti života oběti,²⁷⁷ které v obětech vyvolávají pocit nedůvěry a očerňování.²⁷⁸ To je ale z hlediska sekundární viktimizace naprosto nepřijatelné, a navíc je tímto i silně zvyšováno riziko vzniku PSTP.²⁷⁹ Naštěstí je tato problematika již zmíněna v zákoně o obětech, který v §18 stanoví, že otázky do intimní oblasti oběti lze klást jen a pouze, pokud se týkají předmětu řízení a jejich zodpovězení je nezbytné pro vyřešení trestného činu.²⁸⁰ Tedy se lze pouze ptát na takové otázky, které jsou podstatné pro dokazování skutečností stanovených v §89(1) TŘ. Dále zákon stanoví, že je třeba tyto otázky klást zvlášť šetrně, vyčerpávajícím způsobem a ohleduplně vzhledem k věku, zkušenostem a stavu oběti.²⁸¹ Prakticky to znamená, že je vhodné, aby oběť byla na tyto otázky připravena a bylo jí vysvětleno nejen, že je důležité, aby se k nim vyjádřila, ale i proč je to pro danou věc nezbytné.²⁸² Za vyčerpávajícím způsobem položenou otázku se

²⁷⁴ ČÍRTKOVÁ L., *Policejní psychologie*, Praha: Portál, 2000, 254 s., ISBN 80 – 7178 – 475 – 3, s. 193

²⁷⁵ ČÍRTKOVÁ L., *Vybrané poznatky o obětech sexuálního násilí*, In: *Právo a rodina*, Praha: Wolters Kluwer a.s., 2021, č. 5/2021, s. 24, ISSN: 1212-866X

²⁷⁶ ČÍRTKOVÁ L., *Policejní psychologie*, Praha: Portál, 2000, 254 s., ISBN 80 – 7178 – 475 – 3, s. 193

²⁷⁷ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese*, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 23

²⁷⁸ ČÍRTKOVÁ L., *Forenzní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 137

²⁷⁹ KOVÁŘ P., *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 115

²⁸⁰ Zák. č. 45/2013 Sb., §18(1)

²⁸¹ Ibid.

²⁸² ČÍRTKOVÁ L., *Forenzní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 138

považuje otázka, na kterou pokud je odpovězeno, tak již není potřeba ji pokládat znovu a oběť je tak chráněna před opakovaným výsledkem a s tím spojeným stresem.²⁸³

4.2. Řízení před soudem

Pokud výsledky vyšetřování PČR dostatečně odůvodňují postavení obžalovaného před soud, podá státní zástupce obžalobu.²⁸⁴ To znamená, že když v přípravném řízení vše vede k dostatečně podloženému závěru, že konkrétní čin byl spáchán konkrétním pachatelem, přípravné řízení je ukončeno a těžiště řízení se přesouvá k příslušnému soudu.

Řízení před soudem přináší zase jiná rizika sekundární viktimizace než přípravné řízení a pro oběť začíná další složité období. Většina lidí má v hlavě stereotypní představu o lineárním průběhu viktimizace. To znamená, že oběť neprodleně po dokonání činu vše oznámí příslušnému orgánu, po celou dobu přípravného řízení ochotně spolupracuje s vyšetřujícím orgánem a před soudem jen dojde k vyvrcholení celého řízení, kdy bude spravedlnosti pro oběť učiněno za dost.²⁸⁵ Je asi naprosto zřejmé, že realita viktimizace je ale jiná a tato představa je jen dalším rozšířeným stereotypem.

Naopak řízení před soudem je něco, čemu by se většina obětí nejraději vyhnula. Oběť může být v hlavním líčení vystavena opakovanému a nevhodně vedenému výsledku, ve kterém bude muset mluvit o svém osobním životě,²⁸⁶ obviňujícím jednání ze strany obhájce pachatele²⁸⁷ a osobnímu setkání s pachatelem.²⁸⁸ K sekundární viktimizaci dále mohou přispívat nepřiměřeně nízké tresty, které jsou udělovány pachatelům, a nepříjemné, neznámé a formální prostředí soudních síní.

²⁸³ GRIVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020, s. 119 – 120

²⁸⁴ Zák. č. 141/1961 Sb., §176

²⁸⁵ JELÍNEK J., GRIVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 – 7, s. 65

²⁸⁶ KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 57

²⁸⁷ KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 118

²⁸⁸ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 18

4.2.1. Hlavní líčení

Utopickou situací by bylo, kdyby se oběť vůbec nemusela hlavního líčení účastnit a tím se zbytečně vystavovat výše uvedeným stresovým situacím. Bohužel v praxi je tato možnost dána obětem jen v mizivém množství případů. Pokud je obětí osoba mladší osmnácti let dle ust. §102(2) TR, bude v hlavním líčení vyslýchána opakovaně pouze v nutných případech i bez podmínek stanovených v ust. §211(1,2) TR, tedy bez nutného souhlasu státního zástupce a obžalovaného. Přestože není důvod, aby dané nefungovalo i u dospělých obětí sexuálních TČ a i jejich předchozí výpovědi se pouze četly nebo přehrávaly, není tomu tak. Aby nebyl opakován výslech oběti a bylo jej možno nahradit přečtením protokolu nebo videozáznamem, musí k danému udělit souhlas státní zástupce, obžalovaný a soud.²⁸⁹ Na základě zřejmých důvodů u obhajoby je k danému jen velmi zřídka udělen souhlas. Ale ani soudy často takovou možnost neschvalují a opakovaný výslech považují za nezbytný, přestože se spíše jedná o zbytečný formalismus. Oběť se k hlavnímu líčení musí většinou osobně dostavit.²⁹⁰ Nabízí se otázka, zda případ, kdy oběť trpí těžkou post traumatickou poruchou, je možno považovat za chorobu, která po dohlednou dobu znemožňuje její výslech.²⁹¹ Tato úvaha vyplývá z následující citace: „*Za takovouto chorobu lze přitom v praxi považovat mimo jiné i vážné zhoršení psychického stavu poškozeného deklarované zpracovaným znaleckým posudkem nebo odbornou lékařskou zprávou.*“²⁹²

Oběti často stresuje, že vlastně ani nevědí, co mají od hlavního líčení očekávat a jaká bude konkrétně jejich role. Proto je vhodné pro oběti zajistit podporu, která jim podrobně vysvětlí průběh hlavního líčení a co od nich bude očekáváno.²⁹³ Inspiraci je možné brát například ve Velké Británii, kde v rámci nestátní organizace Victim Support, která spolupracuje s OČTŘ na ochraně obětí, funguje program Witness Support.²⁹⁴ V rámci tohoto programu je přímo na soudech poskytována podpora a pomoc obětem, které mají svědčit v rámci hlavního líčení. Oběti je vysvětleno, co se od ní očekává, jak bude vše probíhat, ale zároveň i na co má nárok,

²⁸⁹ Zák. č. 141/1961 Sb., §211(1)

²⁹⁰ ČECHOVÁ J., JANDOVÁ H., Stop znásilnění – Analýza stavu pomoci obětem znásilnění v České republice, IN: Persefona o.s. [online], © Persefona 2015, 20. 10. 2015 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: http://www.persefona.cz/source/pdf/analiza_Stop_znasilneni.pdf, s. 42

²⁹¹ Zák. č. 141/1961 Sb., §50(1)§211(2)a tř

²⁹² JELÍNEK J., GRIVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s. 54

²⁹³ ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2, s. 137

²⁹⁴ Ibid., s. 142

popř. jak se těchto nároků může domáhat.²⁹⁵ Pro oběť je pak řízení jednodušší a přehlednější a není spojeno se stresem, který automaticky vzbuzují neznámé a nepředvídatelné situace.

Podporu v průběhu hlavního líčení může oběti poskytnout i důvěrník. Každá oběť má dle ust. §21(1) zákona o obětech právo, aby ji zvolený důvěrník doprovázel ke všem úkonům v řízení. Takový důvěrník má oběti poskytovat psychickou podporu a nesmí zasahovat do průběhu úkonu.²⁹⁶ Je třeba jej odlišovat od zmocněnce, který zastupuje práva oběti v řízení.²⁹⁷ Oběti zvolený důvěrník se může účastnit celého hlavního líčení, a to i v případě, že dojde k vyloučení veřejnosti.²⁹⁸ Tento institut má oběti dodat pocit, že není v řízení sama.

Před začátkem samotného hlavního líčení čekají obvykle všichni účastníci řízení společně na chodbě před jednací síní. A už toto setkání s ostatními včetně obžalovaného může na oběť působit negativně. Z tohoto důvodu po vzoru některých zemí EU navrhl BKB zřízení oddělených čekáren na soudech pro oběti a další osoby, které je doprovázejí.²⁹⁹ Přestože je toto iniciováno od roku 2000, do dnešního dne není většina soudů takovými čekárnami z kapacitního důvodu vybavena.³⁰⁰ Naštěstí se v tomto ohledu praxe soudů zlepšuje. Nové soudní budovy jsou takovou čekárnou vybavovány a ve starých budovách, které nemají dostatek místností, se většinou předseda senátu snaží přihlédnout k potřebám oběti a oddělenou místnost jim operativně zajistit.³⁰¹

Základními zásadami, na kterých je založeno hlavní líčení, jsou zásady veřejnosti³⁰² a ústnosti.³⁰³ Z tohoto důvodu je hlavní líčení konáno zásadně veřejně a veřejnost může být vyloučena jen v určitých situacích.³⁰⁴ Opakem je řízení, ve kterém je obžalován mladistvý, takové hlavní líčení se pak koná zásadně neveřejně.³⁰⁵ Uplatňování zásady veřejnosti ale může přinášet specifická rizika sekundární viktimizace pro oběť. Jak již bylo výše několikrát

²⁹⁵VICTIM SUPPORT, Going to court [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.victimsupport.org.uk/going-court/>

²⁹⁶Zák. č. 45/2013 Sb., §21(3)

²⁹⁷Zák. č. 141/1961 Sb., §50(1)

²⁹⁸Ibid., §201(2)

²⁹⁹BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, Oddělené čekací prostory u soudů pro oběti trestných činů, In: Bulletin advokacie: odborný časopis české advokacie [online], č. 9/2003 [cit. 10. 5. 2020], ISSN 1210-6348, str. 89, Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/files/183/BA_03_09.pdf

³⁰⁰BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, Svědek trestného činu [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/svedek-trestneho-cinu/>

³⁰¹Ibid.

³⁰²Zák. č. 141/1961 Sb., §2(10), §199(1)

³⁰³Ibid., §2(11)

³⁰⁴Ibid., §200(1)

³⁰⁵Ibid., §54(1)

zmíněno, mravnostní kriminalita je spojena s velkým zásahem do intimního života obětí. Mluvit veřejně o takovém činu a událostech s tím spojených, a nadto odpovídat na doplňující (často nevhodné) otázky je proto pro oběť vždy velký stres. Navíc nezdá se, že před soudem jsou veřejně probírány i další záležitosti z jejího soukromého života. Takovýto zážitek nepochybně vede k sekundárnímu zraňování oběti a k riziku rozvoje PSTP.

Pokud má být oběť vyslýchána u soudu, soudce by měl vždy přihlídnout k jejímu psychickému stavu a specifickým daného případu. A v případě, že to okolnosti případu odůvodňují, může s odkazem na ust. §200(1) TŘ vyloučit veřejnost. Popřípadě je možné tak učinit jen pro část hlavního líčení např. pro výslech oběti. Jelikož se ale trestní řád staví k vyloučení veřejnosti z hlavního líčení restriktivně a důvody pro vyloučení jsou staveny taxativně, je tento institut užíván spíše výjimečně. Důvodem pro vyloučení veřejnosti v případech týkajících se trestných činů v sexuální oblasti by mohlo být ohrožení mravnosti veřejnosti, které ale z podstaty nemá chránit oběť, ale právě veřejnost. Dalším uplatnitelným důvodem je ohrožení bezpečnosti nebo jiného důležitého zájmu svědka. Tento důvod se však vztahuje na fyzickou bezpečnost, tedy ochranu před násilím nebo vyhrožováním v návaznosti na výpověď před soudem.³⁰⁶ Nadto pokud je možné k naplnění účelu ustanovení o vyloučení veřejnosti užít jiných institutů, je povinnost užít primárně jich.³⁰⁷ Z tohoto vyplývá, že vyloučení veřejnosti není v trestním řízení užíváno na ochranu osob před sekundární viktimizací.

Ovšem i v případě, že bude z hlavního líčení vyloučena veřejnost, stále je zde hrozba druhotné újmy z osobního setkání s pachatelem. K tomu, aby nemuselo dojít k přímému setkání oběti s pachatelem, zná zákon vícero institutů. Opět se zde nabízí otázka, zda jsou tyto instituty dostatečně často využívány.

Nejlepší ochranou oběti, která se ale pro případy mravnostní kriminality téměř nepoužívá,³⁰⁸ je institut utajeného svědka.³⁰⁹ Identifikační údaje takového svědka (oběti) jsou vedeny mimo hlavní spis a seznámit se s nimi mohou jen orgány činné v trestním řízení. Přestože by se

³⁰⁶ ŠÁMAL P. a kol.: Trestní řád, komentář 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 4700 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 465 – 0, s. 2541 – 2542

³⁰⁷ Zák. č. 141/1961 Sb., §200(1)

³⁰⁸ ČECHOVÁ J., JANDOVIČ H., Stop znásilnění – Analýza stavu pomoci obětem znásilnění v České republice, IN: Persefona o.s. [online], © Persefona 2015, 20. 10. 2015 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: http://www.persefona.cz/source/pdf/analiza_Stop_znasilneni.pdf, s. 41

³⁰⁹ Zák. č. 141/1961 Sb., §55(2)

jednalo po všech stránkách o ideální způsob, jak během trestního řízení ochránit oběť před druhotnou újmou ze setkání s pachatelem, tento institut je užívám výhradně pro oběti, kterým prokazatelně hrozí újma na zdraví nebo na životě.³¹⁰ Rozsáhlejšímu užívání utajení identity oběti brání i judikatura, neboť ESLP i ÚS došly opakovaně k názoru, že nikdo nemůže být odsouzen v případě, kde hlavním důkazem je výpověď svědka s utajenou identitou.³¹¹ A jelikož trestné činy z této oblasti často trpí důkazní nouzí, kdy nejsilnějším důkazem bývá právě výpověď oběti jakožto jediného svědka trestného činu, nelze institut utajeného svědka mnohdy využít.

Další možností, jak zajistit ochranu oběti před osobním setkáním s pachatelem, je dle ust. §209 TR vykázat obžalovaného na dobu výslechu oběti z jednací síně. Navíc oběti se bude o trestném činu i lépe mluvit bez přítomnosti obžalovaného. Po návratu musí být obžalovaný seznámen s výpovědí, může se k ní vyjádřit a zároveň může i oběti klást prostřednictvím soudce doplňující otázky. Tím je oběť chráněna před sekundární viktimizací a zároveň je zachováno právo obžalovaného na obhajobu. Toto ustanovení umožňuje, aby pro ochranu oběti byla užitá i jiná opatření podle individuálního posouzení soudce. Například tak lze provést výslech z jiné místnosti prostřednictvím audiovizuálního přenosu v přímém čase. Takový postup se jeví jako nejvhodnější pro oběť z pohledu ochrany před sekundární viktimizací, neboť oběť není přímo vystavena osobnímu setkání s pachatelem, s obhájcem, ale ani s veřejností. O dané si může oběť požádat sama nejlépe písemně a s odůvodněním³¹² nebo to může případně navrhnout i znalec, který prováděl psychologické či psychiatrické vyšetření oběti, a to s ohledem na její psychické zdraví.³¹³ Zda bude možnost výslech takto provést, záleží na mnohých faktorech od individuálního posouzení konkrétního případu soudcem po technické možnosti konkrétního soudu.³¹⁴ I zde je třeba upozornit na to, že trestní řád se k takovýmto případům staví spíše restriktivně, aby nedocházelo k porušení práva na obhajobu. Výslechu bez účasti obžalovaného se lze domáhat na jen základě taxativně uvedených důvodů. Je třeba skutečně dokázat, že hrozí jedna ze zákonem uvedených hrozeb a

³¹⁰ Příloha č. 1

³¹¹ Birutis a ostatní proti Litvě, Rozsudek ESLP ze dne 28. 3. 2002, č. stížnosti 47698/99 a 48115/99

³¹² ČECHOVÁ J., JANDOVÁ H., Stop znásilnění – Analýza stavu pomoci obětem znásilnění v České republice, IN: Persefona o.s. [online], © Persefona 2015, 20. 10. 2015 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: http://www.persefona.cz/source/pdf/analiza_Stop_znasilneni.pdf, s. 40

³¹³ JELÍNEK J., GRIVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7, s. 54

³¹⁴ ŠÁMAL P. a kol.: Trestní řád, komentář 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 4700 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 465 – 0, s. 2624

nelze užít jiných opatření.³¹⁵ A právě z tohoto důvodu tato ochrana obětem velmi často zůstává nedostupná.

Nejtěžší částí hlavního líčení je pro oběť bezesporu samotný výslech. Během výslechu před soudem si oběť musí celý trestný čin veřejně připomenout a zároveň se musí vyrovnat s tím, že bude nucena odpovídat na hodně zraňujících a velmi osobních otázek. Obhájci se často snaží přenést část odpovědnosti na oběť, zpochybňovat její výpověď, průběh viktimizace nebo zneužívají její minulost.³¹⁶ Toto jednání ale vede ke druhotné újmě a dalšímu zraňování oběti. Není samozřejmě na místě omezovat právo obžalovaného na obhajobu, ale přesto by měl obhájce mít na paměti dvě ustanovení zákona o obětech. Dle ust. §3(2) má obhájce respektovat osobnost a důstojnost oběti a přistupovat k ní vždy zdvořile a šetrně. Navíc by měl brát v potaz její individuální stav a vyspělost. A dále musí pokládat otázky ohledně intimního života oběti jediné tehdy, pokud je to nutné pro trestní řízení, a to opět s ohledem na stav a osobnost oběti.³¹⁷ Naneštěstí pro oběti jsou tato dvě ustanovení často opomíjena, a tak není výjimkou, že oběť musí na veřejném hlavním líčení odpovídat na zraňující otázky nejen ohledně samotného trestného činu, ale i ohledně předchozích sexuálních partnerů a nesouvisejících detailů z jejího sexuálního života.³¹⁸ Je nezbytné si uvědomit, že předchozí sexuální život ani aktivity oběti nepodmiňují znásilnění ani s ním nemají nic společného. Pokud by toto měli všichni při vyslýchání oběti na paměti, došlo by k vyloučení mnoha škodlivých vlivů, které negativně působí na oběti a způsobují druhotnou újmu.

4.2.2. Rozhodnutí v trestním řízení

Jedním z mnoha důvodů neochoty oznamovat sexuální kriminalitu jsou neadekvátní tresty udělované pachatelům a odškodnění přiznávané obětem. Oběti často vnímají z medií případy, ve kterých byl pachatel zproštěn obvinění, nebo mu byl udělen mírný trest.³¹⁹ Soudy ve svých rozsudcích nedostatečně reflektují traumata, která byla oběti způsobena, a nepřihlíží k tomu, jaký měl trestný čin dopad na psychiku oběti a její další život. Soudy mnohdy argumentují, že pokud oběť neutrpěla výraznější fyzická zranění, nebyl pro ni trestný čin tak zničující.

³¹⁵ Ibid., s. 2621

³¹⁶ VALEŠOVÁ K., Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet [online], 6. 11. 2020, © EPRAVO.CZ [cit. 31. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html>

³¹⁷ Zák. č. 45/2013 Sb., §18(1)

³¹⁸ Hlavní líčení u Městského soudu v Praze v řízení vedeném pod sp. zn.: 49 T 11/2016

³¹⁹ KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 57

Dokonce je znám rozsudek v případě týkající se znásilnění, který jako polehčující okolnost uváděl, že oběť byla znásilněna rychle, a tudíž nemohla utrpět žádné psychické zranění, neboť celá věc netrvala příliš dlouho.³²⁰ Lze také uvést jeden zahraniční případ, kdy nedošlo ani k podání obžaloby na pachatele za znásilnění, neboť jej oběť prosila, aby použil při styku prezervativ.³²¹

Pokud už se oběť rozhodne absolvovat celý psychicky náročný proces trestního řízení, které jak bylo výše popisováno, je pro ni spojeno s velkými riziky sekundární viktimizace ze strany OČTŘ, mělo by řízení vyústit v odsouzení pachatele a přiznání adekvátního odškodnění. Takový výsledek může alespoň minimálně obětem pomoci s obnovením víry ve spravedlivý svět a funkční právní systém, který se snaží chránit osoby, kterým bylo bez jejich viny ublíženo. Ve většině případů to ale končí opačně a oběť se kromě samotného trestného činu musí ještě vyrovnávat s nespravedlností systému. Ze zahraničního výzkumu, který se zabýval trestním řízením ve věci trestného činu znásilnění, vyplynulo, že samotné řízení je zahájeno jen v 22 - 25 % všech nahlášených případů. A jen pouze 10 - 12 % z těchto případů skončí odsouzením pachatele.³²²

V České republice jsou statistiky z posledních několika let jen o něco málo příznivější. Celkový počet nahlášených trestných činů a následně odsouzených pachatelů má za poslední roky poměrně stabilní tendenci. V letech 2010 - 2018 evidovala PČR průměrně 615 nahlášených případů znásilnění ročně. Z těchto případů je průměrně 123 případů každý rok neobjasněno. Poměrně zarážející je, že od roku 2010, kdy byl počet neobjasněných případů nejnižší (pouze 93) tato čísla každým rokem stoupají a v roce 2018 byla dokonce nejvyšší za sledované období (172 objasněných případů).³²³ Z tohoto vyplývá, že průměrně je ročně objasněno PČR 493 případů znásilnění. V letech 2010 - 2013 bylo za tyto trestné činy odsouzeno přibližně 200 pachatelů ročně.³²⁴ Nutno poznamenat, že v posledních letech počty

³²⁰ ČÍRTKOVÁ L., Forezní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 - 80 - 7380 - 213 - 4, s. 138

³²¹ KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 - 80 - 7345 - 161 - 5, s. 57

³²² CAMPBELL R. What really happened? A validation study of rape survivors' help - seeking experiences with the legal and medical systems, In: Violence and victims, Springer Publishing Company, 2005 Vol. 20, No. 1, ISSN: 1945 - 7073

³²³ SCHRIMMER D., Zveřejněné informace 2019: Statistika k trestnému činu znásilnění 2010 - 2018 [online]. 8. 10. 2019 [cit. 30. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statistika-k-trestnemu-cinu-znasilneni.aspx>

³²⁴ IKSP, Výzkum pro členy RVPPK Násilné kriminality v ČR, 2012 - 2015, č. VG20122014084, výstupy ke dni 16. 6. 2015

odsouzených za trestný čin znásilnění výrazně klesly a pohybují se průměrně okolo 94 ročně.³²⁵ To znamená, že z celkového počtu nahlášených případů znásilnění je odsouzen pachatel jen v 15,3 % případů.

Dlouhodobě nízké jsou statistiky u poměrně nového trestného činu sexuálního nátlaku definovaného v ust. §186 TZ. V letech 2010 - 2013, tedy krátce po tom, co byl tento trestný čin zařazen do trestního zákoníku, došlo k podání obžaloby v celkem 88 případech, z nichž nakonec byl vydán odsuzující rozsudek jen ve 40 případech.³²⁶ V letech 2016 - 2019 bylo za tento trestný čin odsouzeno průměrně 5 pachatelů ročně.³²⁷

Dlouhodobě nejčastěji páchaným trestným činem z oblasti mravností kriminality je pohlavní zneužití.³²⁸ Navíc díky obecné edukaci a zlepšování povědomí o této formě trestné činnosti došlo za poslední desetiletí k zvýšení počtu odhalených případů. Ale i zde je poměrně nízké procento odsouzených pachatelů. V roce 2016 došlo v ČR k 619 činům pohlavního zneužití.³²⁹ Za tento trestný čin bylo ale odsouzeno jen 255 pachatelů³³⁰. A v letech 2016 - 2019 se toto číslo pohybuje stabilně okolo 251 odsouzených pachatelů ročně.³³¹

Z těchto čísel vyplývá, že oběť, která trestný čin nahlásí, má poměrně malou šanci, že trestní řízení skončí vydáním rozhodnutí o vině pachatele. A navíc je poměrně vysoké riziko, že pachatel bude potrestán trestem odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu. Za sledované období byl odsouzeným pachatelům za trestný čin znásilnění nejčastěji uložen trest odnětí svobody. Problémem je, že se v polovině případů jedná o podmíněný trest odnětí svobody. V letech 2010 - 2013 bylo uloženo 379 podmíněných trestů odnětí svobody a 386 nepodmíněných.³³² Podmíněný trest odnětí svobody tedy tvořil téměř polovinu uložených trestů. V posledních několika letech se tato čísla ještě výrazněji změnila ve prospěch

³²⁵DRÁPAL J., CIBULKA J., SVITÁKOVÁ K., ŠOLTÉS M., aplikace jaktrestame.cz [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here

³²⁶IKSP, Výzkum pro členy RVPPK Násilné kriminality v ČR, 2012 – 2015, č. VG20122014084, výstupy ke dni 16. 6. 2015

³²⁷DRÁPAL J., CIBULKA J., SVITÁKOVÁ K., ŠOLTÉS M., aplikace jaktrestame.cz [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here

³²⁸CHMELÍK J, Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, Praha: Portál, 2003, 201 s., ISBN 80 – 7178 – 739 – 6, s. 18

³²⁹JEŽKOVÁ V., Jen ano je ano: Trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017, 55 s., ISBN 978 – 80 – 904564 – 9 – 5, s. 24

³³⁰DRÁPAL J., CIBULKA J., SVITÁKOVÁ K., ŠOLTÉS M., aplikace jaktrestame.cz [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here

³³¹Ibid.

³³²IKSP, Výzkum pro členy RVPPK Násilné kriminality v ČR, 2012 – 2015, č. VG20122014084, výstupy ke dni 16. 6. 2015

podmíněných trestů odnětí svobody. V roce 2016 byl uložen podmíněný trest odnětí svobody 57 % odsouzených pachatelů a jen 24 % pachatelů byl uložen nepodmíněný. V roce 2017 se statistiky vyrovnaly na 43 % pro oba tresty. Roku 2018 dostalo 47 % ze všech odsouzených podmíněný trest a 40 % nepodmíněný trest odnětí svobody. A v posledním sledovaném roce 2019 to byl ve 49 % případů výsledkem trest podmíněný, zatímco ve 39 % nepodmíněný.³³³

Soudy většinou odůvodňují nízké tresty předchozím řádným životem pachatele. Dané se ale neztotožňuje se skutečností, že znásilnění a obecně trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou pro oběti nejzávažnější formou kriminality a oběti si psychická poškození odnáší i na doživotí.³³⁴ Přestože trest uložený pachateli již oběti život nenapraví, může jí pomoci vidět ve světě znovu spravedlnost a žít s vírou, že špatné věci budou potrestány.

Neadekvátní je i odškodnění, které bývá obětem přiznáno. Nezřídka se stává, že oběti není přiznáno odškodnění žádné nebo pouze v zanedbatelné hodnotě. V praxi jsou vidět rozsudky, které obětem přiznávají náhradu škody v rádech deseti tisíců. A je znám i rozsudek, kde odvolací soud snížil odškodnění ve výši 300.000 Kč nezletilé oběti znásilnění na částku ve výši 100.000 Kč s odůvodněním, že vyšší částka by byla pro pachatele likvidační.³³⁵ Oběti pak navíc složitě vymáhají přiznané odškodnění v exekučním řízení. Takové vyčíslení lidské důstojnosti je dalším zdrojem sekundární viktimizace v průběhu trestního řízení, se kterým se oběť musí vypořádat.

Agentura EU pro základní práva vydala v roce 2019 report, ve kterém shrnula, co je pro oběti trestné činnosti nejdůležitější, aby považovaly trestní řízení za úspěšné. Pro oběti byly nejdůležitější následující body: vyšetřování ze strany policie probíhalo rychle a důkladně, v průběhu řízení byl kladen důraz na názor a pohled oběti, pachatel si uvědomil podstatu toho, co oběti udělal a na základě toho přijal trest, který to odrazil a následně dle daného změnil i

³³³ DRÁPAL J., CIBULKA J., SVITÁKOVÁ K., ŠOLTÉS M., aplikace jaktrestame.cz [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here

³³⁴ JEŽKOVÁ V., Jen ano je ano: Trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017, 55 s., ISBN 978 – 80 – 904564 – 9 – 5, s. 25

³³⁵ HRDÁ L., Nízké tresty pro sexuální násilníky ničí víru ve spravedlivý svět, 12. 6. 2020, In: heroine, ©2021 Partners media, ISSN 2694 – 7072, Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/2566-nizke-tresty-pro-sexualni-nasilniky-nici-viru-ve-spravedlivy-svet>

své chování a postoje, a součástí trestního řízení byla náhrady škody pro oběť.³³⁶ Všechny tyto body byly v předchozích kapitolách zmíněny. Co se týká rozhodnutí v trestním řízení, trest by měl být udělován v takové výši, aby skutečně sloužil k nápravě pachatele a k tomu, aby si pachatel uvědomil, že trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti jsou pro oběti skutečně traumatizujícími a mohou jim úplně zničit život. Zároveň by tuto skutečnost měl mít na mysli i soudce, když rozhoduje o náhradě škody pro oběť. Mravnostní kriminalita s sebou nese velká zranění fyzického rázu, která jsou na první pohled vidět. Oproti tomu jsou obětem způsobeny mnohem horší psychické rány, které přestože nejsou na první pohled vidět, se mnohem hůře hojí.

4.3. Specifika jednání s oběťmi mladšími 18 let

V případě, že se obětí trestného činu stane osoba, která je mladší než 18 let, jsou v právním řádu nastavena určitá specifika pro jednání s ní v průběhu trestního řízení. Teprve donedávna ale nebyla dětským obětem sexuální kriminality věnována téměř žádná pozornost. Teprve od 70. let je pohlavní zneužívání dětí považováno za závažný problém a je předmětem odborného zájmu.³³⁷ Zároveň i tato oblast mravnostní kriminality byla opředena mnoha mýty, které následně ovlivňovaly to, jak bylo s dětskými oběťmi zacházeno. Pohlavní zneužívání bylo považováno za trestný čin, který se děje jen v nižších sociálních třídách a to ještě poměrně vzácně. Navíc obětem nebyla poskytována téměř žádná odborná psychologická péče, neboť převažoval názor, že dětská psychika je odolná a děti si z pohlavního zneužívání dlouhodobě nic nepamatují.³³⁸ Novodobé výzkumy ale zjistily, že tomu tak vůbec není. Dětská psychika je křehčí než psychika dospělého člověka a traumata, která se dětem stanou v dětství, si pak mohou nést celým životem. Navíc odborníci prokázali, že i velmi malé děti mohou po trestném činu trpět PTSP.³³⁹ Pohlavní zneužívání také není nikterak výjimečný trestný čin, ale hlavním problémem, se kterým se potýká, je vysoká latence. Jak už bylo uvedeno v předchozích kapitolách, ta pramení ze strachu obětí se někomu svěřit a poškodit ve

³³⁶ FRA, EUROPEA UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS, Sanctions that do justice: Justice for victims of violent crime, Part III., Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, s. 50, ISBN 978 – 92 -9474 – 353 – 4, s. 41

³³⁷ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 163

³³⁸ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 164

³³⁹ KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 78

většině případů známého pachatele.³⁴⁰ Z těchto důvodů je každá dětská oběť trestné činnosti vždy považována za zvlášť zranitelnou a náleží jí speciální ochrana.³⁴¹

V případě viktimizace dětských obětí je potřeba rozlišovat, o jaký typ traumatu se jednalo a kdo byl agresorem. Viktimologie dělí traumata na dva základní typy, a to podle četnosti opakování. Traumata typu I. jsou jednorázové a nečekané události, oproti tomu trauma typu II. je dlouhodobě a pravidelně se opakující se viktimizace.³⁴² Už podle toho, jakému traumatu bylo dítě vystaveno, by měl OČTŘ, který s dítětem komunikuje, upravit svůj přístup. Dítě, které bylo vystaveno dlouhodobé viktimizaci, může mít zkreslené vzpomínky, popírat samotnou viktimizaci nebo se zastávat pachatele.³⁴³ Riziko, že se bude psychika dítě bránit tímto způsobem, roste v případě, že byl pachatelem trestné činnosti někdo z blízkého okolí dítěte nebo dokonce z rodiny. Jedná se o tzv. intrafamiliární zdroj viktimizace.³⁴⁴ Je třeba si uvědomit, že dítě, které je zneužíváno blízkou osobou, nemá možnost útěku. Důležitá osoba, která by jej měla chránit, se stává nebezpečnou a dítě pociťuje bezmoc, zradu a zároveň ztrátu životních jistot.³⁴⁵ Je logické, že taková oběť bude více náchylná k rozvoji PTSP, a proto je třeba přistupovat k takové oběti velice opatrně a dbát na její ochranu před sekundární viktimizací.

4.3.1. Psychologická doporučení pro jednání s dětskými oběťmi

Na to, jaký dopad bude viktimizace na dítě mít, má největší vliv: věk dítěte a pachatele, konkrétní způsob zneužívání a také reakce okolí. Kdo a jak dítě zneužije, úplně ovlivnit nelze. OČTŘ mohou ale ovlivnit to, jak bude s dítětem zacházeno v průběhu trestního řízení, jak s ním budou jednat a i jejich reakce jsou nepopíratelně velice důležité z pohledu předcházení sekundární viktimizaci.

³⁴⁰ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 164

³⁴¹ Zák. č. 45/2013 Sb., §2(4)

³⁴² KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 76

³⁴³ Ibid., s. 80

³⁴⁴ Ibid., s. 76

³⁴⁵ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 173

Každý výslech dítěte by měl být veden člověkem, který má v této oblasti dostatečné množství znalostí a zkušeností.³⁴⁶ Pokud dítěti bude způsobena druhotná újma, nejenže bude ovlivněn jeho výkon v trestním řízení, což může vést k neodsouzení pachatele, ale především mu mohou být způsobena další závažná traumata.³⁴⁷ A proto je důležité, aby osoba, která s dítětem jedná, měla povědomí o všech specifikách, která obnáší výslech dětské oběti, a to nejen těch, které jsou nastaveny přímo právním řádem, ale též těch, které jsou doporučovány z hlediska psychologického. I v případě, že dítě bude chtít spolupracovat, existují podvědomé obranné mechanismy, které nemůže samo ovlivnit, a které mají dopad na jeho vzpomínky a vnímání trestného činu.³⁴⁸ To ale neznamená, že děti nejsou schopné poskytnout věrohodnou výpověď, pokud je s nimi jednáno správně.³⁴⁹

Veškeré jednání s dítětem v rámci trestního řízení by mělo být podřízeno dvěma hlavními cílům: získat dostatečné množství informací o viktimizaci a netraumatizovat oběť. Tyto dva cíle spolu velmi souvisí, neboť v případě, že bude oběť vystavena sekundární viktimizaci, je zvýšené riziko, že nezvládne podat relevantní výpověď. Existují základní psychologická doporučení, která by měl znát a hlavně dodržovat každý vyslyšající. Zvýší tím pravděpodobnost, že získá důvěru dítěte, které se mu následně snáze svěří se vším, čemu bylo vystaveno.³⁵⁰ I proto je ideální, aby v trestním řízení vedla všechny výslechy dětské oběti jedna osoba, která si s dítětem vybuduje určitý vztah.³⁵¹

Prvotní kontakt s dítětem by měl zaměřen, právě na budování tohoto vztahu, který je založen na důvěře a pocitu bezpečí. To je pak klíčové pro celý zbytek výslechu a trestního řízení. Vyslyšající by proto měl být vždy dochvilný, aby na něj oběť nemusela čekat.³⁵² Následně před přistoupením k samotnému výslechu by se měl s dítětem snažit navázat emociální kontakt. Díky tomu pak může posoudit, zda může přistoupit k samotnému výslechu, zda si u dítěte vybudoval dostatečnou důvěru nebo zda dítě netrpí psychickou poruchou.³⁵³ Aby dítě mělo pocit bezpečí a určité kontroly nad situací, je vhodné mu nejprve osvětlit, co se vlastně

³⁴⁶ KOVÁŘ P., *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 83

³⁴⁷ *Ibid.*, s. 82

³⁴⁸ ČÍRTKOVÁ L., *Forenzní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 178

³⁴⁹ *Ibid.*, s. 333

³⁵⁰ *Ibid.*, s. 179

³⁵¹ *Ibid.*, s. 339

³⁵² *Ibid.*, s. 179

³⁵³ *Ibid.*, s. 339

děje. Zároveň mu vysvětlit, že nemusí na začátku odpovídat na otázky, které mu budou hodně nepříjemné, nebo může říct, že něco neví nebo tomu nerozumí.³⁵⁴ Ohledně poučení neexistuje přesný daný postup, co se týká rozsahu ani způsobu, jediné, co je stanoveno právním řádem je, že poučení musí být přiměřené věku.³⁵⁵ Závisí jen na vyslychajícím, jakým způsobem se rozhodne tyto informace dítěti předat. Vše by mělo vždy vycházet z individuálního posouzení konkrétního případu.³⁵⁶

Dítě by se během výslechu mělo cítit bezpečně. Proto je důležitá atmosféra výslechu, kterou utváří místo i osoba vyslychajícího.³⁵⁷ Výslechovým místnostem se autorka bude věnovat v následujícím oddílu. Co se týká vyslychajícího, ten by měl oběti aktivně naslouchat, mluvit s ní klidným hlasem a udržovat nenucený oční kontakt.³⁵⁸ Oční kontakt je i dalším nástrojem, jak sledovat stav dítěte během výslechu. Dítě, které uhýbá pohledem, může být unavené, výslech pro něj může být moc složitý nebo mezi oběma stranami nedošlo k vybudování důvěry.³⁵⁹ To jsou všechno důležité ukazatele, které musí vyslychající po celou dobu výslechu sledovat. Velice opatrně je potřeba přistupovat k tělesnému kontaktu s dítětem. Dítěti byla výrazně zasažena jeho osobní sféra a tak může negativně reagovat i na uklidňující doteky.³⁶⁰

Aby měl vyslychající o celé situaci lepší přehled a tím byl pro dítě i důvěryhodnější osobou, je ideální v trestním řízení nejprve vyslechnout všechny dospělé osoby.³⁶¹ Co se týká samotného vedení výslechu dětské oběti, zase neexistuje univerzální doporučení pro každý případ. Jako všechno ostatní i komunikace musí být přizpůsobena rozumové vyspělosti oběti. Na začátek by měly být pokládány jednoduché otázky anebo nechat oběť, aby volně vyprávěla obyčejný příběh. Tím lze získat přehled o jejím způsobu uvažování a vyjadřování a dle toho následně vést celý výslech.³⁶²

³⁵⁴ KOVÁŘ P., *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 83

³⁵⁵ Zák. č. 141/1961 Sb., §101(1)

³⁵⁶ ČÍRTKOVÁ L., *Forenzní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 340

³⁵⁷ *Ibid.*, s. 336

³⁵⁸ KOVÁŘ P., *Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva*, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5, s. 83

³⁵⁹ ČÍRTKOVÁ L., *Forenzní psychologie*, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 341

³⁶⁰ *Ibid.*, s. 180

³⁶¹ *Ibid.*, s. 338

³⁶² *Ibid.*, s. 340

Nejprve je nejlepší, aby dítě vše volně vyprávělo svými slovy. Vyslychající by jej měl minimálně přerušovat a jenom jej povzbuzovat k dokončení celého příběhu. Je důležité, aby vyslychající k vyprávění přistupoval s dostatečným množstvím trpělivosti a na dítě netlačil.³⁶³ Následně, až když dítě ukončí monolog, je možné mu opatrně klást doplňující otázky a zjišťovat detaily viktimizace.³⁶⁴ Otázky by měly být kladeny po důkladném uvážení. Platí, že mezi věkem a sugestibilitou osoby panuje nepřímá úměra, a dítě má větší tendence se nechat navádět ke „správné“ odpovědi, kterou podle něj vyslychající chce slyšet. Podobné riziko je i v případě uzavřených otázek. Děti jsou vychovávány tak, že záporná odpověď je neslušná a proto mají snahu spíše s vyslychajícím souhlasit. Tyto sklony jsou výraznější v případech, kdy si děti nejsou svou odpovědí úplně jisté.³⁶⁵ Jak již bylo výše uvedeno, oběť musí vědět, že se nemusí bát přiznat, že si není zcela jistá nebo že něčemu nerozumí.

Naprosto nepřijatelné je nejen během výslechu, ale kdykoli v trestním řízení jakkoli hodnotit celou viktimizaci nebo chování dítěte v jejím průběhu i po ní. Dítěti musí být naopak v trestním řízení zajištěno bezpečí a ochrana před sekundární viktimizací.³⁶⁶

4.3.2. Ustanovení upravující jednání s dětskými oběťmi

V případech, kdy je obětí dítě, právní řád nastavil určitá specifika, která je v průběhu trestního řízení povinnost dodržovat. Dítěti náleží všechna práva zvláště zranitelné oběti, ale zároveň i některá další specifická práva. Důvodem těchto speciálních ustanovení je, aby byl minimalizován dopad trestního řízení na dětskou psychiku a nedocházelo k dalšímu prohlubování traumatizace, která již byla dítěti způsobena.

Pravděpodobně nejdůležitější ustanovení, které upravuje jednání nejen s dětskými oběťmi, ale i se všemi dětmi v průběhu trestního řízení obecně je §102 TR. Každý výslech, během kterého je vyslycháno dítě mladší 18 let a zároveň hrozí, že předmět výslechu může nepříznivě ovlivnit jeho duševní a mravní vývoj, musí být veden v souladu s tímto ustanovením.³⁶⁷ Právní řád se tak snaží předcházet negativním dopadům na dítě, které může výslech mít.³⁶⁸ Takový výslech musí být prováděn zvláště šetrně a tak, aby jej zpravidla nebylo nutné znovu

³⁶³ Ibid., s. 339

³⁶⁴ Ibid., s. 340

³⁶⁵ Ibid., s. 334

³⁶⁶ Ibid., s. 180

³⁶⁷ Zák. č. 141/1961 Sb., §102

³⁶⁸ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 341

opakovat.³⁶⁹ Posouzení, zda okolnosti výsledku naplňují účel tohoto ustanovení, je opět na OČTŘ a nikde není přesně stanoveno, co přesně může negativně ovlivnit duševní a mravní vývoj. OČTŘ, který má vést výslech dítěte, by se proto měl ve složitějších případech spojit s OSPOD, psychologem, psychiatrem nebo podobným odborníkem, který se věnuje duševnímu vývoji dětí.³⁷⁰ To, zda může výslech dítěti způsobovat druhotnou újmu, je totiž na individuálním posouzení konkrétního případu. Co může být nepříjemné pro jedno dítě, nemusí být nepříjemné pro jiné, byť stejného věku, ale na jiné mentální nebo zkušenostní úrovni. Pokud si ale OČTŘ není zcela jistý, zda skutečnosti, o kterých má být dítě vyslýcháno, mu mohou způsobit sekundární viktimizaci, vždy je lepší toto ustanovení vykládat raději extenzivně a postupovat v souladu s ním.

Způsob, jakým dítě řádně před výsledkem poučit, byl popsán v předchozím oddílu. Poučení musí být přizpůsobeno mravní, duševní a rozumové úrovni oběti. Pokud tomu tak není a dítě je poučeno, stejně jako dospělá osoba, není tím znemožněno použít výpověď jako důkaz.³⁷¹ Pokaždé, ale dítěti musí být vysvětleno, že vypovídat nemusí. V případě, že dítě není řádně poučeno o možnosti odepřít výpověď, nelze protokol o jeho výpovědi použít jako důkaz dále v řízení.³⁷²

Dětské oběti jsou v trestním řízení nejčastěji traumatizovány opakovanými výsledky vedenými různými osobami a v různých stádiích trestního stíhání.³⁷³ I v poměrně jednoznačných případech jsou děti opakovaně vyslýchány a vyšetřovány pro účely znaleckých posudků, neboť pachatel i jeho obhájce se snaží znehodnotit výpověď dítěte.³⁷⁴ A to, i přestože §102(2) TŘ stanoví, že pokud jsou naplněny podmínky z prvního odstavce tohoto ustanovení, lze výslech dítěte opakovat jen v nezbytných případech. Aby tomu tak skutečně mohlo být, je nutné vést výslech odpovídajícím způsobem. Především je nezbytná důkladná příprava k výslechu, aby byl přizpůsoben individualitám daného případu a byl dostatečně obsahově vyčerpávající.³⁷⁵ Současně by měl být výslech naprosto přesně zaznamenáván.³⁷⁶ Následně lze takovou výpověď provést před soudem ve formě přečtení protokolu nebo audiovizuálního záznamu, pokud byl pořízen.³⁷⁷ Trestní řád navíc vylučuje

³⁶⁹ Zák. č. 141/1961 Sb., §102(1)

³⁷⁰ ŠÁMAL P. a kol.: Trestní řád, komentář 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 4700 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 465 – 0, s. 1500

³⁷¹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 9. 1993 sp. zn.: 7 To 181/93

³⁷² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 2. 1980, sp. zn.: 11 To 62/1979

³⁷³ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 341

³⁷⁴ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 168

³⁷⁵ ŠÁMAL P. a kol.: Trestní řád, komentář 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 4700 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 465 – 0, s. 1500

³⁷⁶ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 341

³⁷⁷ Zák. č. 141/1961 Sb., §102(2)

podmínky v ust. §211(1,2), které je za normálních okolností třeba naplnit, aby mohl být místo opakovaného výslechu přečten protokol.³⁷⁸ Pokud je vše provedeno v souladu s těmito ustanovením z právního hlediska, tak by čtení protokolu namísto opakovaných výpovědí dětských obětí mělo být běžnou praxí. Soudy to ale obvykle nerespektují, namítají nedostatky protokolů nebo videozáznamů a nechají raději oběť opakovaně vyslechnout, aby se nemusely vypořádat s námitkami obhajoby, že je tím porušována zásada ústnosti a je narušeno právo na spravedlivý proces.³⁷⁹ V takové chvíli ale musí dojít ke srovnání dvou základních lidských práv, a to práva na spravedlivý proces³⁸⁰ a práva na zvláštní ochranu dětí.³⁸¹ Právo na spravedlivý proces je možné v případě kolize, s co největší minimalizací zásahu omezit, aby bylo zachováno jiné odůvodněně důležitější právo.³⁸² V tomto případě se jedná o právo zvláštní ochrany dětí, které je i účelem §102 TR. Proto by se soudy měly snažit možnost provést důkaz formou čtení protokolu nebo audiovizuálního záznamu využívat ve většině případů.

V případě, že je obětí trestného činnosti dítě, bude nezbytné spolupracovat v průběhu řízení i s jeho rodiči. Rodiče by měli být dostatečně informováni v průběhu celého vyšetřování, aby dítěti mohli být oporou po celou dobu trestního řízení. Samozřejmě je třeba rozpoznat, zda rodič není psychicky labilní nebo zda nemá k dítěti nevhodný vztah. Takový rodič totiž dítěti v průběhu trestního řízení nebude nápomocný.³⁸³ To samé platí i v případě, že byl rodič pachatelem trestné činnosti. V takovýchto případech se navíc musí oběti ustanovit kolizní opatrovník, který za něj bude vykonávat určitá práva,³⁸⁴ například souhlas s trestním stíháním rodiče u malého dítěte.³⁸⁵ Pokud rodič není zainteresován na výsledku, může být v určitých případech přibrán k výslechu dítěte.³⁸⁶ Přibrat rodiče lze, ale jen po posouzení OČTŘ za předpokladu, že to může pomoci účelu výslechu. Rodič by neměl být přibrán, pokud hrozí, že se dítě před ním bude bát nebo stydět vypovídat nebo dokonce si to samo dítě nepřeje.³⁸⁷

Obligatořně zákon nařizuje, že k výslechu musí být přibrán buď OSPOD nebo jiná osoba mající zkušenosti s výchovou dětí.³⁸⁸ Úkolem takové osoby je zajištění šetrného vedení

³⁷⁸ Ibid.

³⁷⁹ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 341

³⁸⁰ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., hl. 5. čl. Zák. č. 141/1961 Sb., §2(12)

³⁸¹ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., čl. 32(1)

³⁸² Nález pléna Ústavního soudu ČR ze dne 12. 10. 1994, sp. zn.: Pl. 4/1994

³⁸³ ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 342

³⁸⁴ Zák. č. 141/1961 Sb., §45(1)

³⁸⁵ CHMELÍK J., Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, Praha: Portál, 2003, 201 s., ISBN 80 – 7178 – 739 – 6, s. 131

³⁸⁶ Zák. č. 141/1961 Sb., §102(1)

³⁸⁷ ŠÁMAL P. a kol.: Trestní řád, komentář 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 4700 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 465 – 0, s. 1501 - 1502

³⁸⁸ Zák. č. 141/1961 Sb., §102(1)

výslechu a doporučení způsobu, jakým má být dítě vyslýcháno, aby nebylo zbytečně traumatizováno.³⁸⁹ Tato osoba se může účastnit výslechu buď přímo, nebo pokud je výslech prováděn ve speciální výslechové místnosti, tak za použití audiovizuálního přenosu.³⁹⁰ Nepřibrání osoby, která má s dětmi zkušenosti, je podstatnou vadou a protokol o takovém výslechu je dále nepoužitelný jako důkaz.³⁹¹ Z tohoto důvodu, by měly OČTŘ důsledně dbát na to, aby pokaždé naplnily požadavky výslechu stanovené zákonem.

Novela TŘ z roku 2001³⁹² ještě rozšířila vliv osob přibraných k výslechu. Rodiče nebo obligatorně přibrání odborníci mohou navrhnout odložení, přerušeni nebo ukončení výslechu, pokud by úkon měl dále nepříznivý vliv na dítě. OČTŘ jsou jim povinni vyhovět v každém případě, pokud nehrozí vážné nebezpečí z prodlení.³⁹³ Tato věta byla doplněna do trestního řádu z důvodu ochrany dětí před sekundární viktimizací, neboť odborník ohledně výchovy a psychiky dětí spíše pozná, kdy může výslech nebo jiný úkon být pro dítě zbytečně traumatizující.

Co se týká vedení vyšetřování trestných činů na dětských obětech, dané mohou vést pouze vyškolení specialisté zařazení na všech úrovních pracovišť PČR.³⁹⁴ Také jenom oni by dle zákona o obětech měli vést výslech dětských obětí.³⁹⁵ Tito specialisté musí mít odborné proškolení zajištěné Policejním prezidiem a následně jsou dále průběžně vzděláváni v rámci celoživotního vzdělávání, aby měli dostatečné zkušenosti a znalosti pro jednání s dětmi. Současně mají možnost účastnit se různých kurzů, které pro ně pořádá Policejní prezidium.³⁹⁶ Součástí jejich povinností je nejen šetření a odhalování trestných činů proti dětem, ale i prevence. Přitom jsou povinni spolupracovat s různými organizacemi, jejichž hlavní činností je péče o děti.³⁹⁷ Dalo by se tak konstatovat, že policisté, kteří mají na starost vyšetřování těchto trestných činů, by měli mít vždy dostatečné zkušenosti, jak jednat s dětmi a jak předcházet jejich sekundární viktimizaci.

³⁸⁹ ŠÁMAL P. a kol.: Trestní řád, komentář 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 4700 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 465 – 0, s. 1501

³⁹⁰ VOKUŠ J., Zveřejněné informace 2019: Protiprávní činy páchané dětmi a trestná činnost páchaná na dětech [online]. 24. 5. 2019 [cit. 30. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/protipravni-ciny-pachane-detmi-a-trestna-cinnost-pachana-na-detech.aspx>

³⁹¹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 9. 1993 sp. zn.: 7 To 181/93

³⁹² Zák. č. 265/2001 Sb.

³⁹³ Zák. č. 141/1961 Sb., §102(1)

³⁹⁴ Závazný pokyn policejního prezidia ze dne 21. 1. 2002, kterým se upravuje systém práce a postupy příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži, čl. 1(1) i

³⁹⁵ Zák. č. 45/2013 Sb §20(2)

³⁹⁶ VOKUŠ J., Zveřejněné informace 2019: Protiprávní činy páchané dětmi a trestná činnost páchaná na dětech [online]. 24. 5. 2019 [cit. 30. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/protipravni-ciny-pachane-detmi-a-trestna-cinnost-pachana-na-detech.aspx>

³⁹⁷ Závazný pokyn policejního prezidia ze dne 21. 1. 2002, kterým se upravuje systém práce a postupy příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži, čl. 1(1) i

Jak již bylo výše uvedeno, aby výslech nevyvolával v dítěti úzkost a další nepříjemné pocity, měl by probíhat ve speciálních výslechových místnostech, upravených přímo pro výslechy zvláště zranitelných obětí.³⁹⁸ Taková místnost by měla vzbuzovat v dítěti pocity klidu a bezpečí a měla by pomoci navázat kontakt mezi vyslychajícím a dítětem.³⁹⁹ Za tímto účelem jsou v České republice po vzoru jiných evropských států budovány od roku 2004 tzv. speciální výslechové místnosti.⁴⁰⁰ Tyto místnosti mají zcela odlišné vybavení od strohých výslechových místností na policejních stanicích. Jsou uzpůsobeny pro potřeby výslechu dětí a zvláště zranitelných osob. To znamená, že obsahují dětské hračky, knížky, uklidňující obrazy, pohodlný nábytek a další uklidňující a nerušivé elementy. Přitom jsou vybaveny kvalitním technickým vybavením, aby mohl být proveden přesný audiovizuální záznam celého výslechu.⁴⁰¹ Osoby, které se výslechu musí obligatorně účastnit, jej mohou pozorovat v přímém přenosu z vedlejší místnosti. Tím je ošetřeno, že v jedné místnosti bude co nejméně osob a výslech bude probíhat plynuleji. Pro jednání s dětmi jsou také výslechové místnosti vybaveny demonstračními pomůckami např. panenky Jája a Pája. Tyto panenky, které mají na sobě sekundární pohlavní znaky, slouží pro znázornění průběhu viktimizace jednodušší a méně náročnou formou pro menší děti. Na panenkách jsou znázorňovány situace, které dítě neumí nebo nechce samo popsat.⁴⁰²

Je nepopíratelně správné, že zákonodárce pomýšlel na to, že dětské oběti mravnostní kriminality si zaslouží jiný, specifický přístup v průběhu trestního řízení. Ustanovení v právním řádu ohledně jednání s dětmi jsou poměrně dobře strukturovaná, a pokud budou důsledně dodržována, dojde k výrazné minimalizaci rizik, že bude dítě vystaveno druhotné újmě. Je ale opět jen na OČTŘ, jak důsledně budou dbát na jejich dodržování. Zároveň by měly vždy dbát na to, aby byl každý jednotlivý případ individuálně posouzen a k oběti tak bylo přistupováno.

³⁹⁸ Zák. č. 45/2013 Sb §20(2)

³⁹⁹ ČÍRTKOVÁ L., Forezní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4, s. 335

⁴⁰⁰ MVČR, Odbor prevence kriminality, Specifické programy prevence kriminality [online]. 5. 5. 2021 [cit. 30. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/specificke-programy-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>

⁴⁰¹ OPK MV, ÚSKPV, Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro zvláště zranitelné oběti trestných činů (2018) [cit. 30. 5. 2021]

⁴⁰² CHMELÍK J., Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, Praha: Portál, 2003, 201 s., ISBN 80 – 7178 – 739 – 6, s. 126

Závěr

Hlavním cílem této práce bylo představit rizika, která pro oběti trestných činů představuje trestní řízení z hlediska sekundární viktimizace. Poukázat na specifické situace, které v průběhu trestního řízení vznikají a které jsou pro oběti trestných činů nejen složité, ale hlavně i nebezpečné, neboť jim mohou způsobovat sekundární újmu. Zároveň autorka chtěla poukázat na mezery a nedostatky, které současná legislativní ochrana obětí obsahuje.

Posun, který v této oblasti za poslední roky nastal, je samozřejmě nezanedbatelný a velice důležitý. Stejně důležité je ale neustrnout na místě a neustále na rozvoji ochrany obětí nejen před sekundární viktimizací pracovat. Dalo by se říci, že momentálně český právní řád obsahuje poměrně kvalitní legislativní základ, který se ale musí dále rozvíjet a především zdokonalovat. Je třeba více dbát na to, aby byla ustanovení, která slouží na ochranu před sekundární viktimizací, striktně dodržována, a zároveň se nebát častěji používat i další možnosti, které právní řád nabízí, a které byly popsány v poslední kapitole této práce. Jedná se tak o úpravu práv obětí na informace nebo výraznější podporu a tlak na to, aby byly častěji využívány speciální výslechové místnosti.

S tím souvisí i otázka, zda by nebylo vhodné zavést povinná školení, a to minimálně pro ty orgány činné v trestním řízení, které s oběťmi pravidelně jednají a jejichž přístup je pro oběti naprosto klíčový. I kdyby byl právní řád z hlediska ochrany obětí dotažen k naprosté dokonalosti, stále existuje vliv lidského faktoru, který nesmí být opomíjen. I za situace, že budou všechna pravidla správně nastavena, nebudou oběti chráněny, pokud tato pravidla nebudou nejen dodržována, ale například ani správně vykládána.

Přestože se autorka primárně zaměřila na sekundární viktimizaci, kterou obětem působí orgány činné v trestním řízení, nemělo by se ani zapomínat, na to že oběť je vystavována vlivům dalších osob, které na ni mohou působit negativně nebo jí naopak pomoci, aby se s trestným činem vyrovnala. I jejich přístup je pro oběť důležitý a legislativa by je neměla opomíjet. Jedná se především o neziskové organizace, které se oběťmi trestných činů zabývají. Je na místě více propojit fungování těchto organizací s trestním řízením, předávat kontakty obětem a umožnit jim, aby oběť trestním řízením provedly.

Autorka věří, že ve své práci vystihla nejen nejčastější úskalí jednání s oběťmi, ale také vyvrátila a vysvětlila hojně rozšířené mýty, které ovlivňují pohled na oběti trestné činnosti.

Tyto mýty mnohdy vycházejí z nezkušenosti a také z toho, jak je lidstvo nastaveno, tedy že je ve společnosti od přírody zakotvena víra ve spravedlivý a dokonalý svět. Jediným řešením, jak se těchto mýtů zbavit, je edukace společnosti, jaké je to opravdu být obětí trestného činu, co oběti skutečně očekávají a jak viktimizace nejčastěji probíhá. Například velkým problémem je stereotypní představa znásilnění. Představa znásilnění cizím a zlým pachatelem za aktivní obrany oběti nutí společnost znevažovat buď znásilnění vztahová, nebo znásilnění vykonaná na pasivní oběti. A přitom je těchto znásilnění drtivá většina, a navíc na obětech zanechávají většinou horší psychické následky, protože se musí vyrovnávat s traumatem zrady, kdy jim bylo nepochopitelně ublíženo ze strany blízkého člověka. A nemůže být pak moc velkým překvapením, že tato oblast se stále potýká s velkým množstvím latentní kriminality.

Autorka do své práce zahrnuje zkušenosti lidí, kteří se s oběťmi skutečně setkávají a vědí, co je pro ně největším rizikem. V diplomové práci jsou zohledněny zkušenosti nadporučíka PČR, který se zabývá mravnostní kriminalitou, a také zkušenosti lidí pracujících v neziskových organizacích, které jsou zaměřeny na pomoc obětem. Autorka se pokusila obrátit na Krajský soud v Praze a na Městský soud v Praze s žádostí, zda by jí pro účely této práce mohly být poskytnuty anonymizované soudní spisy nebo protokoly z hlavního líčení. Bohužel tyto žádosti byly opakovaně zamítnuty, a tak jako podklady pro kapitolu, která se zaměřovala na úskalí hlavního líčení a rozhodnutí soudu v trestních věcech v této oblasti, sloužila odborná literatura, výzkumy pod záštitou Úřadu vlády České republiky a Institutu pro kriminologii a sociální prevenci a také projekt Jaktrestáme.cz, který vznikl ze spolupráce skupiny doktorandů PF UK, CERGE – EI a datového novináře.

Během zpracovávání diplomové práce se autorce svěřil jeden z jejích blízkých kamarádů, že byl také obětí vztahového znásilnění. Pro účely této diplomové práce vyplnil anonymizovaný dotazník, ve kterém se svěřil, že stereotypy ohledně sexuální kriminality pociťuje ještě silněji, protože je muž. Tento rozhovor autorce připomněl jednu velice významnou skutečnost, a to, že obětí trestného činu, zvláště takto strašného, se může stát úplně každý. A nikdo by neměl viktimizaci jiného znevažovat, zlehčovat nebo oběť očeňovat. Snad tato diplomová práce trochu zlepší povědomí lidí o tom, jaké je to být obětí sexuálně motivovaného trestného činu a čím si tyto oběti musejí procházet.

Práce je rozčleněna do čtyř kapitol. Na začátku práce je obecně představen vývoj právní úpravy ochrany obětí v našem právním řádu. Je poukázáno i na vliv Evropské Unie, která přijala několik rozhodnutí, která musela být implementována do našeho právního řádu, a která ovlivnila současné znění zákona o obětech.

Následující kapitola je věnována seznámení s nejdůležitějšími pojmy, se kterými autorka pracuje a které jsou opakovaně zmiňovány v celé práci. Jak už vyplývá z názvu, jedná se o: sekundární viktimizaci, oběť, sexuálně motivované trestné činy a OČTŘ. Každý z termínů byl definován s odkazy na odbornou literaturu k dané problematice, a zároveň na český právní řád.

Třetí kapitola je věnována opakovaně zmiňovaným stereotypům nejen ohledně obětí, ale i ohledně samotného znásilnění. Dle autorčina názoru jsou právě tyto mýty důvodem, proč jsou oběti sexuální trestné činnosti opakovaně vystavovány druhotné újmě a proč je s nimi v průběhu trestního řízení neadekvátně zacházeno. Z tohoto důvodu se jim rozhodla věnovat celou kapitolu, ve které každý z jednotlivých mýtů objasnila a vyvrátila. Podkladem pro tuto kapitolu posloužil i dotazník vyplněný samotnou obětí.

V poslední kapitole je podrobně rozebráno celé trestní řízení krok za krokem z pohledu oběti. Nejprve je představeno předsoudní stádium trestního řízení a s tím související rizika. Postupně je vysvětleno, kdy může být oběť sekundárně viktimizována, a to při oznámení trestného činu, nedostatečným nebo nesprávným poučením a během výslechu. Na závěr tohoto oddílu je popsáno, jak obecně by měl člověk s obětí jednat, a to z hlediska verbální i neverbální komunikace. Další část kapitoly se věnuje části trestního řízení, která probíhá před soudem. Čtenář je seznámen s průběhem hlavního líčení, opět s tím, kdy nejvíce hrozí sekundární viktimizace, ale zároveň i s možnostmi, která náš právní řád nabízí na ochranu obětí a které nejsou dosud dostatečně využívány. Závěr práce je věnován specifikům, která obnáší jednání s oběťmi, které jsou mladší 18 let. Tato část se zabývá převážně odlišnostmi od jednání s dospělou obětí.

Seznam zkratek

BKB	Bílý kruh bezpečí, o.s.
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
IKSP	Institut pro kriminologie a sociální prevenci
Listina	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práva a svobod, v aktuálním znění
MV	Ministerstvo vnitra
občanský zákoník	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
OČTŘ	Orgány činné v trestním řízení
OSN	Organizace spojených národů
OSPOD	Orgán sociálně – právní ochrany dítěte
PČR	Policie České republiky
PTSP	Posttraumatická stresová porucha
SKPV	Služba kriminální policie a vyšetřování
SVM	Speciální výslechová místnost
TČ	Trestný čin
trestní řád	Zákon č. 141/1961 Sb, Zákon o trestním řízení soudním
trestní zákoník	Zákon č. 40/200 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb, Zákon o trestním řízení soudním
TZ	Zákon č. 40/200 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů

UNICRI	United Nations Interregional crime and justice resech institute – Výzkumný institut pro meziregionální zločin a spravedlnost OSN
ÚS	Ústavní soud
Ústava ČR	Ústavní zákon č. 1/1993., Ústava České republiky
zákon o obětech	Zákon č. 43/2012 Sb., zákon o obětech trestných činů a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů
zákon o PČR	Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky
zákon o sociálních službách	Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
ZSVM	Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Seznam použitých zdrojů

Seznam použitých právních předpisů

Zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

Ústavní zákon č. 1/1993., Ústava České republiky

Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

Zák. č. 283/1993 Sb., Zákon o státním zastupitelství

Rámcové rozhodnutí Rady ze dne 15. března 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV), OJ. L 82, 22. 3. 2001, s. 1-4.

Zák. č. 265/2001 Sb., Zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony

Zák. č. 6/2002 Sb., Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů

Zák. č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Zák. č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky

Zák. č. 418/2011 Sb., Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim

Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV, Úř. věst. L 315, 14. 11. 2012, s. 57-73.

Zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

Zák. č. 77/2015 Sb., Zákon, kterým se mění zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, a další související zákony

Zák. č. 56/2017 Sb., Zákon, kterým se mění zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů), ve znění zákona č. 77/2015 Sb., a další související zákony

Vnitřní právní přepisy

Závazný pokyn policejního prezidia ze dne 21. 1. 2002, kterým se upravuje systém práce a postupy příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování kriminality dětí a trestné činnosti páchané na mládeži

Seznam použité literatury

ČÍRTKOVÁ L., Forenzní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 439 s., ISBN 978 – 80 – 7380 – 213 – 4

ČÍRTKOVÁ L., Policejní psychologie, Praha: Portál, 2000, 254 s., ISBN 80 – 7178 – 475 – 3

ČÍRTKOVÁ L., Policejní psychologie, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, 309 s., ISBN 80 – 86898 – 73 – 3

ČÍRTKOVÁ L., VITOUŠOVÁ P., a kol. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů příručka pro pomáhající profese, Praha: Grada, 2007, 191 s., ISBN 978 – 80 – 247 – 2014 – 2

ČÍRTKOVÁ L., Viktimologie pro forenzní praxi, Praha: Portál, 2014, 160 s., ISBN 978 – 80 – 262 – 0582 – 1

FRA, EUROPEA UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS, Sanctions that do justice: Justice for victims of violent crime, Part III., Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, 50 s., ISBN 978 – 92 -9474 – 353 – 4

GILLERNOVÁ, I., BOUKALOVÁ, H. a kol. Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie, Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80 – 246 -1293 – 3

GŘIVNA T., SCHEINOST M., ZOUBKOVÁ I., Kriminologie., Praha: Wolters Kluwer, 2014, 536 s., ISBN 978 – 80 – 7478 – 614 – 3

GŘIVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Zákon o obětech trestných činů. Komentář. 1. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 563 s., 2014

GŘIVNA T., ŠÁMAL P., VÁLKOVÁ H., a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 791 s., 2020

GŘIVNA, T., VÁLKOVÁ, H. Postavení a práva obětí trestných činů po novele č. 56/2017 Sb. s účinností k 1. 4. 2017. Trestněprávní revue. 2017, č. 9, s. 195

CHMELÍK J., Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita, Praha: Portál, 2003, 201 s., ISBN 80 – 7178 – 739 – 6

JELÍNEK J., GŘIVNA T., Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu, Praha: Leges, 2012, 251 s., ISBN 978 – 80 – 87576 – 39 -7

JEŽKOVÁ V., Jen ano je ano: Trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017, 55 s., ISBN 978 – 80 – 904564 – 9 – 5

JEŽKOVÁ V., Jen ano je ano: Trestný čin znásilnění ve světle Istanbulské smlouvy, Praha: Nakladatelství Karolinum, 2017, 55 s., ISBN 978 – 80 – 904564 – 9 – 5, s. 24

KOVÁŘ P., Sexuální agrese: znásilnění z pohledu medicíny a práva, Praha: Maxdorf, 2008, 292 s., ISBN 978 – 80 – 7345 – 161 – 5

KUCHTA J., VÁLKOVÁ H. a kol.: Základy kriminologie a trestní politiky. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2005, 544 s., ISBN 80 – 7179 – 813 – 4

MUSIL J., KONRÁD Z., SUCHÁNEK J., Kriminalistika, Praha: C. H. Beck, 2004, 583 s., ISBN 80 – 7179 – 878 – 9

RYAN W., Blaming the victim, Vintage Books, 1976, 351 s., ISBN: 978 - 09 Praha: C. H. Beck, 2004, 583 s., ISBN 978 – 03 – 9472 – 226 – 9

ŠÁMAL P. a kol.: Trestní zákoník, komentář 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012 3614 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 425 – 5

ŠÁMAL P. a kol.: Trestní řád, komentář 7. vydání, Praha: C. H. Beck, 2013 4700 s., ISBN 978 – 80 – 7400 – 465 – 0

VELIKOVSKÁ M., Psychologie obětí trestných činů, Grada Publishing a.s. 2016, 168 s., ISBN 978 – 80 – 271 -9172 – 7

Seznam použitých článků

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, Oddělené čekací prostory u soudů pro oběti trestných činů, In: Bulletin advokacie: odborný časopis české advokacie [online], č. 9/2003 [cit. 10. 5. 2020], ISSN 1210-6348, str. 89, Dostupné z: https://www.cak.cz/assets/files/183/BA_03_09.pdf

CAMPBELL R. What really happened? A validation study of rape survivors' help – seeking experiences with the legal and medical systems, In: Violence and victims, Springer Publishing Company, 2005 Vol. 20, No. 1, ISSN: 1945 - 7073

ČÍRTKOVÁ L., Vybrané poznatky o obětech sexuálního násilí, In: Právo a rodina, Praha: Wolters Kluwer a.s., 2021, č. 5/2021, s. 24, ISSN: 1212-866X

HRDÁ L., Nízké tresty pro sexuální násilníky ničí víru ve spravedlivý svět, 12. 6. 2020, In: heroine, ©2021 Partners media, ISSN 2694 – 7072, Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/2566-nizke-tresty-pro-sexualni-nasilniky-nici-viru-ve-spravedlivy-svet>

JELÍNEK J., PELC V., Zákon o obětech trestných činů – jeho nedostatky a možnosti řešení. In: Bulletin advokacie: odborný časopis české advokacie [online], 11. 12. 2015 [cit. 10. 5. 2020], ISSN 1210-6348, Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/zakon-o-obetech-trestnych-cinu-jeho-nedostatky-a-moznosti-reseni>

MCKINLEY C. J., Vicious Assault Shakes Texas Town, In: The New York Times [online]. 8. 3. 2011 [cit. 6. 4. 2021]. ISSN 1553 - 8095 Dostupné z: https://www.nytimes.com/2011/03/09/us/09assault.html?_r=0

VIKI G. T., ABRAMS D., MASSER B., Evaluating Stranger and Acquaintance Rape: The Role of Benevolent Sexism in Perpetrator Blame and Recommended Sentence Length, In: Law and Human Behaviour, Springer, 2004, Vol. 28, No. 5, ISSN 1573 – 661X, Dostupné z: <file:///C:/Users/Kockovi/Desktop/Diplomka/Evaluating-stranger-and-acquaintance-rape-The-role-of-benevolent-sexism-in-perpetrator-blame-and-recommended-sentence-length.pdf>

Seznam použitých internetových zdrojů

ALVAZZI DEL FRATE A., VAN KESTEREN J., Criminal Victimization in Urban Europe, In: UNICRI, Turin [online]. 2000 [cit. 19. 5. 2021]. Dostupné z: https://wp.unil.ch/icvs/files/2012/11/Table_ECE.pdf

BÁRTOVÁ G., Jak vznikala kampaň Stop násilí na ženách aneb cesta do hlubin duše aktivistky, In: Amnesty International Česká republika [online], © Amnesty International Česká republika, 20. 10. 2015 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/zprava/1412/kampan-stop-nasili-na-zenach-finisuje>

BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ, Svědek trestného činu [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/pomoc-obetem/svedek-trestneho-cinu/>

ČECHOVÁ J., JANDOVÁ H., Stop znásilnění – Analýza stavu pomoci obětem znásilnění v České republice, IN: Persefona o.s. [online], © Persefona 2015, 20. 10. 2015 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: http://www.persefona.cz/source/pdf/analyza_Stop_znasilneni.pdf

DRÁPAL J., CIBULKA J., SVITÁKOVÁ K., ŠOLTĚS M., aplikace jaktrestame.cz [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: https://jaktrestame.cz/aplikace/#appka_here

INTERNATIONAL CRIME VICTIM SURVEY [online], ICVS: ©2021 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://wp.unil.ch/icvs/statistics/>

KRISTKOVÁ V., LANGHANSOVÁ H., MATIAŠKO M., Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení: Právní analýza a návrhy systémových změn, In: Liga lidských práv: odborný časopis české advokacie [online], Brno, 14. 2. 2007 [cit. 19. 5. 2021], Dostupné z: https://new.llp.cz/wp-content/uploads/Legislativni_ochrana_obeti_trestnych_cinu_pred_druhotnou_viktimizaci_a_prava_obeti_na_soukromi_behem_trestniho_rizeni.pdf

MARCOTTE A., Defense Attorney Blames 11-Year-Old Rape Victim Because That's His Job, In: Slate [online], 29. 11. 2012 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://slate.com/human-interest/2012/11/cleveland-texas-rape-case-defense-attorney-calls-pre-teen-victim-a-spider-but-that-s-his-job.html>

MVČR, Odbor prevence kriminality, Specifické programy prevence kriminality [online], 5. 5. 2021 [cit. 30. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/specificke-programy-prevence-kriminality.aspx?q=Y2hudW09Ng%3D%3D>

SCHRIMMER D., Zveřejněné informace 2019: Statistika k trestnému činu znásilnění 2010 - 2018 [online]. 8. 10. 2019 [cit. 30. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/statistika-k-trestnemu-cinu-znasilneni.aspx>

THE FAWCATT SOCIETY 2020, Fawcett society report – Sounds Familiar [online]. 20. 1. 2017 [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.fawcettsociety.org.uk/News/fawcett-report-hostility-complacency-blame-culture-against-women>

trestni-rizeni.com, O trestním právu srozumitelně“ Orgány činné v trestním řízení [online]. www.trestni-rizeni.com: ©2006-2021 [cit. 31. 3. 2021]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/vyklad-pojmu/organy-cinne-v-trestnim-rizeni>

VALEŠOVÁ K., Sekundární viktimizace obětí trestných činů a jak jí předcházet [online], 6. 11. 2020, © EPRAVO.CZ [cit. 31. 3. 2021]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/sekundarni-viktimizace-obeti-trestnych-cinu-a-jak-ji-predchazet-112102.html>

VAN DIJK J.J.M., Introducing victimology. In: Caring for Crime Victims – Selected proceedings of the 9 International Symposium on Victimology [online], 1999 [cit. 10. 2. 2021], 1881798143, p. 1- 12 Dostupné z: <https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1411974/INTRODUC.PDF>

VICTIM SUPPORT, Going to court [online], [cit. 6. 4. 2021]. Dostupné z: <https://www.victimsupport.org.uk/going-court/>

VOKUŠ J., Zveřejněné informace 2019: Protiprávní činy páchané dětmi a trestná činnost páchaná na dětech [online]. 24. 5. 2019 [cit. 30. 5. 2021]. Dostupné z: <https://www.policie.cz/clanek/protipravni-ciny-pachane-detmi-a-trestna-cinnost-pachana-na-detech.aspx>

Seznám použité judikatury

Birutis a ostatní proti Litvě, Rozsudek ESLP ze dne 28. 3. 2002, č. stížnosti 47698/99 a 48115/99

Nález pléna Ústavního soudu ČR ze dne 12. 10. 1994, sp. zn.: Pl. 4/1994

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR, č. R 97/1955 Sb.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 15. 2. 1980, sp. zn.: 11 To 62/1979

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 3. 2014 č.j. 11 Tdo 294/2014 – 15

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 9. 1993 sp. zn.: 7 To 181/93

Seznam ostatních zdrojů

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů ze dne 9. 11. 2015 [PSP, tisk 617/0]

„Co potřebují oběti trestného činu znásilnění?“ [odborný seminář], seminář konaný pod záštitou členů ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny JUDr. PhDr. Zdeňka ONDRÁČKA, Ph.D. a prof. JUDr. Heleny VÁLKOVÉ, CSc., ve spolupráci s Bílým kruhem bezpečí, Praha PS, 20. 2. 2017,

Hlavní líčení u Městského soudu v Praze v řízení vedeném pod sp. zn.: 49 T 11/2016 MVČR, Odbor prevence a kriminality, Evidenční list využití SVM za rok 2020

IKSP, Výzkum pro členy RVPPK Násilné kriminality v ČR, 2012 – 2015, č. VG20122014084, výstupy ke dni 16. 6. 2015

MVČR, Odbor prevence a kriminality, Seznam speciálních výslechových místností k 1. 4. 2021

OPK MV, ÚSKPV, Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro zvlášť zranitelné oběti trestných činů (2018) [cit. 30. 5. 2021]

Příloha č. 1

Přepis rozhovoru s npor. Mgr. Kateřinou Kofroňovou ze dne 8. 4. 2021

1. Jak vnímáte ochranu obětí trestných činů před sekundární viktimizací v rámci trestního řízení?

Ochranu v rámci trestního řízení vnímám jako dostatečnou, protože si musíme uvědomovat, že je důležité, aby byly v rámci řízení dodrženy všechny zásady, zejména pak aby byl proces spravedlivý i pro obžalovaného.

2. Jaká jsou specifika jednání s oběťmi mravnostní kriminality?

Jak se to vezme, celkově v řízení žádná velká specifika nevidím. Samozřejmě, co se týká výslechu, tak ten musí probíhat citlivě než s obětí jiné kriminality. Obecně jsou tyhle výslechy delší, opatrnější, oběti je více vysvětlováno, proč se ptáme na hodně osobních otázek. Je důležité taky jednat s obětí opatrně, jinak se zasekne a už nám nic neřekne.

3. Jaké jsou podle Vás největší limity ochrany před sekundární viktimizací?

Žádné velké limity nevidím, ale jak už jsem řekla, musíme řízení přizpůsobit tomu, aby byla zachována práva obou stran a řízení bylo spravedlivé.

4. Jaké je obecné povědomí, jak by se mělo správně přistupovat k obětem?

Celkově si myslím, že v rámci PČR je dostatečné. Máme zde přímo osoby, které mají zkušenosti s mravnostní kriminalitou.

5. S jakými instituty ochrany před sekundární viktimizací se při své práci běžně setkáváte? Které se užívají běžně? Které se naopak užívají velmi výjimečně? A kterých práv na ochranu před sekundární viktimizací využívají samy oběti (např. výslech osobou opačného pohlaví, zabránění kontaktu s podezřelým)?

Velmi často oběti využívají práva skrýt své kontaktní údaje, samozřejmě z pochopitelných důvodů nelze vždy úplně skrýt identitu oběti nebo svědka, neboť ten musí být pro soud dohledatelný. Institut utajeného svědka je využíván minimálně, protože v takových případech se musí prokázat, že svědkovi skutečně hrozí vážné ohrožení života nebo zdraví.

Velice často si oběti zvolí zmocněnce, aby se nemusely účastnit všech úkonů. Naproti

tomu jen málokterá oběť využije možnosti mít s sebou důvěrníka. Zmocněnec nebo i státní zástupce se pak starají, aby se oběť nemusela znovu potkávat s pachatelem. U nás se to neděje, protože když plánujeme výslechy, tak si hlídáme, aby se oběť a pachatel nepotkali. Například když má pak dojít k rekognici, je pro nás i důležité, aby se neviděli předem, neboť jinak nelze ten úkon provést. Složitější je to pak u soudu, ale to je potřeba se obrátit přímo na soudy, jaké s tím mají zkušenosti.

Ohledně výslechu osobou pohlaví, které si zvolí, je to složitější. Samozřejmě pokud je to v našich silách, tak oběti vyhovíme, ale ze zkušenosti víme, že je lepší, pokud oběť vyslechne i osoba jiného pohlaví, která má s takovou problematikou zkušenosti, než osoba pohlaví, které vyhovuje oběti, ale zároveň obvykle řeší třeba majetkovou kriminalitu. Prvotní úkony musí v těchto případech být provedeny neodkladně, a pokud nemá nikdo takový službu, je lepší, když s obětí jedná někdo se zkušenostmi. Samozřejmě, ale pokud to možné je, tak vyhovíme.

Co se týká speciálních místností na výslech, tak těch máme několik a zpravidla tam probíhají výslechy pohlavního zneužívání. Ale opět záleží na případě, pokud je pohlavně zneužitá čtrnáctiletá holka, která vypadá na sedmnáct, klukem který je v jejím věku a evidentně dala k sexu souhlas a jedinou překážkou je zde jejich věk, tak v takovém případě lze výslech provést normálně. Ale jinak jsou u dětí běžně využívány speciální výslechové místnosti.

6. Jsou oběti dostatečně poučovány o svých právech?

S poučováním je to složitější. Poučování obětí je povinné v poměrně značném rozsahu, konkrétně je to text drobným písmem na 8 A4. Tohle ale nemůžete říct rozrušené oběti, když vám přijde nahlásit trestný čin nebo hned po něm. Nejenže si z toho nic neodnese, ale ještě jí to množství informací může způsobit šok. Navíc oběti po znásilnění je jedno, že si může požádat o peněžitou pomoc.

Probíhá to tak, že oběti je předáno poučení v písemné podobě a zároveň jsou poučeny o nejdůležitějších informacích, které nepočkají. Zejména to je poučení o právu, aby byly skryty její osobní údaje, že má právo nechat se zastoupit zmocněncem a taky že má právo na důvěrníka, aby s ní mohl jít k různým úkonům. Následně je jí předán kontakt na osobu, která řeší její případ, ať si doma v klidu přečte celé písemné poučení

a v případě, že by něčemu nerozuměla, ať se na nás kdykoli obrátí.

Co se týká odkazování na neziskové organizace na pomoc obětem TČ, to zpravidla neděláme.

7. Jak probíhá výslech oběti mravnostní kriminality? A stává se často, že je takový výslech třeba opakovat?

Tak takový výslech je samozřejmě delší a složitější. Je potřeba s obětí jednat citlivě, protože v rámci výslechu jsou probírána hodně osobní a citlivá témata. Výslech je skoro vždy opakován několikrát. Poprvé je oběť vyslechnuta, když přijde čin nahlásit, to samozřejmě probíhá bez soudce, protože je potřeba výslech provést neprodleně. A pak je vyslechnuta opakovaně, protože je potřeba, aby mohl obhájce pachatele oběti klást doplňující otázky. Pokud by byla oběť vyslechnuta jen jednou a pak by takový výslech byl u soudu přehrán na videozáznamu, tak by jej obhájce určitě napadl a oběť by se stejně musela vyslýchat znovu. Je tak lepší ji vyslechnout několikrát, mít od obhájce předem sepsané otázky, aby nebylo porušeno právo na obhajobu.

8. K jakým formám sekundární viktimizace obětí sex násilí v kontaktu s PČR dochází relativně často? (odmítnutí přijmout TO, zpochybňování věrohodnosti, bagatelizace újmy, očerňování oběti, kladení nepatřičných otázek např. po sex anamnéze...)

Ze strany PČR s tímto nemám zkušenosti a myslím si, že k tomu nedochází. Velkým problémem jsou v tomhle obhájci pachatelů, kteří se samozřejmě mohou účastnit výslechů a klást oběti otázky. V případech, kde je to citlivé, tak si necháme od obhájce sepsat seznam otázek na papír a otázky, které jsou mimo, jsou nepřipustné, jsou pak zamítnuty. Stejně tak návodné otázky nebo otázky, které přikládají vinu oběti.

9. Jaké mýty o obětech sex násilí jsou u policistů relativně rozšířené?

S žádnými se nesečkávám, jako příklad bych i uvedla, že v praxi vyšetřuje i případy znásilněných prostitutek. Problémem je pak spíš obhajoba.

10. Probíhají pravidelně školení zaměřená na jednání policistů s oběťmi sexuálního násilí?

Ne, žádná školení zaměřená primárně na oběti trestných činů pravidelně neprobíhají. Máme školení v rámci celoživotního vzdělávání a tam se příležitostně objeví školení s tímto zaměřením, ale není to nic povinného, takže spíš pro lidi, kteří o to mají zájem a chtějí se v této oblasti nadále vzdělávat. A měli jsme školení na používání speciálních místností.

11. Jaké máte zkušenosti se vztahovými znásilněními, jsou časté?

Ano, vztahová znásilnění jsou poměrně častou záležitostí, ale z 90 % jsou jako součást domácího násilí, dlouhotrvajícího týrání nebo špatným vyvrcholením rozvodu nebo rozchodu. Pokud není součástí domácí násilí, tak je ale problém, že oběti musí udělit souhlas s trestním stíháním. Většina těchto případů končí tím, že oběti buď souhlas neudělí, nebo ho vezmou zpátky.

Příloha č. 2

Dotazník vyplněný prezidentkou (1.) Bílého kruhu bezpečí a (2.) právníčkou organizace Persefona

1. Je dle Vaší zkušenosti vysoké riziko, že oběti sexuálních trestných činů budou během trestního řízení viktimizovány?

(1.) Pokud máte na mysli riziko sekundární viktimizace, tak ano. Snížit toto riziko lze oznamováním sexuálních trestných činů na specializovaných útvarech (SKPV) a nikoli na místním oddělení.

(2.) Bohužel musím konstatovat, že u našich klientů se s viktimizací v procesu trestního řízení setkáváme velice často. Jednak v důsledku nastavení systému trestního řízení, kdy opakovaně musí vypovídat o prožitém násilí se všemi detaily, a také z důvodu ne vždy empatického přístupu zúčastněných orgánů. Připouštím ale, že naše z velké části špatné zkušenosti můžou být spojené s tím, že v situacích, kdy vše jde bez problémů, oběti necítí potřebu vyhledat další pomoc, třeba v naší organizaci.

Největší rizika sekundární viktimizace tkví v tom, že pro oběti je hodně zatěžující nutnost na výslechu opakovaně převyprávět průběh celého vyšetřovaného činu, i přes to, že už o jeho průběhu byly jednou, nebo i dvakrát vyslechnuté, případně trestní oznámení podaly písemně a vše v něm detailně popsaly. Také se setkávají s nevhodnými nebo necitlivými poznámkami či otázkami.

2. Funguje mezi orgány činnými v trestním řízení obecné povědomí, jak by měly k obětem přistupovat a čeho se vyvarovat?

(1.) Policisté jsou proškoleni o přístupu k obětem v rámci základní přípravy, jsou povinni plnit zákonem stanovené povinnosti (z.č. 45/2013 Sb.). Státní zástupci si rovněž musí osvojit platné právní normy, totéž soudci. Posledně jmenovaní však nejsou povinni se školit. Ptáte-li se na obecné povědomí, pak bych rozlišila, lepší je v tom, jak k obětem přistupovat, menší v tom, čeho se vyvarovat.

(2.) Řekla bych, že je to hodně individuální – někdo k obětem přistupuje citlivě a i nepříjemné otázky klade ohleduplně, někdy se klientky setkávají s opačným přístupem. Rozhodně ale nemůžu tvrdit, že všichni přistupují k obětem sexuálních

trestných činů tak, aby jim svým přístupem nezpůsobili další nebo dokonce ještě větší újmu. Zda je to ale způsobeno tím, že nemají povědomí, jak k obětem přistupovat, nedovedu posoudit.

3. Jsou oběti v trestním řízení vystaveny stereotypům a mýtům (blaming the victim, mýty o pravém znásilnění, zrazování od podání TO) a pokud ano, které jsou nejrozšířenější?

(1.) Zcela určitě jsou, tak jako ze strany veřejnosti, médií i svých nejbližších. Velmi výrazně se na tom například podílejí obhájci obviněných, resp. obžalovaných a někteří soudní znalci. Výrazným stereotypem je retrospektivní hodnocení chování oběti, které je velmi nespravedlivé a zraňující. I bez toho si oběť sama vyčítá řadu věcí, které činu předcházely.

(2.) Bohužel u našich klientů se opakovaně setkáváme s odrazováním od podání trestního oznámení, s předsudky ohledně jejich oblečení, s poukazováním na „lásku“ pachatele k nim apod. Naše klientky nám opakovaně sdělují, že výslech byl pro ně náročný a vyvolal v nich pocit, že něco špatné udělaly ony, ne pachatel.

4. Jsou oběti dostatečně informovány o svých právech v průběhu TŘ?

(1.) Stále nedostatečně.

(2.) Z naší praxe musím říct, že ne. Opakovaně se stává, že o možnosti mít důvěrníka, nebo žádat o bezplatného zmocněnce či výslech osobou stejného pohlaví, neví ani po již absolvovaném výslechu (podání vysvětlení) na policii. Oběti, které se na nás s žádostí o pomoc obrátí, jsou pak o svých právech poučené v rámci prvního kontaktu nebo první konzultace.

5. Využívají oběti některých svých práv na ochranu před sekundární viktimizací dle zákona o obětech (zabránění kontaktu s pachatelem, právo na důvěrníka apod.)?

(1.) Ty oběti, které o takovém právu jsou informovány a umí na něj dosáhnout, takového práva využívají.

(2.)Když oběti dostanou informace o svých právech, dle našich zkušeností je i využívají. Z naší praxe víme především o využívání práva na přítomnost důvěrníka, výslech osobou stejného pohlaví, zabránění kontaktu s pachatelem.

6. Jaký je poměr vztahových znásilnění vůči "pravým znásilněním", a jak je to s podáváním trestních oznámení, pokud oběť znásilní někdo, koho znala?

(1.)Nerozumím otázce. Pokud chcete znát poměr mezi vztahovým znásilněním a znásilněním bez předchozího vztahu mezi obětí a pachatelem (a zde používáte policejní výraz pro tzv. pravé znásilnění), pak jednoznačně a výrazně převažují znásilnění vztahová.

(2.)Statistiku, ve které bychom rozlišovali druhy znásilnění, nevedeme, takže k poměru mezi znásilněním neznámým pachatelem a partnerem se neumím vyjádřit. Co se týče podávání trestního oznámení, naše klientky ve většině případů trestní oznámení podávat nechtějí bez ohledu na vztah k pachateli.

Příloha č. 3

Dotazník vyplnění obětí vztahového znásilnění dne 22. 5. 2021

- 1. Jaký jste měl vztah s pachatelem před spácháním trestného činu? (Tj. Zda to pro vás byl neznámý pachatel a Vy jste byl náhodou obětí?)**

S pachatelem jsme se znali dobře. Byli jsme kamarádi s historií, a tak náš vztah občas přátelství přesahoval a občas zas ne. Nemluvili jsme o tom moc ani v té době, kdy se to dělo, takže můžu sám těžko dělat autoritativní rozhodnutí ohledně povahy našeho vztahu.

- 2. Nahlásil jste trestný čin některému z OČTŘ? Pokud ne, proč?**

OČTŘ jsem nic nehlásil. Nejdříve mě ani nenapadlo, že bych měl. V té době jsem ještě neměl úplně jasno ve svých citech vůči pachateli, a tak jsem nijak do hloubky nepřemýšlel o tom, co se stalo. Že by bylo možné do celé věci zatáhnout OČTŘ jsem si uvědomil až později, když jsem něco podobného slyšel od své kamarádky. Díky tomu jsem začal ve větším detailu rozebírat význam tělesné integrity a souhlasu. Postupem času mi došlo, že jsem tato práva v plném rozsahu přiznával vlastně jen ženám a uvědomil si, že jsem je měl i já.

- 3. Bojíte se sekundární viktimizace ze strany OČTŘ? (Tj. zda Vás bude trestní řízení dále stresovat a způsobovat Vám další újmu?)**

Zde se asi projevují moje osobní zvláštnosti ve vztahu k tomu, co se mi stalo. Pokud jde o rozebírání samotného útoku, tak ten mě nestresuje, a tak by mi primárně další újmu nezpůsobil. S celou událostí jsem se vyrovnal docela rychle a mluvil o ní s útočníkem pouze proto, že si myslím, že by to měla vědět.

O něco úplně jiného by šlo, kdybych ráno po útoku šel na policejní stanici. Bojím se, že by mě nikdo nebral vážně. Myslím si, že by se mě snažili odradit od podání trestního oznámení, protože se mi nic nestalo, a protože by si chtěli ušetřit práci. Zároveň by mě velice mrzelo, že bych svého útočníka dostal do problémů, protože ho mám pořád celkem rád.

Kdyby se mi něco podobného stalo teď, tak bych kontaktoval OČTŘ pouze v případě, že by můj útočník potřeboval udělit lekci a jiné tresty by na něj nefungovaly.

4. Čeho se konkrétně nejvíce obáváte ze strany OČTŘ, popř. v rámci celého trestního řízení?

Nemůžu úplně říct, že bych se něčeho bál. Jelikož trochu rozumím fungování trestního řízení, tak vím, že bych se postupu v souladu s právem časem domohl. Bylo by však pro mě dost nepříjemné, že i když mě právo chrání, tak si to OČTŘ často neuvědomují kvůli celospolečenskému pohledu na tuto problematiku. Bylo by strašně rozčilující a únavné přesvědčovat každou úřední osobu, že jsem opravdu obětí a že nehodlám zachovat jako „chlap“ a nechat to bejt.

5. Myslíte si, že specifika toho, co se Vám stalo, jsou zatížena stereotypy? Pokud ano, tak jakými?

Jsem si tím jistý. Jelikož jsem celou událost v poslední době znovu probíral s útočníkem, tak jsem se velice obecně zmínil několika dalším lidem a pokaždé jsem se setkal s nepochopením. Jako by se něco podobného prostě nemohlo stát. Jako kdyby to nebylo logicky možné. „Proč jsi s tím něco neudělal?“ byla standardní překvapená reakce. Zdá se, že podle tohoto stereotypu nejde, aby žena znásilnila muže.

6. Setkal jste se někdy s takovými stereotypy?

Často. Nestýkám se moc s lidmi, kteří by to říkali nahlas, ale vyplývá to z drobností, které lidé říkají. Je to součástí celospolečenského pohledu na maskulinitu.

7. Co by Vám pomohlo k tomu trestný čin znásilnění nahlásit?

Jak už jsem psal v otázce 3, musel bych mít pocit, že je celou věc třeba ukázat veřejně, aby bylo spravedlnosti učiněno za dost. Jinak by bylo velice prospěšné, kdyby se o této problematice ve společnosti více mluvilo. Nemyslím si totiž, že toto lidé dělají schválně. Chovají se jen podle obecných zvyklostí a na své chování dále nereflektují. Kdyby se ale na základě vnějších podnětů nad ním zamysleli, tak by ho viděli jako nevhodné.

8. Víte, na jakou ochranu máte nárok jako oběť trestného činu proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti? Víte, co to znamená pojem zvlášť zranitelná oběť?

Vím o existenci zákona O obětech trestných činů a Rámcových rozhodnutí v právu EU. Víc bych už musel hledat.

9. Jaká forma ochrany nebo pomoci v trestním řízení by vám pomohla před sekundární viktimizací?

Jelikož moc nevím, jakou ochranu bych měl teď, tak namátkou uvedu možnost nasetkat se svým útočníkem víc než je nutné. Mohla by mi také pomoci přítomnost psychologa/sociálního pracovníka při kontaktu s OČTŘ. Mohl by sloužit jako další svědomí těch úředních osob, které by se mě snažily odradit od podání trestního oznámení.

10. Jak je pro Vás důležité, aby byl pachatel, za to co Vám způsobil potrestán v trestním řízení? Popř. co je pro Vás ohledně pachatele důležité, aby Vám to pomohlo s přijetím toho, co se stalo?

Pro mě osobně to v tomto případě velkou roli nehraje. Obecně to ale považuji za velice důležité. Chtěl bych, aby pachatelé trestných činů s tak velkým dopadem na psychiku oběti byli trestně stíháni a odsouzeni způsobem, který vyjadřuje míru zavrženíhodnosti, kterou si tyto činy zaslouží. Chtěl bych, aby se v soudním řízení promítalo odsouzení celé společnosti, která absolutně není ochotná podobné hrůzy přehlížet.

Ze strany pachatele bych chtěl vidět upřímnou lítost, omluvu a uvědomění si své chyby. Toho se mi myslím dostalo.

Sekundární viktimizace obětí sexuálních trestných činů orgány činnými v trestním řízení

Abstrakt

Přestože je problematice obětí trestných činů věnována v posledních letech větší pozornost než kdy dříve, stále je ve společnosti zakořeněno velké množství mýtů. Tyto mýty zkreslují pohled nejen na samotné oběti, ale na mravnostní kriminalitu obecně a následně pak ovlivňují, jak je k obětem přistupováno.

Oběť, která nahlásí sexuálně motivovaný trestný čin, musí čelit stresujícímu a pro ni nepřehlednému trestnímu řízení. V jeho průběhu je zpravidla nucena opakovaně vypovídat, setkat se s pachatelem, odpovídat na zraňující otázky ohledně její minulosti, vztahu s pachatelem a ospravedlňovat své jednání v průběhu viktimizace. Všechny tyto pro oběť nepříjemné zážitky jsou příčinami sekundární viktimizace ze strany orgánů činných v trestním řízení.

Cílem této práce bylo rozebrat trestní řízení z pohledu obětí a zaměřit se na rizikové situace, během kterých jim orgány činné v trestním řízení mohou působit druhotnou újmu. Autorka chtěla osvětlit nebezpečí, která sebou sekundární viktimizace přináší a vyvrátit mýty a stereotypy, které ovlivňují jednání s oběťmi a jsou příčinami právě oné sekundární viktimizace. Podkladem pro rozbor trestního řízení byla nejen odborná literatura, ale i rozhovory s lidmi, kteří mají s oběťmi trestné činnosti zkušenosti.

Práce je strukturována do čtyř kapitol, který začátek je věnován historii ochrany obětí v právním řádu České republiky a také současné právní úpravě. Následující kapitola vysvětluje teoreticky všechny důležité pojmy pro tuto diplomovou práci a zároveň je i zařazuje do právního řádu. Třetí kapitola objasňuje nejčastější mýty a stereotypy, které jsou na oběti sexuální kriminality aplikovány a to nejen laickou společností, ale i orgány činnými v trestním řízení. Tyto stereotypy jsou vysvětleny a na základě odborných výzkumů vyvráceny. Poslední kapitola se pak věnuje postupně celému trestnímu řízení a všemu čemu je oběť v jeho průběhu vystavena. Nejen, že jsou zdůrazňovány nedostatky, ale zároveň práce i přináší návrhy, na co je potřeba se více zaměřit, aby byla rizika, že obětem sexuálních trestných činů bude způsobena druhotná újma minimalizována.

Klíčová slova: sekundární viktimizace, oběť, stereotypy

Secondary victimization of victims of sexual crimes by law enforcement authorities

Abstract

Although victims of crime received more attention in recent years than ever before, there are lots of myths about them in our society. These myths distort the view not only of the victims themselves, but of moral crimes in general and subsequently they have influence as to how victims are treated.

A victim who reports a sexually motivated crime has to face stressful and confusing criminal proceedings. During the proceedings victims are usually forced to testify repeatedly, meet the perpetrator, respond to hurtful questions about their past, their relationship with the perpetrator and justify their behaviour during primary victimization. All of these uncomfortable experiences are the causes of secondary victimization by law enforcement authorities.

The main aim of this thesis was to analyze criminal proceedings from the perspective of victims and focus on dangerous situations during which law enforcement authorities can cause secondary victimization to them. The author wanted to clarify the danger of secondary victimizations and dispel the myths and stereotypes which have influence on how we treat the victims and cause secondary victimization. As a source for analysis of criminal proceedings was not only the literature but also interviews with the people who have experience with victims of the crime.

The thesis is divided into four chapters. The beginning is devoted to the history of victim's protection in the Czech legal system and current legislation. The following chapter theoretically explains all the important terms for this essay in a theoretical way, but also according to the legal system. The third chapter clarifies the most common myths and stereotypes that are applied to victims of sexual crimes by common society but also by law enforcement authorities. These stereotypes are explained and disproved on the basis of professional researches. The last chapter is about the whole criminal proceeding process and about everything to which the victims are exposed during these proceedings. The failures of the criminal proceedings are highlighted, and the thesis suggests what needs to be changed to minimize the danger of secondary victimization.

Keywords: secondary victimization, victim, stereotypes